

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalthistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

Omslaget:

Fra haven på Skippergård 1926. Mads Madsen sidder med Magda og Kristine med Anne. Folkeholdet bestod af to piger og (fra venstre) andenkarl, forkarl og en »dreng«.

SKIVEBOGEN 2004

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

95. bind 2004

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktion: Bestyrelsen

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive byhistoriske Arkiv, Asylgade 5, 7800 Skive. Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2004 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen.

Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv.

Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto.

P.t. er flg. årgange på lager: 1930-1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1971-1972, 1974, 1976, 1978-1987, 1991-1997, 1999-2003.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive, tlf. 97 52 29 40 (formand)

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive (kasserer)

Seminarielektor Niels Bonnesen, Skive

Sognepræst Henrik Forman, Hjerl

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND

Sundsøre: Arkivar K.E. Jacobsen

Ørlevkloster: Skoleinspektør Steen Bilstrup

ISBN 87-87346-13-3

Lærling hos smedemester Sigurd Christensen, maskinfabrikken Trio, 1942-1946

Af provst Niels Møller Sørensen, Åbenrå

Det på de følgende sider fortalte var fra først af et brev til en dreng, der fylder 16 og i den anledning kunne have godt af at læse om, hvad Morfar foretog sig, da han var 16. Vokseværk har imidlertid gjort det uegnet som brev. Forhåbentlig finder læserne det egnet som bidrag til Skivebogen 2004. Vi lægger ud med de allerførste linier i fødselsdagsbrevet:

»I rigtig gamle dage var det langt det almindeligste, at en dreng blev det samme som sin far: landmand, fisker, håndværker, købmand, lærer osv. En pige blev husmor ligesom sin mor. I min drengetid var det ved at være anderledes. Ganske vist var der noget selvfølgeligt ved, at to af mine brødre ville være landmænd ligesom Far, og at vor søster havde pladser som tjenestepige på gårde, ligesom Mor i sin tid havde haft det. På den anden side var det ikke noget særligt, at jeg som 13-14-årig vidste, at jeg ville være maskiningeniør, når jeg blev stor, eller i hvert fald noget med mekanik. I min sidste stil, før jeg gik ud af skolen, skrev jeg nok så frejdigt, at jeg allerede havde lært noget af faget ved at lege med *Tekno*. Der var mange til at give julegaver derhjemme, og giverne rettede sig efter mine ønskesedler. Resultatet blev en stor samling af stænger,

vinkler, hjul af mange slags, kæder og aksler plus skruer og møtrikker i massevis. De sidste er der gået svind i i årenes løb, men nu i pensionisttilværelsen har jeg stadigvæk nok til at bygge en *Tekno-lysmaskine* hvert år til jul.

Denne årligt genoptagne drengeleg må komme af, at interessen for mekanik – og for resten alt håndværk – har holdt sig, selv om det gik sådan, at jeg blev præst i stedet for ingeniør. Ordsproget siger, at hvad man i ungdommen nemmer, man i alderdommen ej glemmer. Mine dattersønner må gerne komme til at holde af håndværk ligesom deres morfar, hvad I så ellers skal være, når I bliver rigtig voksne«.

Jeg har regnet ud, at jeg var i maskinfaget i tilsammen syv år. De fire første var min læretid 1942-46 i smedemester og maskinfabrikant Sigurd Christensens virksomhed *Trio* i Skive. I de to år fra jeg gik ud af skolen til min første dag i lære, 1. maj 1942, var jeg Fars medhjælper i landbruget. Jeg syntes bedre om markarbejdet end det med dyrene i stalden. At pløje med hesteforspand er omtrent det bedste arbejde, et menneske kan sættes til. Og nogle af de andre markredskaber er der mekanik i, hvorfor de da også kaldes *maskiner*: såmaskine,

slåmaskine, høstmaskine. I laden var der maskiner, der blev drevet af møllen på taget. Skiftet fra arbejdet og livet hjemme på gården i Vinde ville have været meget større, hvis jeg også havde måttet flytte hjemmefra, men jeg kunne heldigvis blive boende hjemme. Dér havde vi det svært. Far havde i flere år lidt af dårligt hjerte og været på sygehus, uden at der kunne gøres noget ved sygdommen. Kort tid efter, at jeg begyndte på værkstedet i Skive, blev han igen indlagt, og en måned senere døde han. Det satte naturligvis et særligt præg på hele tilværelsen for Mor og os søskende, ikke mindst de første måneder af min læretid. Min storebror måtte som 19-årig hjem og være gårdbestyrer.

Lærekontrakt

Vor egen smed i Vinde, Martin Jensen, havde ikke lærlinge, og jeg skulle jo heller ikke være grovsmed. Jeg gætter på, at det var ham, der fik Far til at henvende sig til Sigurd Christensen om en læreplads til mig. Martin Jensen syntes vist godt om, at han og jeg skulle være en slags kolleger, og han fulgte med interesse, hvordan det gik mig i faget. Hvordan forhistorien nu har været, så blev lærekontrakten 28. april 1942 underskrevet af Sigurd Christensen, Far og mig. Den er et rigtigt dokument med *Lov om Lærlingeforholdet af 7. maj 1937 og 13 paragraffer af Lov om Børns og unge Menneskers Arbejde* tæt trykt på fire store sider. Udfyldt med håndskrift står der, at læretiden er 4 år frem til 1. maj 1946 og, at timelønnen i første, andet, tredje og fjerde år skal være 12, 15, 17 og 20

øre. Med den ugentlige arbejdstid på 48 timer en ugeløn på 5 kroner og 76 øre! Den var fastsat ved en overenskomst og hverken større eller mindre end, hvad andre lærlinge fik. I kontrakten står der også, at lærlingen ifølge lovens § 4, stk 2 har ret til 14 dages ferie med løn. Efter det halve års prøvetid fik kontrakten øvrighedens påtegning. Det har man haft et gummistempel til: *Godkendt som affattet i Overensstemmelse med Lærlinge-loven.*

Mester

Min læremester var en mand midt i fyrrerne, da jeg begyndte hos ham. Han var fra Kjeldbjerg syd for Skive, hvor hans far havde smedeforretning i mange år. Som nummer 12 i søskendeflokken bar han mellemnavnet Dusing! 15 år gammel kom han i lære i Højslev Kirkeby for at blive smed ligesom faderen. Læretiden har været kort dengang, for allerede efter 2 år skriver smedemester Chr. Frederiksen en anbefaling for smedesvend Sigurd Christensen, som han har haft i lære og været særdeles godt tilfreds med. I 1920 rykkede den unge mand tæt på Skive, idet han da begyndte for sig selv som grovsmed i Brårup. I 1934 – da var han for længst blevet gift med Anna – har han måske syntes, at det skulle være slut med at sko heste, ringe vognhjul, skærpe plovskær og spidse slidte harvetænder. Meget muligt har det knebet med at få betalingen for arbejdet ind. I begyndelsen af 30'erne var kundernes økonomi elendig; landbruget havde det rigtig slemt. I hvert fald købte han det år Hem Maskinfabrik. Det kom ikke

Paa foran anførte Vilkaar anerkender undertegnede at have indgaaet nærværende Lærekontrakt, og vi forpligter os gensidig til af al Evne at virke hen til, at dens Bestemmelser overholdes og bliver bindende i alle Enkeltheder, indtil Læretiden er til Ende.

Nærværende Kontrakt udfærdiges i 4 Eksemplarer, af hvilke hver af Parterne erholder et. Det 3. Eksempel forbliver i Øvrighedens Arkiv, og det 4. Eksempel stilles af Øvrigheden til Raadighed for paagældende faglige Fællesudvalg.

Skive

den *28* *april* *1942*

Sigurd Christensen
(Læremesterens, Principals Navn.)

NB. Skattem. Læremesteren (Principalen) underskriver ved Regnskabs-
tefter, med Deklaration for Underskriftens Retsgyltighed knæet
fremstillingen.

Søren Sørensen
(Faderens, Moderens, Værgens Navn.)

NB. Værgeløbsloven Afgift ved med knæet dokumentation

Bopæl:

Godthåbsvej 5

Bopæl:

Søren Sørensen

(Lærlingens eventuelle Underskrift, se
Kontraktens Indledning.)

Forretningsadresse

Skive

Bopæl:

Øvrighedens Paategning.

Godkendt som affattet i Overens-
stemmelse med Lærlingeloven.
Politimesteren i Skive m. v., d.

- 2 NOV. 1942

Lærekontrakten er underskrevet af min læremester, min far og mig selv - og påtegnet af »Øvrigheden«, nemlig politifuldmægtig Løvstrand, Skive Politikontor.

til at gå ret godt, så allerede to år efter måtte han derfra igen og købte i stedet Godthåbsvej 5 i Skive, ikke meget større end en almindelig parcelhusgrund, med bolig ud til gaden og i gården bygninger, der kunne indrettes til værksted. Der blev maskinfabrikken Trio til. Pionértiden var ikke forbi endnu, da jeg 6 år senere kom ind som yngste lærling. Selv om Sigurd Christensen altså blev fabri-

kant, blev stillingsbetegnelsen for det meste ved at være *smedemester*, og han havde fortsat meget forskelligt at lave i faget ved siden af den beskedne fabriksvirksomhed. Som jeg husker ham ved ambolten, var han virkelig en mester i smedekunsten. »Han kunne smede, så det duede til noget«, skrev jeg i et brev til hans søn, Søren. Ham fortæller jeg om nedenfor. Han er helt enig: »Jeg har

kendt mange smede, men aldrig en, der kunne smede som min far. Det flød bare for ham.«

Arbejdskammerater

Intet betyder vel mere for en end de mennesker, man får med at gøre. Derfor først lidt om arbejdskammeraterne på Godthåbsvej. Mesters søn Søren Vestergaard Christensen og Poul Erik Hougaard begyndte på tredje læreår, da jeg tog hul på mit første. De var kommet på arbejdsmarkedet lige fra skolens 7. klasse. Poul Erik (Pillerik) havde sit hjem i Thomsensgade, så han havde ikke langt på arbejde. Vistnok et års tid efter fik vi Carl Valentin Andersen ind. Han havde været i lære hos en grovsmed hjemme på Fur og skulle nu have sin kunnen supple-

ret med drejning og den slags. Familien Christensen må have kunnet undvære kvistværelset, som Carl boede i. Den talte ellers far, mor og fire børn. Johannes Nygaard fra Vejby kom til 1943. Han havde haft længere skoletid end vi andre og ville være civilingeniør. For at blive optaget på uddannelsen skulle han prøve praktisk maskinarbejde et længere stykke tid. Poul Balling fra Christiansgade, faderen revisor, moderen lærerinde, må vist være kommet ind april 1945. I hvert fald nåede han lige at være med, da vi flyttede det forår. Også han havde gået i eksamensskole, men skulle ligesom jeg have svendebrev for at blive optaget på maskinteknikum til den kortere ingeniøruddannelse, man kunne få dér. Egon Hansen fra Brårup husker jeg også rigtig

*Foran døren til værkstedet på Godthåbsvej 5.
Fra venstre ses Johannes, Niels, Poul Erik, Carl og Søren.*

godt, selv om hans læretid først begyndte, da jeg var langt henne i min. Vi kommer tilbage til gutterne, men nu noget om stedet, hvor det foregik

Værkstedet

Værkstedet var indrettet i bygninger, der kan have været udmærkede som garager til den tidligere ejers køretøjer, men som uden isolering af nogen slags og med snævre pladsforhold ikke var i top som lokaler at arbejde i på alle tider af året. Jeg har fået fortalt, at Mester af og til i de meget strenge vintre, vi havde i begyndelsen af 40'erne, varmede store stykker jern godt op på essen og lagde dem hen mellem maskinerne, hvor hans folk stod og hundefrøs. Jeg havde ingen forestillinger om, at det kunne være anderledes og husker egentlig værkstedet som et rart rum med en masse interessant inden for de til tider rimede vægge. Af maskiner var der to store drejebænke, en stor, en mindre og en lille søjleboremaskine, slibesten, maskinsav og en maskine til gevindskæring. Drivkraften til hele denne maskinpark kom fra kun én elektromotor, der var placeret oppe under loftet. Kraftoverførslen, med et fint ord transmissionen, skete via forlagstøjet, dvs. systemet af remme på remskiver af forskellig størrelse, koblingsindretninger osv. Tekno-legetøjet i stort format! Lydene af motor og forlagstøj, remsamlere mod remskiver, jern mod jern leverer en egen rytmik og musik til fremme af arbejdslysten. Én lille motor var der foruden den store nemlig den, der blæste luft op under kullene på essen. Esse og ambolt med tilhørende

værktøj og smedeskruestik optog plads modsat maskinerne. Filebænken med skruestikker og værktøjsskuffer lagde beslag på en langvæg med store vinduer. Bagved essen med tilhørende skorsten foregik samlingen af Trios fabriksprodukter, især kværnene. Ikke nogen stor montagehal!

Yngste lærling

Det var mig alt sammen meget fremmed. En skruestik havde jeg da set hos smeden i Vinde, men aldrig prøvet at spænde noget fast i sådan én. Bore i træ kunne vi hjemme, men bore i jern! En jernsav havde vi faktisk i »huggekammeret«. Nu lærte jeg, at sådan en kaldes en nedstryger. Men lige frem *skære* i jern! Det er jo, hvad der sker på en drejebænk. Aldeles nyt for én. Slibestenen med højt, højt omdrejningstal nærmede man sig kun med forsigtighed. Det lå tungt med mødet til at foretage sig ret meget på egen hånd, og der var ikke meget sjov ved at se de andre arbejde. Jeg kedede mig med andre ord og så vel ud til at være i dårligt humør. I hvert fald spurgte Mester en dag, om jeg var sur. Jeg husker det, fordi jeg bagefter var så tilfreds med, at jeg fik sagt ham, at jo mere jeg havde at bestille, des bedre. Byærinder på cykel eller med trækvogn var yngstemandens opgave, og dem var der mange af. Selchus Jernhandel i Nørregade, jernstøberiet på Østerbro, banegårdene (Skive havde to dengang), og Laursens produkthandel på Reberbanen var de almindeligste destinationer. Man fik byens geografi grundigt lært, derunder at Skive ligger på en bakke. At træk-

ke et læs støbegods op fra det lave Østerbro til Godthåbsvej giver god motion.

Også en anden opgave lå i udkanten af det, der skulle give svendebrev. Lidt hen på sommeren 1942 blev arbejdsugens 48 timer fordelt på 6 hele dage lavet om til 47 timer på 5 1/2 dage. Som yngstemand kunne jeg dog sjældent forlade arbejdspladsen på slaget 12 lørdag middag. Det kom an på, om alt værktøj var lagt på rette plads, om der i det hele taget var ryddet op og til sidst fejlet i værksted og gård. Sigurd Christensen lagde stor vægt på, at der så ordentligt ud på arbejdspladsen. En tid lang havde jeg det som mit personlige ansvarsområde.

Arbejde af mange slags

Men Trio, smedeværksted og fabrik i det små, var ikke et sted, hvor man blev ved at kede sig, tværtimod. Som nævnt fortsatte mester med at påtage sig alt muligt inden for faget. Snart var det murerhamre og mejsler, der skulle tyndes og hærdes, snart grebe, skovle, river og spader, der skulle skæftes. Intet af den slags var under vor værdighed, men heldigvis skulle folk i de andre håndværksfag også have mere rigtigt smedearbejde leveret: hængsler og nokker, lukketøj og meget mere af den slags, som man nu henter i byggemarkeder. Det mest krævende arbejde ved esse og ambolt tog Mester sig af, men Søren og især Carl kunne også være med. Disse småkunder gav hele tiden afveksling, men vist ikke mange penge. Krigsårenes vældige tørveindustri må derimod have betydet meget for økonomien, for i tørvemoserne havde vi storkunder. Vi lavede anlæg til transport

af tørvedyndet og maskiner til æltningen. Begge dele var stærkt udsat for slitage, hvilket gav os arbejde med at reparere. Hvis jeg husker rigtigt, var det også især moserne, der gav værkstedet opgaver med at holde petroleumsmotorer i orden. Hvidtmetal blev smeltet på essen og hældt i en primitiv form, hvorefter det størknede emne kunne drejes til lejeforminger for krumtapakselen. Det skete også, at en motor blev boret ud på drejebænken og forsynet med nyt stempel og tilhørende stempelringe. Ikke højteknologi, men alligevel! Benzin var en sjælden vare under krigen, men murerne må have haft en tildeling. Blandemaskiner havde dengang ikke el- men benzinmotor. Det forekommer mig, at de må have været meget lidt driftsikre. I hvert fald måtte Søren gang på gang tage sig af sådan en. Det var hans speciale. Ikke mærkeligt havde han siden hen plæneklipper-service ved siden af, at han som Esso-Søren drev tankstation på Holstebrovej.

Interessante, store kunder var muslingefiskernes renserier i forskellige havne herunder det på Skive havn. Det drejede sig om tromleriste på vel en lille meter i diameter og et par meter i længden. Der til maskineriet, der drev tromlen rundt. Tunge sager at bakse med. Sigurd Christensen og vist Carl var hjemmefra et par dage for at montere sådan et anlæg i Hou ved Kattegat. Større arbejder hjemmefra havde vi ellers kun få af. En uges tid tilbragte Carl og jeg i Trillingsgaards gartneri i Frederiksdal. Varmeanlæg i drivhuse er vel ikke rigtigt VVS-arbejde, men dog noget i den retning. Vi hyggede

os ved det og stjal ind imellem æbler i forfatterinden Johanne Buchardts have lige i nabolaget.

Smedene rundt om sendte os mange, mange aksler af den slags, som sad i gamle dages landbrugsvogne. Sådan nogle slides af hjulenes drejen rundt og rundt, især hvis bonden glemmer at smøre. Så kan der svejses noget på. Man tager et passende stykke fladjern, danner det lidt til, varmer aksel og fladjern på essen, indtil jernet er ved at flyde, snupper de to dele over på ambolten og hamrer dem sammen. Det er sværere, end det lyder. Nogle smede lod os gøre det arbejde, andre gjorde det selv. I begge tilfælde klarede vi så det, som vi var gode til i kraft af, at vi havde drejebænke, nemlig at dreje akselenderne til, så nye hjulbøsninger passede til dem, og til sidst skære gevind til stopmøtrikkerne yderst. Vi kunne også levere nye aksler af slagsen. Tænk, at hestetrukne stivvogne var så vigtigt et transportmiddel for kun 60 år siden.

Trio som underleverandør

Skive Jernstøberi/Maskinfabrikken Gyro lavede kunstgødningsspredere i massevis. Om dem står der i Skive Kommunes Historie, bind 3, side 141: »På Villemoes-modellen blev kunstgødningen ført frem på 8 roterende tallerkener, hvorfra den blev kastet ud på jorden af nogle roterende pinde, der sad på en fælles aksel«. Den slags »pinde« leverede vi godt nok Gyro mange af! Vel 5 cm en kvart tomme tykt rundstål rundes i den ene ende og forsynes med gevind i den anden.

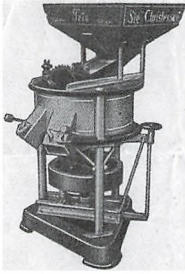
Trævarefabrikken i vort nabolag på

Godthåbsvej havde fundet på, at man kan skrive notater på papir trukket frem fra en rulle. En passende holder var det en smal sag for fabrikken at lave, men akselen til den cylinder, rullen sad på, måtte vi levere – af samme materiale som dippedutterne til gødningssprederne. Blot var de længere og med hverken for meget eller for lidt gevind i begge ender. Vand- og gasmester Aage Boll i Adelgade havde en større produktion af *dykrør*. Det er indretninger til automatisk styring af luftspjældet på centralfyr. Dreje- og borearbejdet på selve røret lavede vi af akselstål, 28 millimeters tror jeg, det var. Nej, hvor gav det store dynge af spåner.

Roetørvaskere, rundsage, kværne

Efterhånden tog *fabriksvirksomheden* mere og mere af tiden, i hvert fald min. I dag dyrker landmændene ikke længere roer, så roetørvaskeren kendes vel nu kun som museumsgenstand. Vi lavede nogle stykker. Lavteknologi, javel, men en landsbysmed uden drejebænk kunne vanskeligt have lavet maskinen. Det var sjovere at lave rundsage, og det færdige produkt var elegantere. Krigsårenes mangel på udenlandsk brændsel betød, at der blev fældet meget træ til brænde. Bilernes gasgeneratorer skulle have deres part af småt savet og hugget bølgebrænde. Derfor god afsætning af vore sager.

Men *kværnene* var vort absolut formeste produkt. Enhver må kunne lide formgivningen, synes jeg. Betragt nøje fotografiet på vort firmas regningsblanket på næste side. Noget af æren tilkom-

Maskinfabriken **TRIO**

Kværne . Rundsæve . Roe-Tørvaskere . Remstrammere

Sigurd Christensen . Telefon 876 . Skive

Skive, den 12-2 1946

The Grob Gharavel Holding

Referring

	\$m	1 sth	800	in	Frio	Haus	800 00
	"	Pn	m	Mölli			700 00
		\$m	Ruth		1/2		900 00 \$200
					Befalls		
					Ermennung		

Regningen til gårdejer Haldborg er på Trio's største kværn med sten på 800 mm i diameter. Havde en landmand kun 600 kr. og ingen mølle at give i bytte, måtte han nøjes med en 600 mm kværn. Prisen var 1 kr. pr. mm. Stenene kom fra fabrikken Engsko, Strømmen i Randers.

mer snedkerne, der leverede trædelene, 6 stykker til hver kværn. Den trekantede fod og hele trekantskonstruktionen er naturligvis oprindelsen til firmanavnet **Trio**. I en kværn er der godt med drejede dele: aksel, kuglelejhuse og andet. Drejebænken er en dejlig indretning med en masse forskellige muligheder. Den er dronningen blandt værktøjsmaskiner. Billedet kan også give en vis forestilling om interessant pladearbejde. Til sidst montagearbejdet. Engang havde vi en serie på 6 kværne færdige på én gang. Jeg havde lavet rigtig mange af enkeltdelene, de drejede især, og en stor del af

montagen. Det var der fornøjelse ved, også fordi Mester, der ikke strøede om sig med hverken ris eller ros, lod falde en anerkendende bemærkning. I øvrigt havde vi for en gangs skyld aftalt en akkord, så jeg havde ugelønninger på 30 kroner! Uden akkord faldt lønnen igen, men ikke ned til kontraktens 17 øre i timen.

Trio udstillede (og solgte) naturligvis sine produkter ved det årlige dyrske i Skive, hvilket gav en interessant fridagslignende oplevelse. Firmaet har også været med på det jyske ungske i Herning. Vore ting tog sig virkelig godt ud.

Så vidt jeg erindrer, stod Mester for alt arbejdet med at male og staffere. Han var lige så sikker på hånden med pensel som med smedehammer.

Regningen til gdr. Haldborg i Rettrup, som på gådefuld vis er i min besiddelse, er også på anden måde en vigtig illustration. Den oplyser om en af adskillige byttehandler ganske mage til. Også hjemme i Vinde fik Mor en kværn i bytte for møllen fra 1912. Gammelt jern, ja-vel, men under krigen værdifuldt materiale til genbrug i f.eks. kværne, rundsave og tørvaskere. Akkurat lige så godt som nyt, selv om gravrust havde tæret for-dybninger her og der. Plade fik vi for en stor del fra Laursens produkthandel. Der var jo ikke så mange biler før krigen, men nogle var da blevet hugget op. Kar-rosserier var dengang mere ret op og ned end nutidens, så vi kunne bruge meget af pladematerialet. En ting, vi tit ikke kun-ne skaffe, var bræddebolte. Så måtte vi selv smede nogle, ligesom gamle dages kolleger altid gjorde. Vore bræddebolte var langt fra så pæne som de fabriks-fremstillede, men jo sådan set lige så gode til det, de blev brugt til.

Tekniske fremskridt

Det kan godt være, at materialemanglen fremskyndede anskaffelsen af en elek-trisk svejsemaskine, efter at vi nogle gange havde fået ting elektrosvæjset hos Gyro. Det er nemt at svejse elektrisk. Fx mindre stumper gammelt jern sammen, så man får et stykke i den rigtige læng-de. Svejsesømmen lægger sig ikke altid pænt; der skal nogen øvelse til. Under alle omstændigheder er der slagter at

banke af. Alt efter, hvor synlig svejsnin-gen bliver, kan det være nødvendigt at slibe eller file. Men hvor lang tid går det an at bruge på det? »Nu er det godt«, kunne Mester sige og føje til: »Det er sgu da ingen albertavle«. En mindre, men rigtig praktisk nyanskaffelse var en elek-trisk håndboremaskine. I træ kan man godt klare sig med en hånddreven, men den er træls, når der skal laves hul i jern. I dag har snart sagt hver eneste husstand en elektrisk boremaskine, som kan mere end modellen fra 1944 – og ikke vejer nær så meget.

Svejseøjne og andre uheld

Jeg husker intet om alvorlige arbejdsska-der. Noget værre end blå negle og lidt brandsår var det, at Carl og Pillerik måt-te blive hjemme et par dage med, hvad vi kaldte svejseøjne. Den, der svejser, skal være omhyggelig med at bruge skærm, og hans hjælper, hvis han har sådan en, skal se væk fra svejseflammen. Der var ikke fare for de to uheldiges syn, men ondt i øjnene, så man ikke kan sove, og besvær med at se klart kan nok give en forskrækkelse. Pillerik kunne en dag være kommet rigtig galt af sted ved sin drejbænk. Heinrichsens Uldspinderi skulle have en kartervals aksel drejet tyndere til nye kuglelejer. Valsen tæt be-sat med bitte små pigge op i drejbæn-ken, som sættes i gang. Hvad sker? Dre-jeren råbte meget højt, da piggene fik fat i hans skjorte og trak den af ham – i la-ser. Var det Pilleriks held, at det under krigen var småt med nyt tøj og hans skjorte derfor gammel, forvasket og tyndslidt? Poul lod også høre fra sig, da

en boremaskine på ubegribelig vis rev en lok af hans pæne hår op med rod. Han oplyser nu de mange år efter, at en plet på størrelse med et barns håndflade siden da kun har givet sparsom hårvækst. De andre lagde da også mærke til det, da jeg var ved at smede et drejestål, og det sprang i stykker. Den rødvarme spids røg op og strøg mig kraftigt på kinden. Brændt kød lugter ilde! En af kommentarerne til det passerende var, at Djævelen henter alle *koldsmede* nytårsnat. Det skal nok passe, at jeg havde varmet for lidt.

Kulør på arbejdsdagene

Under besættelsen blev der som bekendt sunget alsang ved store stævner, f. eks. i Skives bypark, Anlægget. Sangen forplantede sig til vort værksted. Søren havde stemmen. Jeg kunne nogle gange hjælpe med at huske ordene i de forskellige sange til Danmarks pris. Carl havde en sang for sig; skønt umusikalsk bilder jeg mig ind at kunne melodien. Jeg husker kun disse ord, og der var måske ikke flere: *Stæren den lille musikker han sidder og spiller i Uppsala, i Uppsala.* (udtale som butikker, derfor 2 k'er). Carl kom med mange sjove bemærkninger på sit furbomål. F.eks. påstod han en varm sommerdag at være så tørstig, at han kunne drikke en høne! Hvad angår tørst, så var der ikke noget med øl i arbejdstiden, derimod nok sodavand og spil om, hvem der skulle give en omgang. Den kunne også bestå af hanekamme fra brødudsalget på den anden side af gaden. Man tegner med kridt et passende stort zigzaglyn på gulvet eller filebænken. Hver deltager giver sit bud på, hvor

langt »lynet« er. Zig'er og zag'er lægges sammen efter omhyggelig opmåling. Den, hvis bud er længst fra det rigtige facit, giver ud. Det er at lyne.

Trio på adressen Asylgade 5

Sidst på året 1944 købte Sigurd Christensen ejendommen Asylgade 5, hvor Schades papirposefabrik ind til da havde haft til huse. Selve flytningen nogle måneder senere var en spændende sag, og på det nye sted fik vi meget bedre rammer at arbejde i: underetage til maskinværksted og smedie og 1. sal til montagearbejdet, en rigtig fabriksbygning med store, lyse rum. Der var god plads til den nye ekstra drejbænk, som blev anskaffet, mere moderne end de store gamle. Her avancerede jeg til at være ældste lærling og dermed ind imellem arbejdsleder for de nytilkomne. Mester var jo jævnligt hjemmefra i forrettingsærinder, om efteråret desuden af og til ude med sin bøsse, for han og sønnerne var ivrige jægere. Ligesom Søren og Carl 2-3 år før havde vist mig, hvordan tingene skulle gribes an, var det nu min tur til at lære fra mig. Sjovt at tænke på, at man *så småt* har været med til at oplære Egon, der blev værkfører på Gyro og senere maskinfabrikant i Hem, og Poul, der som pensionist i Frederikshavn kan se tilbage over mange års ingeniørvirke i samme by.

Nabolaget i Asylgade.

5. maj 1945

Nærmeste nabo var stor, Skive Tømmerhandel. På den modsatte side af gaden havde vi Søndre Skole, nu Aakjærsko-

len. Denne nabo gjorde sig i tiden frem mod 5. maj 1945 særligt bemærket. Der var hverken elever eller lærere på skolen, men tyskere, både soldater og flygtninge. Der var lavet forskansninger ud mod gaden, og maskingeværløb stak ud fra tagvinduerne. Jeg undrer mig over, at der ikke var nogen særlig stor nervøsitet at mærke. Natten mellem 24. og 25. april blev en af Skives unge modstandsfolk, Tage Nielsen, dræbt. Hans gruppe skulle tage imod en våbenedkastning på Ørum Hede, men noget gik galt, så der blev skudt mod gruppen fra en tysk flyvemaskine. Vi kendte Tage Nielsen ret godt fra Selchaus Jernhandel, hvor han ude i lageret fandt de varer til os, som hans bror, Haagen Nielsen, oppe i kontoret havde skrevet seddel på.

Men med de kendte ord i BBC's danske udsendelse 4. maj om aftenen endte det jo med, at tyskerne »i Holland, Nordvesttyskland – og Danmark – har overgivet sig«, derunder også dem på Søndre Skole i Skive. 5. maj mødte vi på arbejde til sædvanlig tid, men kun for at blive sendt hjem igen med beskeden: »Vi holder fri«. Dog var jeg nødt til lige at lave beslag til flagstangen hos Karsten Nørsgaard, Vindevej, tidl. gårdejer i Lund. Den, der kendte ham bare lidt, hvad jeg gjorde, vil vide, at det var nødvendigt for ham at få hejst flaget den dag.

Befrielsen blev fejret på mange måder. For Trios unge mandskab med et særligt tillæg. Johannes' forældre, førstelærer Nygaard og hustru, Vejby Skole, kunne holde sølvbryllup et par uger efter 5. maj. Som situationen var i april, tegnede

fejringen sig yderst usikker. Så indtrådte 4.-5. maj's lykkelige begivenhed, og der blev kombineret sølvbryllups- og befrielsesfest i Vejby. Vi var med sammen med mange Vestsalling-folk.

Fra tiden efter husker jeg, at Laursens produkthandel havde vældige stakke af tyskernes efterladte ting og sager liggende, mest fra Karup flyveplads, tror jeg. Flyvemaskiner blev simpelthen hugget op og kørt til Skive som skrot. Nogle meget solide »kufferter« af kraftig plade har vist været til ammunition. En sådan har siden i lange perioder været min værktøjskasse. En stump jernbaneskinne, brugelig som lille ambolt, må jeg have samme sted fra. Der har været en ordentlig sabotørsprængladning under. Et bestemt minde skriver sig fra 8. maj. Ved et arrangement, kaldet modstandsbevægelsens appel, var nogle af mine kammerater fra Teknisk skole blandt dem, der bar frihedskæmperarmbind og maskinpistol. Så forstod jeg, hvorfor de havde forsømt skolen så mange aftener. Instruktion i våbenbrug havde været vigtigere. Min indsats i modstandskampen indskrænkede sig til læsning af illegale blade. De dukkede op på arbejdspladsen.

Teknisk skole

Med planen om at komme på maskinteknikum var jeg selvfølgelig meget optaget af, hvad der var at lære på teknisk skole. Som hovedregel skulle håndværkerlærlinge af alle slags have 2 timers aftenundervisning 5 dage om ugen. Teknisk skole var dengang mere end i nutiden tegneskole. Det første, eller var det de 2 første år, var fagene fælles for alle. Jeg

Skive tekniske Skole på Nordbanevej 6, fotograferet ved bygningens 50 års jubilæum i 1941. Bygningen er altså yngre end skolen som institution. Foto: C. Hadrup.

var på hold med murere, tømrere og malere. Eneste pige var i lære som fotograf. Lærerne kaldte hende frøken Schmidt. Det gjorde vi drenge da nok ikke. Jeg kunne rigtig godt lide *frihåndstegning*, og de prøver, jeg har gemt, fryder faktisk øjet, men mon ikke de fleste i dag undrer sig over, at vi alle med vel spidset blyant og viskelæder som eneste redskaber tegnede og tegnede sådan noget som græsk mæanderbort, ægyptisk ornament, byzantinsk frise o.s.v.? Og lagde vandfarve på! Vist ikke engang malerlærlinge kommer ud for den slags nu om dage. Der fortsattes med perspektivtegning af klodser og ting af træ, et spækbræt, en stærekasse og lignende. *Geometrisk tegning*

og konstruktion med håndtering af tegnebræt, lineal, trekant og passer fornemmedes at have mere med ens fag at gøre. Respekt for vinkler, både den rette og de andre, er nødvendig i næsten alle fag. Siden fulgte *projektionstegning*. I den disciplin kræves der stor akkuratease, og udenforstående, der ser til, forstår ikke straks, hvad meningen er. Især for murere og tømrere fører projektionstegning lige over i *fagtegning*. Ja, i princippet gælder det også *maskintegning*, men dér er formaterne jo som regel meget mindre. Hvad angår maskintegning tør jeg godt slå fast, at den blev der brugt for mange aftener på. Så mange tegninger behøver man ikke selv at lave for at for-

stå en ingeniørtegning med alle dens signaturer. Vel, noget var jeg selv ude om det med min store autoritetstro og flid. Vi havde to lærere, begge ansatte på jernstøberiet, den ældre ingeniør Schrøder og den unge Ove Hansen. Sidstnævnte prøvede faktisk at lokke mig fra tegnebrættet ved at give mig en regnestok i hænderne. Den syntes han, jeg skulle lære at bruge. Det blev ikke til noget. Virksomhedsbesøg arrangeredes af læringeklubben under Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund. Ét gik til togfabrikken Skandia i Randers, et andet til B&O i Struer. Maskinarbejde begge steder, stort i Randers, småt i Struer.

Skive tekniske Skole havde det svært under besættelsen, idet tyskerne havde Nordbanevejs gode rammer for undervisningen beslaglagt fra efteråret 43, må det vist have været, til sommeren 45. Hovedkvarter under eksilet var Nordre Skole, men der undervistes flere steder i byen. I mit tredje år holdt vi maskinlærlinge til i et nyindrettet lokale på jernstøberiet, nok beregnet til modelværksted, men ikke taget i brug på grund af mangel på materiale.

Med støtte af avisudklip og andet fra dengang husker jeg, at man som skole deltog i den ikke-væbnede, man kan måske sige åndelige, mobilisering mod nazisme og besættelsesmagt. Afslutningen på en vinters arbejde formede sig højtideligt. Skolens forstander, arkitekt Tage Hansen, og bestyrelsesformand, snedkermester Valdemar Sørensen, oplyste naturligvis om årets gang, og programmet flidspræmier og rosende omtale tog tid, for der var mange præmi-

er, udsat af håndværksmestre og virksomheder. Men som særligt indbudt talte borgmester Woldhardt Madsen ved afslutningsfesten i 1943 om betydningen af at stå værn om, hvad man i dag kalder *danske værdier*. Efter talen blev sunget »Høje Nord, friheds hjem«. Ved andre lejligheder var det sange som »Vort modersmål er dejligt« og »Som en rejselysten flåde«. Alsangen flyttet ind på Teknisk skole! Afslutningen 1944 var hurtigt overstået. Skolens forstander talte ganske kort, hvorefter den vigtige præmieuddeling foregik. Stedet var Nordre Skoles beskyttelsesrum. Der var nemlig luftalarm. Skive Folkeblads omtale af begivenheden er gengivet i jubilæumsskriftet *Skive tekniske Skole 1871-1971*. Sangbladet fra afslutningen i marts 1945 har til sidst »Det haver så nyligen regnet« med ordene om, at frø af ugræs er føjet over hegnet, og til sidst »Det har ingen hast for den, som tror«. Ugræs over hegnet var emnet en aften allerede i vinteren 1942-43. I stedet for almindelig undervisning hørte vi alle foredrag af Kaj Thaning, præst på Fyn og senere kendt som Grundtvig-tolker. Han talte om den tjekkiske forfatter Karel Capeks bog »Krigen mod salamandrene«. Salamandre er i den bog ikke små, uskyldige krybdyr. Tværtimod er de store og dertil mange. Som robotter, der ikke tænker selv, er de ved at tage magten i verden. De adlyder blindt, hvad deres leder befaler. Som verdenssituationen var 1942-43 var det en billedtale, enhver kunne forstå. Den drejede sig om nazisterne og alt deres væsen. Vi unge skulle forstå, at det gjaldt om at værne vort danske folkesty-

re. Jeg traf mange år senere Thaning som min meget ældre kollega. Han huskede ikke specielt Skive tekniske Skole, men nok, at han havde været på foredragsturné med »krigen mod salaman-drene«.

Sidste år. Svendep prøve

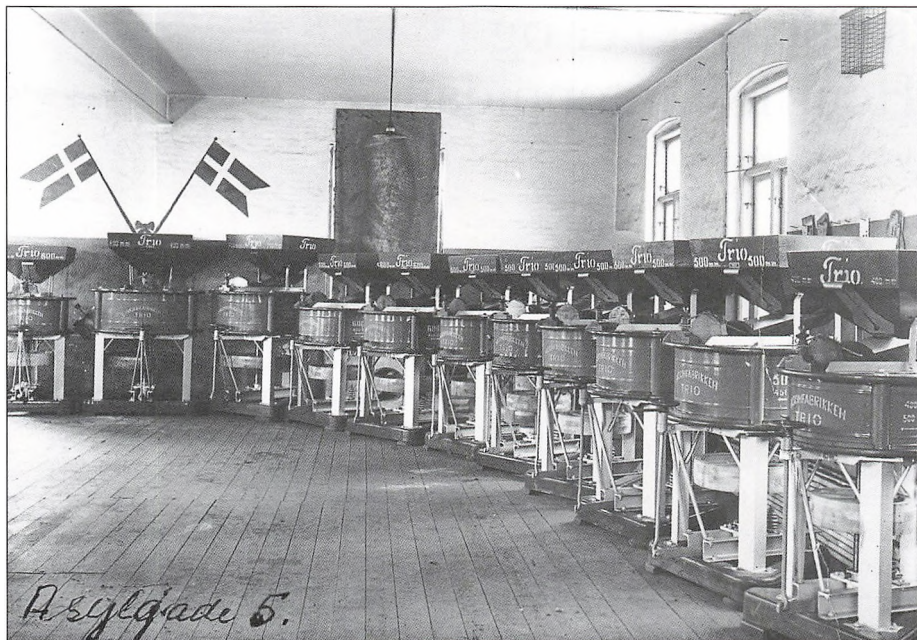
At krigen var forbi, betød ikke, at varemanglen straks var overstået. Krigsøkonomien med dens fantasifulde genbrug af gammelt kram fortsatte et godt stykke tid. Men noget gik i retning af det normale. Man må have kunnet få benzin, for Mester anskaffede sig en bil, en lille buttet personvogn. Jeg var med ham i den til et sted i Nordsalling, hvor vi må have haft et ærinde. Det gav fornemmelse af, at et nyt kapitel var begyndt. Som jeg husker det, tog fabriksvirksomheden stadig mere og mere af tiden. Trio havde i øvrigt føjet et fjerde produkt til de 3 gammekendte, også det til brug for landmændene: små elmotordrevne hejseværker. Dem var der en del godt drejearbejde i.

Svendebrev får man, når man har lavet svendestykke. I mit tilfælde som vist i mange andres bestod prøven i at lave en *roterende rørpinol*, drejearbejde stort set, hvad ellers? Færdighed i smedekunsten viste jeg ved at lave en *skraber*, et drejerredskab, og en *kørner*. Når de to *skuemestre* gav mit svendestykke karakteren *særdeles vel udført*, må *særdeles* skyldes min store, store flid på teknisk skole. Indsatsen dér talte også med. Min pinol er faktisk ikke fejlfri. En skrue sidder lidt skævt, og det drejede gevind er, hvad vi kaldte putgevind, dvs. for løst i

det. Svendebrevet er et fint dokument. Beviset for bestået eksamen i faget teologi er ynkeligt ved siden af det. Formanden for smede- og maskinarbejderfagets svendeprovekommission har i København den 8. april 1946 givet det sin underskrift. Det oplyser om sagen på dansk, engelsk, tysk og fransk. Særdeles vel udført hedder på fransk *spécialement bien exécuté!* Fra svendegildet hjemme i Vinde husker jeg de store mængder af Mors gode smørrebrød, at der ikke varøl på bordet (!) samt, at en af pigerne imponerede ved at holde mit svendestykke ud i strakt arm meget, meget længe. Tingen vejer 1445 gram.

Sigurd Christensen havde nytte af min *svendearbejdskraft* til hen på sommeren 46, men efter ferien kom jeg i arbejde på Hem Maskinfabrik. Storproduktionen dér af Roulet-kartoffeloptageren egnede sig perfekt til at foregå som akkordarbejde, så der var gode penge at tjene. Men ind imellem ønskede man sig tilbage til den langt større afveksling og kundernes kommen og gåen på Trio.

På Teknisk Skole havde vi en sang »*En Haandværkets mand udaf Haandværkerslægt*«, forfattet af blikkenslagermester i Skive Carl Lundberg (1911-1974). Sangens sidste linier kan passende bruges som slutning her: – *Meningen, fatter I nok, var jo den: En Skaal for vort Haandværk og Haandværkets Mænd!*

Asylgade 5.

Dette billede er taget nogle år efter det, der er fortalt om på de foregående sider. Kværnproduktionen har da været på sit højeste. Man får et godt indtryk af fabrikkens store, lyse første-sal. Det er terrænportsfolk, der har malet flagene på væggen. De havde lokalet som samlings-sted i tiden mellem papirfabrikkens udflytning og vort indtog.

Søren oplyser, at Trio ophørte næsten samtidig med, at hans far i 1961 blev ramt af en hjerne-blødning. Fire år senere døde smedemester Sigurd Christensen, 69 år gammel.

Af den store solide 2-etages bygning i Asylgade er der intet tilbage. Det lave beskedne værk-sted på Godthåbsvej ser derimod ud næsten som for 60 år siden.

Jeppe Aakjær og Henrik Pontoppidan

Af Einar Nielsen, Holstebro

Jeppe Aakjær og Henrik Pontoppidan. Er det ikke mærkeligt at sætte disse to forfattere sammen i en lille afhandling? Har de to noget til fælles? Lad os prøve at se efter. De er nogenlunde samtidige. Pontoppidan levede 1857-1943. Jeppe Aakjær 1866-1930. De er begge jyder. Pontoppidan er født i Fredericia, Aakjær er født i Aakjær ikke langt fra Skive. Pontoppidan rejste fra Jylland i 1873, og derefter havde han ikke fast adresse i Jylland. Aakjær betragtes i almindelighed som 100% jyde, men måske kan det overraske nogen, at han sammenlagt opholdt sig 27 år i København. Begge har været gift to gange. Andre ligheder kan findes, men ellers er det nok nemmere at finde forskelle.

Den direkte årsag til disse sider er Knud Peder Jensens bog: *Jeppe Aakjær. Et moderne livs fortælling*. Jeg læste denne dejlige bog med stor glæde og interesse. På side 178 oplyser forfatteren, at der i tidsskriftet *Ungt Blod* 1895-96 findes et digt af Henrik Pontoppidan. Dette tidsskrift havde en meget kort levetid. En af udgiverne var Mylius-Erichsen (1872-1907). Jeg fik fat i tidsskriftet, men der var intet digt af Henrik Pontoppidan. Det var en skuffelse. I 50 år har jeg samlet Pontoppidans digte, så jeg havde håbet på at finde et nyt. Jeg henvendte mig til Knud Peder Jensen, der

beklagede fejlen, men til gengæld sendte han mig kopier af en brevveksling mellem Jeppe Aakjær og Henrik Pontoppidan. Det er disse breve, der kan findes senere i dette lille værk. Nogle af brevene kan findes også i *Carl Erik Bay og Elias Bredsdorff: Henrik Pontoppidans breve I-II*. Det vil fremgå af noterne til de enkelte breve. Noterne indeholder også Bays og Bredsdorffs noter.

Dedikationerne har jeg i kopi dels fra Knud Peder Jensen, dels fra Kaj Riis, Aakjærskabet. Dedikationseksemplarerne befinder sig på Jenle undtagen »de Jyders og Gothers«. Solvejg Bjerre (1908-2001) huskede en sådan dedikation, men hun vidste ikke, hvor den fandtes. Jeg har fundet den i Bogvennen 6, 1951 i en artikel af Poul Carit Andersen (1930-1982) *Omkring Henrik Pontoppidan*, side 66. Mon ikke Poul Carit Andersen har købt bogen *Noveller og Skitser* 1922 på den auktion, som Einar Munksgaard foranstaltede efter Aakjærs død?

Henrik Pontoppidans bror, Morten Pontoppidan (1851-1931), var i perioden 1878-1891 højskoleforstander først i Frerslev, siden Hjørlande. Henrik Pontoppidan var lærer på sin brors højskole nogle år omkring 1880. Jeppe Aakjær blev lærer på samme højskole fra 1891 til skolen blev flyttet til København. Aa-

kjær flyttede med, men han blev afskeditget 1892. Henrik Pontoppidan og Jeppe Aakjær kunne nok tale om Morten Pontoppidan og højskolerne, men jeg tror ikke, at det var den store kærlighed, de nærrede til hverken højskolen eller Morten.

Jeg vil ikke her komme ind på de to forfatters værker. Blot vil jeg påpege, at især deres ungdomsforfatterskaber er præget af samfundets sociale problemer. Her har de nok kunnet finde sympati hos hinanden. Jeppe Aakjær huskes nok mest for sine digte, men man skal lede længe efter digte hos Pontoppidan. Jeppe Aakjær var ikke bange for at komme i søgelyset. Han havde nøje rede på sine skriftlige arbejder og gav gerne oplysninger om sig selv. Julen 1927 udgav han et lille hæfte: *Min Hædersdag paa Kjøbenhavns Raadhus 10. September 1926*. Hvad mon Henrik Pontoppidan har tænkt om et sådant skrift? Henrik Pontoppidan skyede offentligheden, og kun få gange gav han interviews.

Denne forskel i temperament illustreres glimrende i en beretning i Poul Carit Andersens: *Henrik Pontoppidan. En Biografi og Bibliografi*, 1934. Her omtales Jeppe Aakjærs besøg hos Henrik Pontoppidan side 51f. Mon ikke årstallet for besøget er omkring 1906-08? Poul Carit Andersen skriver:

I Hillerød var Jeppe Aakjær engang kommet paa Besøg. Han havde ikke i Forvejen meldt sin Ankomst, og der var derfor ingen til at modtage ham paa Stationen. Jeppe Aakjær gik trøstigt ud i Byen og spurgte efter Henrik Pontoppidan, da han ikke havde nogen nærmere

Adresse. Men ingen kendte Pontoppidan. Først efter lang Tids Søgen lykkedes det Aakjær at finde en Butik, hvor den Pontoppidanske Familie plejede at gøre Indkøb, og der faa Adressen at vide. Henrik Pontoppidan havde paa det Tidspunkt boet seks Aar i Hillerød, og det undrede Jeppe Aakjær meget, at slet ingen kendte ham. Aakjær var jo vant til overalt at være kendt som »Jeppe fra Jenle«. Aakjær og Pontoppidan var altid Venner, og Pontoppidan, der vidste, at Aakjær kunde forstaa en god Spøg, sendte sine Bøger til »de Jyders og Gothers o.s.v. med undersåttlig Hengivenhed fra en gammel Kronjyde«.

Pontoppidan har mig bekendt aldrig besøgt Aakjær, men Aakjær har adskillige gange besøgt Pontoppidan. Det fremgår af brevene. De 2 forfattere kom til at synes bedre og bedre om hinanden. Brevene bliver hjerteligere og varmere med tiden. Ud over brevene har jeg ikke fundet noget om Aakjær hos Pontoppidan. Karl V. Thomsen mener dog, at Bjørn Hamre i *De Dødes Rige* er en Aakjær-model. (*Hold Galden flydende*, side 79). Derimod har Aakjær skrevet et par ting om Pontoppidan, som jeg senere vil citere.

I Jeppe Aakjærs arbejdsværrelse på Jenle hænger billeder af hans venner. Pontoppidan findes side om side med Thøger Larsen (1875-1928), skuespiller Anna Larssen (1875-1955), Johan Skjoldborg (1861-1936) og mange flere. Billedet af Pontoppidan er P.S. Krøyers tegning fra 5. juni 1896, tegnet i København. Tegningen er signeret Henrik Pontoppidan, men jeg kan ikke se, om

det er en personlig underskrift eller en kopi. På bagsiden af billedet er skrevet med blyant: *Forfatteren Henrik Pontoppidan.*

Hvis Jeppe Aakjær havde haft lyst til at se Henrik Pontoppidans ansigt i farver i stedet for denne tegning, så var og er der en nærliggende mulighed. Stedet er Fly kirke.

Omkring 1890 blev Fly kirke repareret. Man for hårdt frem og kasserede meget, så der blev også brug for nyt. Man fik bl.a. et nyt alterbillede. Det forestiller Jesus som den gode hyrde bærende et lam på armen. Det er ikke den eneste gang, man ser Jesus afbildet som en hyrde og med et lam i armene. Det særlige ved dette billede er, at ansigtet er Henrik Pontoppidans. Hvordan kan det gå til? Pontoppidan har skrevet meget om kristendom, kirken og præster, men derfra og til at se ham på et alterbillede er der langt. Kunstneren er Johan Rohde (1856-1935). I 1895 var han blevet færdig med det maleri af Henrik Pontoppidan, der nu hænger på Frederiksborg Museet. Alterbilledet bærer årstallet 1894, og det blev opsat i kirken i 1895. Johan Rohde og Henrik Pontoppidan var barndomsvenner og skolekammerater og venner gennem hele livet. Jeg ved ikke, om Henrik Pontoppidan var klar over, at han figurerede på alterbilledet. Jeg tror ikke, at Jeppe Aakjær sad i Fly kirke søndag efter søndag og så på alterbilledet, men jeg synes, at det er en god historie.

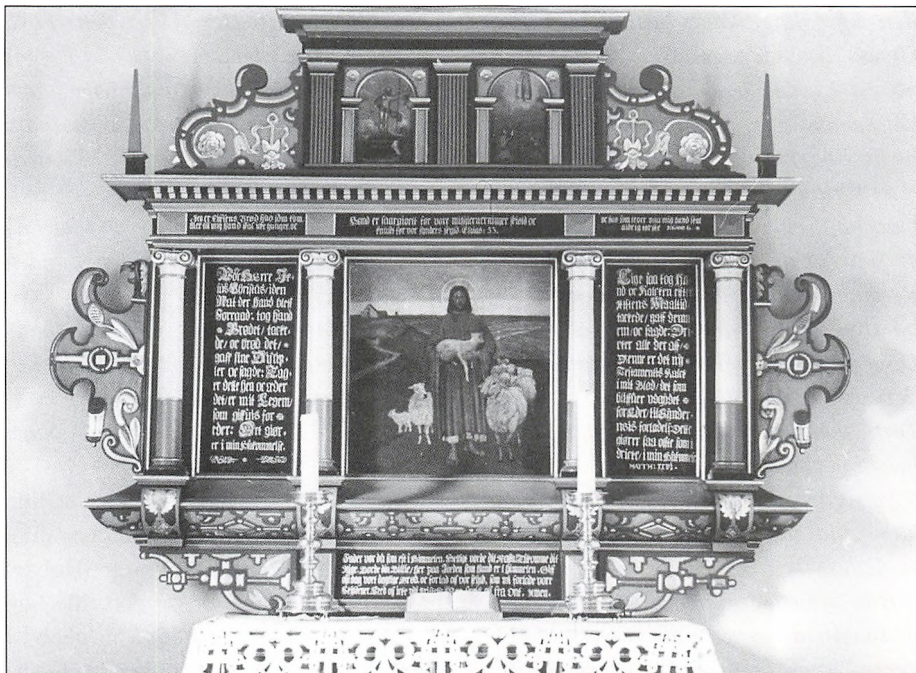
I sidste bind af sine erindringer *Efterladte erindringer* 1934 skriver Jeppe Aakjær om Pontoppidan. Jeg citerer her efter udgaven fra 1991, side 26:

Alt for megen digterkunst svæver i luften; for det bekender jeg ærligt: jeg interesserer mig ikke stort for anden kunst end den, som er socialt betonet, den der er skabt ikke som en ørkesløs og tom leg med stil og hvad det alt sammen hedder; men er gjort som en personlig indsats for at løfte og glæde menneskene og gøre dem deres stilling i tilværelsen bevidst.

En sådan digtning var det, der blev indledt af Holger Drachmann med hans strålende digt »De engelske Socialister«; et sådant digt var Henrik Ibsens sønderflængende satire fra 60'erne: »Abraham Lincolns Mord«; og op gennem 70'erne og 80'erne var ethvert nyt værk af nogen værd socialt farvet og havde sin rod i dagens og døgnets kamp. Derfor elsker jeg også Henrik Pontoppidan. Hans smånoveller »Fra hytterne«, »Sandinge Menighed«, »Skyer« og Tylvtetal af andre mindre og større fortællinger har været med til at nære mit eget livsindhold.

»Fra Hytterne« er jo et af de første værker i vor litteratur, der går direkte i breschen for den forurettede landsbyproletar. Det er den sunde litteratur i vort folkesamfund i modsætning til det interregnum af luftig fantasisteg og erotisk og katolsk sammensurium eller overaffineret sensualisme, der præger 90'ernes tiår med Johannes Jørgensen og de andre midnatstudende tårnugler i deres månebelyste glamhuller.

Den 24. juli 1927 fyldte Henrik Pontoppidan 70 år. Samme dag var der i Politiken en helside med hilsener til fødselaren. Der er hilsener fra Thomas Mann,

Altertavlen i Fly Kirke, opsat 1895. Jesus har Henrik Pontoppidans ansigt.

Ove Rode, Aksel Sandemose, Sophus Claussen og mange flere. Som nr. 2 under hilsenen fra Thomas Mann finder vi Jeppe Aakjærs hilsen. På dette tidspunkt er Jeppe Aakjær syg. Hans hilsen er optrykt i: Studier fra Hjemstavnen. Fra Sallingland til Øresund, 1932, side 111f.:

De har bedt mig om nogle Udtalelser om Henrik Pontoppidan i Anledning af hans 70 Aars Dag. Da jeg stadig er sengeliggende og derfor ikke Herre over min Pen paa den Vis, jeg gerne vilde være det, maa De tage til Takke med nogle ganske spredte og farveløse Bemærkninger.

Henrik Pontoppidans Forfattervirksomhed har jeg haft den dybeste Respekt

for lige fra hans første Fremtræden. Han er saa dejlig menneskelig interesseret. Al Pontoppidans Digting er socialfarvet i Modsætning til den nyeste Digting og især da i Modsætning til 90ernes Maaneskins-Litteratur.

Det er blevet moderne at sparke bagud til Brandesianismen og den Litteratur-Retning, der kan siges at indledes ved dette funklende Digt af Holger Drachmann: »De engelske Socialister«, der virkede som en Sten gennem Vinduet.

Hvor var 70ernes Digting sund og rødmosset i Modsætning til Nutidens, hvor der bestandig af Anmelderne prædikes Had og Foragt til Tendens-Digtingen. Men enhver levedygtig Litteratur maa være tendentiøs, ellers er

den lige gyldig. Var »Brand« og »Peer Gynt« ikke tendentiøse Værker? Var »Niels Lyhne« og »Paa Guds Veje« ikke det samme? Er der overhovedet skrevet bedre Bøger i vor Levetid?

At forlange af Digtingen, at den ikke maa ha' Tendens, er som at forlange af et Skib, at det ikke maa ha' en bestemt Retning. – Alle sunde Forfattere smiler ad slige Regler; der er skabt af kritiske Døgenigte. Enhver sund Forfatter blander sig med sit Folk og tager Døgnets Tørn sammen med det i godt og ondt, helst i det sidste.

Velsignet være Henrik Pontoppidan, at han altid har forstaaet sit Digterkald saaledes.

Han indledede Landarbejder-Digtingen ved sine to ætsende Novellesamlinger: »Skyer« og »Fra Hytterne«. Han gik videre som den aldrig hvilende Samfunds-Revser med sin store Trilogi: »Muld« og de andre mægtige Samfunds-Romaner.

Det, jeg som dansk Bonde kunde ha' ønsket ham lidt mere af, er den sunde danske Humor, som han erstattede med Satiren eller til Tider med den flængende Sarkasme.

Han var altid barsk og streng og viste ingen Tilbøjelighed til at aabne nogen Udvej til Forsoning. Han har virkelig faaet sin Bøn opfyldt: »altid at holde Galden flydende«.

Men hvor er han ærlig og ubøjelig som en af det gamle Testamentes Profeter, der aldrig trættes af at raabe ve! over sit Folk. Men det er ikke en gold Helvedes-Prædikant, der taler til os gennem hans Bøger. Ingen tager fejl af hans

varme Hjerteslag. Han revser dette Folk, fordi han elsker det.

Og da vi fik Sønderjylland hjem, saa vi dette underlige, at der funkledede en Taare i hans Øje, og den blev til det lille, vidunderlige Digt: »Det lyder som et Eventyr, et Sagn fra gamle Dage«. Der er i de faa, knappe Vers udløst megen bunden Kærlighed.

Det vilde næppe ha' været til Skade for vor Digting, om der var blevet kaldt paa den bundne Varme lidt oftere.

Jeppe Aakjær.

Julen 1918 udgav Jeppe Aakjær et lille hæfte *Ravperler*. Denne lille digtsamling blev trykt hos Niels P. Thomsen, Holstebro, i 150 eksemplarer, så den lille bog er noget af en sjældenhed. Min genbo i Holstebro gjorde mig opmærksom på bogen, der har min særlige interesse, idet der deri findes et lille digt af Aakjær til Henrik Pontoppidan. På samme side findes der digte til Georg Brandes og Bjørnstjerne Bjørnson, så Pontoppidan er da kommet i godt selskab. Her er så digtet.

HENRIK PONTOPPIDAN

Saa fornem en Digteskude
gaar ind under Danmarks Ø,
med vægtige Værker lastet
den duver saa tungt i Sø.

Jeg kipper fra Jollen med Flaget,
jeg svinger min brede Hat,
mens Skuden langeligt glider
ind under den lyse Nat.

Jeppe Aakjær

Jeppe Aakjær (1866-1930). Foto ca. 1915.

Født den 9. september 1866 i Aakjær.

Forældre: Jens Peter Jensen (1834-1901) og Katrine Jensen (1839-1890).

Jeppe er nr. 3 af 8 børn.

Inden skolegang arbejdede Jeppe som hyrdedreng.

Begyndte skolegang november 1873 i Fly skole.

Afsluttende eksamen i 1880 med ug i alle fag på nær geografi.

Lærer Niels Lund var kronisk alkoholiker.

Fra 1879: Niels Jakobsen.

I sidste skoleår konfirmationsundervisning hos pastor Andreas Winding.

Konfirmeret i Vridsted kirke 3.10.1880.

Elev på Staby Højskole foråret 1882-efteråret 1882.

Fra 1882 arbejde som karl i 2 år.

1884 optaget på Blaagaard Seminarium fra 4. november.

Præliminæreksamen juli 1886.

Fra efteråret 1886 rådighed over et værelse hos Per Odgaard, Tastum.

Fra februar 1887 rådighed over et værelse hos Esper Andersen, Jebjerg mejeri.

Møder Marie Bregendahl (1867-1940) 5.9.1886 på Tastumgaard.

1.11.1886 rejser Marie Bregendahl til Vrigsted Højskole.

Vinteren 1886-87 holder JAa foredrag for bønderne i Fly.

13.1.1887 møde i kriminalretten i Viborg.

Nyt retsmøde 17.1. hvor JAa bliver vareretægtsfængslet. 2.2. 1887 løslades JAa.

Oktober 1887 elev på Askov Højskole.

12. november 1887: Bjørnson besøger Askov. (Engifte og Mangegifte).

30.3.1888 farvel til Askov.

14.10.1888 ansat som andenlærer på Elbæk Friskole ved Horsens.

Fyret maj 1889.

Arbejdsløs hjem til sine forældre.

27.9.1889 session på Skive Raadhús.

31.3.1890 rekrut 518 på Sølvgades kaserne i København. 6 ugers tjeneste.

7.7.1890 dør moderen.

5.1.1891 lærer på Hjørnlunde Højskole hos Morten Pontoppidan.

Foråret 1891 nedlægges højskolen, men en ny højskole oprettes af Morten Pontoppidan i København, og han tager Jeppe Aakjær med som sin eneste faste lærer. Afskediget 25.6.1892
 August 1892 hjem til Aakjær.
 September 1892 starter Aakjær på Ludvig Triers studenterkursus i Sølvgade.
 Gift med Marie Bregendahl den 11.7. 1893 på Københavns Raadhus.
 Bor Nørregade 14, hvor Marie drev pensionat siden september 1892.
 2 dage efter bryllup hjem til Aakjær til midt i august.
 20. januar 1894 får de en søn, Svend, død 1963.
 Juli 1895 student.
 1895 immatrikuleret Københavns universitet.
 1896 flytter familien til Rosengaarden 5. Senere Bakkegaards Allé 4.
 Senere Sankt Jørgens Allé 2.
 1896 bestod JAa filosofikum.
 Læste historie til 1898 uden eksamen.
 Korrekturlæser Politiken.
 1900 skilt.
 1900 til Jebjerg.
 1899-1903 rigsdagskorrespondent for 7 socialdemokratiske aviser.
 1902 første møde med Nanna Krog
 1903 rundtur i Tyskland.
 15. februar 1906 tildelt det Ancherske Rejselegat.
 I perioden 1904-07 ophold hos læge Sigurd Rambusch (1861-1919) i Sjørup.
 1905 køber Jenle.
 1906 juni rejse rundt i Europa. Bl.a. Skotland.

25. juni 1907 Bryllup med Nanna Krog.

12. juli 1908 afsløring af mindesten over forældrene.

8. oktober 1908 Solvejg Bjerre fødes. (død 30. marts 2001).

10. juli 1910 folkemøde på Jenle. Det er den første egentlige Jenlefest. De fortsætter til 14.7. 1929, dog med aflysninger i 1919, 1927 og 1928.

5. oktober 1910 Jenle på tvangsauktion. Esben Aakjær fødes 1911. Død 1958.

10. september 1916 50 års fødselsdag. Får 12 1/2 tønde hedejord i gave.

JAa køber Jenle omkring 1920.

10. september 1926 fejres 60-års dagen med stor fest på København Rådhus. Dagen efter fortsat fest i Studentersamfundet. Endelig 12.9. i Idrætshuset.

1 1926 syg. Marts 1927 indlagt på Rigshospitalet. Derefter Ottosens klinik, Store Kongensgade. Senere Skodsborg.

13.5.1928 hjem til Jenle.

22.4.1930 dør Jeppe Aakjær i haven.

25. april mindehøjtidelighed på Jenle. Kisten føres til København den 26. april. Mindehøjtidelighed bl.a. i Idræts- huset.

17.6.1930 nedsættes urnen.

Ovennævnte data stammer i det væsentlige fra *Henrik Fibæk Jensen: Jeppe Aakjær. Spillemand og stridsmand* og Knud Peder Jensen: *Jeppe Aakjær. Et moderne livs fortælling*.

Henrik Pontoppidan

*Henrik Pontoppidan (1857-1943).
Tegning ca. 1905.*

Født den 24. juli 1857 i Fredericia.

Forældre: Dines Pontoppidan (1814-1879) og Birgitte Christine Marie Oxenbøll (1824-1888)

Henrik er nr. 9 af 16 børn.

11. juli 1863 flytter familien til Randers.

Elev i Randers Latinskole, Vestergade, efter forberedende undervisning i Asylskolen og privatlærere.

Realeksamen i 1873 med g- i dansk stil.

Flytter til København 1873.

Består adgangseksamen til Den polytekniske Læreranstalt 1874.

På rejse i Schweiz i 1876.

Består 1. del af ingeniørexamen 1877.

Forlader studiet 1879.

Lærer ved broderens højskole i Frerslev i 1880.

Værnepligtig i ingeniørkorpsset maj-september 1880.

Igen højskolelærer, nu i Hjørlande 1880-82.

Debutterer i Ude og Hjemme med »Et Endeligt« 1881.

Gift med Mette Marie Hansen (1855-1939) 2.12.1881 i Selsø kirke.

Rejse Italien, Tyskland, Østrig, Schweiz 1882.

3 børn: Karen (1882-1885), Johanne Elisabeth (1884-1961) og Hans Broby (1886-1926).

Medarbejder ved Politiken 1887-1889.

Medarbejder ved Københavns Børs-Tidende 1889-1890.

Får det Anckerske Rejselegat og rejser til Tyskland 1890.

Ægteskabet opløses 8.4.1892.

Gift 9.4.1892, Frederiksberg med Antoinette Caroline Elise Kofoed (1862-1928).

2 børn: Else Catharine (1894-1984) og Steffen Broby (1896-1958).

Bryllupsrejse til Sydtykland, Schweiz og Italien 1892-93.

Første ophold i Rørvig 1894.

Igen medarbejder ved Politiken 1897.

Ophold i Dresden 1898.

Rejse til Nordkap 1905.

Ophold i Nervi ved Genua 1906.

Ophold i Lillehammer i Norge 1907.
 Deltager i Drachmanns begravelse i Skagen 1908.
 Omsejler Lofoten 1910-11.
 Rejse til Wiesbaden 1911-12.
 Ophold i Tyskland og Italien 1912.
 Tildelt Nobelprisen i litteratur sammen med Karl Gjellerup 1917 og samme år æresmedlem af Den danske Forfatterforening og London Pen Club.
 Genforeningsdigtet »Det lyder som et Eventyr« trykkes i Berlingske Tidende 1918.
 Overværer Genforeningen i Sønderjylland 1920.
 Hustruen dør 1928.
 Udnævnes til æresdoktor ved Universitetet i Lund 1929.
 Æresborger i Randers 1.7.1933.
 Bliver tildelt ridderkorset men takker nej 1937.

I Aarhus, nærmere betegnet hovedbiblioteket i Mølleparken er Henrik Pontoppidan og Jeppe Aakjær nær hinanden. Deres buster findes blandt andre danske digtere med tilknytning til Jylland foran biblioteket. Henrik Pontoppidans buste er udført af Gottfred Eickhoff, Jeppe Aakjærs af Niels Hansen Jacobsen.

Digteres liv og indbyrdes forhold har stor interesse, men det vigtigste må være deres værker. De to digteres værker har jeg kun omtalt perifert, men det vil ikke være svært at finde oplysninger derom i forskellige litteraturhistorier. For Jeppe Aakjærs vedkommende henvises til den af ham selv udarbejdede bibliografi: *Mit*

Tildelt Holberg-medaljen 1941.
 Dør Holmegaardsvej 2 2.t.h., Ordrup, den 21. august 1943. Begravet i Rørvig 24. august.
Adresser: Efter flytningen til København i 1873 har Henrik Pontoppidan boet så mange forskellige steder i Danmark og udlandet, så det i sig selv er et studium at finde rede i. Selv har jeg en alenlang liste, og mange af adresserne har jeg besøgt og fotograferet. Pontoppidan har aldrig ejet fast ejendom. Mange har påstået det modsatte, men det passer altså ikke. Han har aldrig ejet en cykel, og først i sine sidste leveår fik han telefon.
Sygdomme. Næsten hele livet har Henrik Pontoppidan været plaget af sygdomme, så han er et godt eksempel på en forfatter, der burde have sin biografi skrevet af sin læge.

Regnebræt, 1919. I *Fra Sallingland til Øresund*, 1932, findes en fortsættelse af denne bibliografi. Det skulle således være nemt af få et samlet overblik over Aakjærs skriftlige arbejder.

Det er lidt mere besværligt, når vi vender os til Henrik Pontoppidan. Det grundlæggende arbejde blev gjort af Poul Carit Andersen i 1934 med hans *Henrik Pontoppidan. En Biografi og Bibliografi*. Dette imponerende arbejde blev fortsat af Thorkild Skjerbæk med bogen *Kunst og Budskab* fra 1970. Nu venter vi så på den endelige bibliografi, men man kan følge arbejdet på nettet: <http://www.henrikpontoppidan.dk>

Henrik Pontoppidans dedikationer til Jeppe Aakjær

Asgaardsrejsen:

Til
Jeppe Åkjær
Fra en gammel Krigskammerat
H.P.

(18/11 1906. Med Jeppe Aakjærs skrift)

Den kongelige Gæst:

Kære Hr. Åkjær!
Her kommer jeg med en lille bitte Smule
Bog; og modtag nu sammen med den
min altfor sene Tak for »Aftægtsfolk«.
Når jeg ikke har ladet høre fra mig før –
nå, hvorfor komme med Talemåder! Jeg
har i det forløbne År en Gang imellem
været lidt gnaven på Dem. Men allige-
vel! Jeg er og forbliver

Deres hengivne
H. Pontoppidan.

(8/10 1908. Med Jeppe Aakjærs skrift)

De Dødes Rige. 1917. 2. udgave:

Til
Jeppe Åkjær
Med Hilsen og stor Tak
fra
Henrik Pontoppidan.

En Vinterrejse:

Til
Jeppe Åkjær
med gode Nytårsønsker
fra
H.P.

(29/12 1920. Med Jeppe Aakjærs skrift)

Noveller og Skitser 1922:

Til
Jeppe Åkjær,
de Jyders og Gothers o.s.v.
med undersåtlig Hengivenhed
fra
en gammel Kronjyde.

Brevveksling mellem Henrik Pontoppidan og Jeppe Aakjær

Brev nr. 1. Pontoppidan til Aakjær 15.11. 1901

15d. Nov. 1901.
Snertinge

Hr. J. Åkjær!

De må tage fejl. Jeg ved ikke af, at jeg
nogensinde har skrevet om St. Blicher.
Jeg har i Anledning af Deres Forespørg-
sel gennemrodet, hvad jeg har liggende
af gamle Avisartikler etc, men kun et
eneste Sted har jeg truffet Blichers
Navn, det er en Artikel om Anton Niel-
sen i Politiken fra 9d Marts 1897. Han er
her omtalt ganske flygtigt, så det kan
næppe være til disse Par Linier, at De
siger; - men andet ved jeg altså ikke at
henvise til.

Jeg har netop idag læst Deres smukke
Digte i »Ungdom«. Også for mig gem-
mer Karup Å og Egnen deromkring
mange kære Minder. Jeg har som Dreng
levet to Sommer i Blichers gamle
Præstegård i Thorning og har også sene-
re været der som Turist. Sidste Gang –
det er vel snart tyve År siden – gik jeg
fra Karup Kro til Herning over lutter

Hede. Nu ser der vel helt anderledes ud men næppe smukkere.

De skriver, at De for Tiden beskæftiger Dem med Blicher. Det plejer hos en Jyde at betyde, at han føler Hjemlængsler efter Fastlandet. Jeg selv er ikke fri for at huse samme Længsler. For – ikke sandt? – et Afmagtstegn er det jo dog altid, når Hjemmet begynder at drage. *Det* kan det gøre tidsnok..

Modtag en venlig Hilsen fra
Deres forbundne
H. Pontoppidan.

**Brev nr. 2: Pontoppidan til
Aakjær 12.3. 1902**

12/3 1902.
Snertinge.

Til Forfatteren

Hr. J. Åkjær!

Jeg har været borte på en lille Rejse; derfor dette sene Svar på Deres venlige Brev og den deri indeholdte Forespørgsel – Jeg må tilstå jeg kan ikke rigtig forsones mig med den Tanke således at afsi de jyske Elementer af vort skrivende Lav og danne et Tidsskrift på dem. Jeg synes, vort Folk er for lille til, at det tåler nogen Sønderstykning, og netop nu er der stærk Trang til at få alle unge og gode Kræfter *samlede* uden Hensyn til, hvor meget eller lidt de snurrer på r'erne. Jeg deler næppe heller Deres Tro på Jydens – eller i det hele Bondens – genskabende Kraft. Jeg troer, at Fremtidens Naturstyrke vil vokse op af de københavnske Rendestene, at de store Byer overhovedet er damphedede Couveuser, der udruger Fremtidsmennesker, og at enhver Løsrielse fra dem er den moderne Form for

at gå i Kloster. Men i Klosteret vil jeg endnu ikke. Der kommer jeg tidsnok.

Det har moret mig, at De har fundet den Artikel af mig, hvortil De i sin Tid sigtede; jeg husker den ikke længer men jeg vil nu se efter, om jeg ejer den.

Og hav mig så undskyldt, at jeg ikke denne gang kan være Dem til Vilje. Kommer De engang med Jylland under den ene Arm og Sælland under den anden og med det fede Fyn i Madkassen og alle vore andre Øer lige til de vestindiske i Lommerne, – så er jeg Deres håndgangne Mand.

Venlige Hilsener fra
Deres
H. Pontoppidan.

Bay og Bredsdorff. Brev nr. 148 med følgende noter: Jeppe Aakjær skrev 1. marts 1902 til Pontoppidan, at han engang, da de mødtes, havde mindet Pontoppidan om, at han tidligere havde skrevet noget om Blicher, hvilket Pontoppidan benægtede. Nu ville Aakjær søge at samle et antal skrivende jyder til at sende deres bidrag til et jysk årsskrift. Han havde i mellemtiden fundet ud af, at Pontoppidan i en anmeldelse af en novelle af Sophus Schandorph i Politiken 3. december 1888 havde skrevet noget om Blicher. Og han bad ham sende et bidrag til det planlagte jyske årsskrift.

**Brev nr. 3: Pontoppidan til
Aakjær 5.11. 1903**

5te Novb. 1903
Hillerød

Kære Hr. Åkjær!

Tusind Tak fordi De huskede mig med

»Blicher«. Jeg har længe længtes efter at stifte Bekendtskab med Deres Bog, og jeg skal nu studere den grundigt hvad den sikkert fortjener. Efter et flygtigt Gennemsyn kan jeg måske give Dem Ret i, at der er taget lovlig meget med. Men Ulykken er ikke stor. Blicher trængte til engang at blive rigtig fyldigt belyst. Han var på Veje til at blive en ren Sagnfigur for os, og jeg tror, man vil ikke holde mindre af ham, fordi man lærer ham at kende, som han virkelig var.

Jeg sender Dem her min nye »Sandinge Menighed«, som måske kan more Dem ved at opfriske Deres Højskoleerindringer. Jeg lader min lille Bog om Randers medfølge. De fortalte mig, at De havde været der på Besøg sidste Sommer, og måske kender De ikke Bogen, som i så Fald vil kunne fortælle Dem lidt om det, som De ikke selv har kunnet se. I modsat Fald kan De jo benytte Bogen til Julegave.

Ja, det var virkelig morsomt, at vi endelig engang skulde træffes. Skulde De ikke kunne få Lyst til engang at besøge mig her i Hillerød? Rejsen er jo ikke lang, - og hvorfor igen lade Tilfældet råde for vort Sammentræf? De vil altid være hjertelig velkommen her.

Deres hengivne
Henrik Pontoppidan.

Bay og Bredsdorff. Brev nr. 162. Bogen om Randers er Minder. Pontoppidan og Aakjær traf hinanden i Forfatterforeningen.

Brev nr. 4: Pontoppidan til Aakjær 13.1. 1904

13 Jan. 1904 Hillerød.

Kære Åkjær!

De kom ikke i Julen. Kunde De nu ikke have Lyst til at spise Deres Middagsmad herude i morgen, Torsdag? De vil da kunne få Rejseselskab herud, nemlig Hj. Bergstrøm og hans Frue og møde endnu et Par. Vi spiser Kl 5; det vil altså passe at tage Toget 345 fra København (Nordhavnen). – Lad os nu ikke igen blive fremmed for hinanden; det har været mig en stor Glæde at gøre Deres personlige Bekendtskab. Jeg har for resten en lille Kylling at plukke med Dem, fordi De i et af de sidste Hæfter af Deres »Blicher« har tillagt mig en Udtalelse, jeg aldrig har fremsat eller kunde fremsætte. – Men derom, når vi ses.

Deres hengivne
H. Pontoppidan.

Brev nr. 5: Pontoppidan til Aakjær 15.12. 1904

Frederiksborg
d. 15d Decb. 1904

Kære Åkjær!

Allerførst en Lykønskning til Deres ny Roman, som jeg i disse dage har læst med den største Agtpågivenhed og med stigende Glæde. Ingen anden Bog i Efterårets Litteratur, så vidt jeg kender den, har grebet mig som denne. *Det* er den Bog, jeg engang selv drømte om at skrive. Der skjuler sig da også lidt Vemod og en Smule Misundelse i min Lykønskning til Dem, endskønt jeg nu godt forstår, at jeg kun har gjort vel i at lade

Opgaven ligge, da jeg dog havde manglet Evne til at tage den op på værdig Måde. Den har ligget og ventet på sin Mand og er nu faldet i de rette Hænder.

Om Deres Blicher-Værk vil De rimeligvis komme til at høre en Del Ubehageligheder af Folk, der forstår sig på den Slags Ting. For mig har Bogen været en underholdende Læsning, og jeg takker Dem påny, fordi De har betænkt mig med et Eksempplar.

Jeg håber engang igen at se Dem herude i Frederiksborg. I Julen er vi ikke hjemme; men efter Nytår træffes vi påny i vor Residens, som dog ikke længer findes i det obscure Møllerstræde men højt oppe på Jægerbakken midt mellem Sol og Måne.

Med venlige Hilsner derfra
Deres hengivne
H. Pontoppidan

Bay og Bredsdorff. Brev nr. 167. Blicher-Værk: St. St. Blichers Livstragedie I-III, 1903-04. Roman: Vredens Børn.

**Brev nr. 6: Pontoppidan til
Aakjær 2.1. 1905**

2d Jan. 1905.

f. T. Lindersvold Skovriderg.

Kære Akjær!

Vi er endnu her i vort Julehi men rejser herfra imorgen og kommer hjem imorgen Aften. Kan De ikke komme ud til os iovermorgen (d. 4d.). Jeg vil gerne drikke et Glas med Dem og ønske Dem Lykke på Rejsen.

Tak for Deres venlige Brev om mig og mit. Og godt Nytår!

I Håb om at se Dem

Deres hengivne
H. Pontoppidan.

**Brev nr. 7: Pontoppidan til
Aakjær 14.11. 1906**

Jægerbakken
Hillerød
14d. Novb 1906

Kære Åkjær!

De skal være meget velkommen her på Søndag. Jeg håber, det vil passe Dem at komme med Tog 302 eller 344 fra Kbhvn. I begge Tilfælde kommer De tidsnok til at spise Middag med os Klk 5.

Vi bor ikke længer der, hvor De besøgte os sidst. Fra Stationen går De til venstre og stadig til venstre, og så må De forresten spørge Dem for. Men spørg ikke efter mig, hvem ingen kender, men efter »Murmester Svendsens Hus«. Det kender hvert Barn. Og i det bor jeg på »Salen«.

På Gensyn!
Deres hengivne
H. Pontoppidan.

Korrespondance-kort sendt til Forfatteren Hr. Jeppe Åkjær, Overgaden o.V. 94 II, København C.

**Brev nr. 8: E.A. Hirschprung til
Aakjær 20.12. 1906**

København, den 20/12 1906
Forfatteren Hr. Jeppe Aakjær
Med Tak kvitteres herved for Modtagelsen af Kr. 10.^{*)} til en Gave til Hr. Henrik Pontoppidan.

E. A. Hirschprung.
^{*)} 5.00 + 2.50 + 2.50

Sendt til Forfatteren Her Jeppe Aakjær, Sjørup pr. Sparkjær. Omdresseret til Hotel Phoenix, Viborg.

Brev nr. 9: Aakjær til Pontoppidan 14.9. 1916

Jenle 14/9 1916.

Kjære Henrik Pontoppidan

Hvor blev jeg glad ved Deres elskelige Brev til min Fødselsdag! De er saa forskjellig fra alle andre; enestaaende i Deres Ros som i Deres Dadel. Blandt Firsernes Forfattere er De Mennesket, Manden, Personligheden; de andre er lutter Artister og Jonglører. Med Dem er vi altid hjemme, med Deres Samtidige altid ude, ofte endda ude »paa Rangel«. De er ene om at repræsentere dansk Litteratur i Firserne og Halvfemserne; det er Deres Fortjeneste at det faldt os andre (i hvert

fald mig) saa let at finde hen til det hjemlige.

Det skulde være rart engang igjen at faa en rigtig god Passiar med Dem. Det var saa kjært af Dem at være nærværende hin Aften hos den herlige gamle Apoteker. Jeg kommer til Kjbn. nogle faa Dage omkring 20/9 for at ordne en ny Digtsamling, som vi skulde ha' ud snarest; jeg vilde saa gjerne hilse paa Dem. Men hvorledes? Maaske er det slet ikke Deres Lejlighed.

Maa jeg bede Dem modtage denne lille Bog, et Udvalg af mine Vers, hvis Størrelse og vel ogsaa Indhold er bestemt af, at den skulde passe i en Serie med begrænset Sideantal.

Venligst Hilsen
Fra Deres hengivne
Jeppe Aakjær

Jeppe Aakjær og Nanna Krog blev gift i 1907. Fotografiet er taget på denne tid.

**Brev nr. 10: Aakjær til
Pontoppidan 30.7. 1917**

Jenle 30/7 1917

Kjære Henrik Pontoppidan!

Det er mig usigeligt kjært at modtage Deres sidste store Værk »De dødes Rige«. De første Bind kjendte jeg, nu skal jeg ha det hele Værk læst i Sammenhæng. Jeg ved, det bliver en festlig Ting.

Men hvor det gjør mig bedrøvet at høre om Sygdom i Deres Hjem. I den retning er jeg saa forkjælet; selv har jeg aldrig været rigtig syg, og jeg har knyttet min Skjæbne til et lille Jærn af en Kone. Ja, jeg var i Kjbhn. forleden for at herse med nogle Skuespillere, der tournerer med et Stykke, jeg har skrevet om Steen Blicher. De trængte bestandig til min Nærværelse, og jeg kom derfor ikke udenfor Byen, knap uden for Theatret, et Øjeblik. Jeg vilde saa gjerne træffe Dem igjen. Lige fra den Stund da vi første Gang mødtes derude paa Skydebanen i den gamle Forfatterforening, har jeg holdt af Dem som af ingen anden dansk Forfatter. Jeg er ligesom De selv en ensom, til daglig ser jeg ingen, træffer ingen, taler med ingen. Saadan holder jeg mest af det. Men der er et Par Stykker jeg saa usigelig gjerne vilde møde en Gang imellem; De er en af dem; men min Skyhed for at være Folk til Besvær har gjort, at jeg aldrig paa eget Initativ (sic) har søgt Dem, hvad der dog vel maatte være naturligt. Jeg havde al mulig Grund til at søge Dem og bevidne Dem min Tak og Beundring for dette dybe, uforglemmelige Indtryk, som Deres mandige Digtning gjorde paa mig i Ung-

domsaarene; De stod som en enlig Ask mellem Purlekrat dernede i Firsernes og Halvfemsernes sumpede Litteratur. Hvilken sund og styrkende Modsætning dannede ikke Deres Værker til en Johs. Jørgensens enerverende Giftliljer! Jeg ved ikke Deres Mening om den Forfatter der for Tiden bryster sig med sine bindstærke Livserindringer; for mig har han altid været en Modbydelighed, en karakterløs Klud i galliske Farver.

Men derom skal vi tales ved engang. Til Jul eller før er jeg atter i Kjbhn. for længere tid.

Endnu engang: Tak for den smukke Bog og de bedste Ønsker for Dem og Deres Hjem!

Hjærtelig Hilsen fra
Deres altid hengivne
Jeppe Aakjær.

**Brev nr. 11: Pontoppidan til
Aakjær 2.8. 1917**

Snekkersten.
2/8 1917

Kære Åkjær!

Tak for den smukke Hilsen, De glædede mig med på min Fødselsdag. Gid vi snart igen skulde mødes enten ved vor rare Helsingør-Apotekers brede Bord eller her i Snekkersten. Jeg længes ofte efter Dem. Når jeg næste Gang læser i Avisen, at De er rejst fra Jenle for at udbrede Deres Solskinssmil over København, kaster jeg en Madding ud efter Dem.

Hav det godt! Og vær venligt hilset!

Deres hengivne
Henrik Pontoppidan.

**Brev nr. 12: Pontoppidan til
Aakjær 22.9. 1917**

Snekkersten.
22.9.17.

Kære Åkjær!

Man fortalte mig igår, at De var i København. Men nu ser jeg idag i Avisen, at De er i Ålborg. I Almindelighed lyver rigtignok Aviserne; men Godtfolk er heller ikke altid pålidelige. Jeg sender nu min Bog til Jenle, - dér vil den dog engang finde Dem.

Jeg har glædet mig til endelig at se Dem igen på disse Kanter; men denne Gang blev det altså ikke, og hvornår det så kan blive, ved jeg knap, da jeg om et Par Dage rejser herfra og måske ikke vender tilbage. Det er min Kones vedvarende Smerter, der nødvendiggør et Opbrud.

Vi sender begge Hilsen og gode Ønsker.

Deres hengivne

Henrik Pontoppidan.

**Brev nr. 13: Aakjær til Pontoppidan
12.11. 1917**

»Jenle« 12/11 1917

Kjære Henrik Pontoppidan!

Det gjorde mig saa glad at se at det i Aar var Dem der fik Nobelpræmien, baade for Ærens og Pengenes Skyld. Som Bonden siger: »Det er aaltid skjønt aa ha nøj aa fald tebaag po«.

Tænk at der er en dansk Forfatter, som gaar rundt med 85000 Kr. paa Lommen! Det lyder som et Eventyr.

Jeg er ellers paa Vej til Kjb. og havde De endnu haft Domicil i Snekkersten havde jeg vist besøgt Dem dennegang. Jeg skal ind og snakke for mit Stykke

»Himmelbjergpræsten«, som samler saa gode Huse rundenom i Landet.

De hjærteligste Hilsner
fra Deres hengivne
Jeppe Aakjær.

**Brev nr. 14: Pontoppidan til
Aakjær 31.12. 1917**

f. T. København.
31.12.17.

Kære Åkjær!

Jeg bilder mig ind at vide, at De for Tiden befinder Dem i København. Jeg vil da forsøge at sende Dem denne Nytårshilsen gennem vort fælles Forlag. Jeg skylder Dem Tak for megen Venlighed i det forløbne År, nu sidst for Deres kurerøse lille Arkiv-Studie med den smukke Fortale - og ikke mindst - for Deres hjertelige Lykønskning til Nobelprisen. Jeg har ellers mødt en Del sure Miner hos Kolleger i Anledning af denne Dyrskepræmie, som for resten også kom mig selv overraskende, da jeg aldrig har gjort det mindste Skridt for at komme i Betragtning. Der synes mig for øvrigt også mere Grund til Ærgrelse over, at jeg har måttet dele Æren og Pengene med Gjellerup i Stedet for med en anden dansk Forfatter. Havde jeg ikke været, vilde Gjellerup temmelig sikkert have fået endogså hele Prisen - som Enerepræsentant for en Litteratur, han i Virkeligheden slet ikke tilhører mere - så jeg stikker med god Samvittighed min Halvpart i Lommen.

Jeg gæsterer for Tiden selv har i Hovedstaden, bl.a. for at se til min syge Kone, der ligger på Rigshospitalet. Jeg

har jo også Børn og Børnebørn her foruden enkelte Venner. Jeg bor så afsides – langt ude på Åboulevarden – og lever en garçon; men muligt er det måske, at Deres Vej falder her forbi en Dag. De vilde da gøre mig en stor Glæde ved at kigge op i Nummer 60, hvor jeg bor på fjerde Sal.

Vær nu hjertelig hilset og modtag mine bedste Ønsker for det nye År.

Deres hengivne

Henrik Pontoppidan.

Bay og Bredsdorff. Brev nr. 326. Arkiv-Studie: En Skarns Præst og andre Syn-dere. Kulturbilleder fra Hjemstavnen.

Brev nr. 15: Aakjær til

Pontoppidan 5.3. 1918

Jenle pr. Jebjerg 5/3 1918.

Kjære Henrik Pontoppidan!

Jeg er af Gyldendal bleven anmodet om at redigere Almanakken Danmark, og jeg vilde gjerne gjøre den til en sund og god dansk Bog, der i nogen Grad afspejlede Tidens Fysiognomi. Nu er De den første jeg henvender mig til om Bidrag, og jeg vilde saa nødig ha et Afslag, fordi Deres Navn skulde være noget af et Program. Man skal ikke foragte Almanakker; de læses af hver Mand og danner for de fleste jævne Mennesker, (deriblandt mig selv) Indgangen til Litteraturen. Når jeg tar f. Eks. Dansk Folkekalender for 1841 saa findes der i dette Hæfte to udelige litterære Bidrag: Blichers »Tre Helligaftner« og Ingemanns Salme: »Lyksalig, lyksalig hver Sjæl som har Fred«. Slige Skatte førtes gennem denne Almanak ud til den jævne Mand. Saa-

dan en Budbringer vilde jeg gjerne at »Danmark« skulde være til Nutidens Borger og Bonde. Skriv mig et af Deres smaa fyndige Noveller, helst i lyse Toner, den gaar ud til 100.000 danske Mænd og Kvinder. De har en Måned til Opgaven, det er for lidt, jeg indrømmer det; men jeg er traadt til saa sent at intet iaar kan ændres; til næste Aar vil jeg gi Forfatterne 3 Maaneder.

Thøger Larsen har lovet mig et Digt om det danske Land, selv skriver jeg et andet.

Men De skulde være Vimplen paa Flagknappen. Fattige 200 kr – hvor lidt maalt med en Nobelpræmie! - er alt hvad jeg har at byde Dem til Gjengæld – foruden min varme Tak.

Giv mig nu et gunstigt Svar! Jeg fuldførte mit Kæmpearbejde – en Tilrettelægning af 30 Bind Blicher á 400 Sider – før jeg forlod Kjbhn. Paa Vejen hjem blev jeg hæs som en Ravn, maatte aflyse 10 Foredrag langs Vestkysten, som jeg egentlig havde glædet mig til. Nu sidder jeg hjemme med Hovedet fuldt af Snue, mens jeg planlægger min næste Digtsamling, der skal hedde saadan noget som Engblommer og fortælle om Blomsterne i min Fars Eng.

Det var saa kjært at træffe Dem igjen. De fleste Forfattere er mig saa ligeegyldige, men Dem elsker jeg til mine Dages Ende. Thi De har vakt mig til Forfatter mer end nogen anden gennem Deres myndige og stærke Prosa.

Fru Helga sagde mig at De var rejst til Fredensborg; jeg vil haabe det passer da jeg nu sender mit Brev derhen.

Tak for sidst og de bedste Hilsner fra

Jeppe Aakjær taler ved en Jenlefest ca. 1915. Måske er det festen i 1917, hvor »Historiens Sang« (Som dybest Brønd...) blev sunget. Det var som bekendt ikke første gang, Aakjærs sang blev sunget. Det skete ved Historisk Samfund for Skive & Omegns Grundlovsfest i Skive Anlæg den 5. juni 1917. Foto: Niels Sørensen, Lem.

Deres bestandig hengivne

Jeppe Aakjær

Jeg vedlægger et Par Bog (sic)

**Brev nr. 16: Pontoppidan til Aakjær
11.3. 1918**

f.T. Fredensborg.

11.3.18.

Kære Åkjær!

Det var en indholdsrig Konvolut, jeg forleden modtog fra Dem, og der havde kun været Anledning til lutter Glæde for mig – dersom der ikke havde været denne Anmodning om en Novelle. Ak, det er

mere end tyve År, siden jeg skrev min sidste lille Fortælling, og Gud veed, om jeg er i Stand til at tage den Kunstform op igen? Den kræver et Fingernemme, som jeg næppe mere besidder. Et Forsøg vilde interessere mig, og noget Emne behøver jeg ikke at søge om; men da jeg altså er kommen ud af Øvelsen, tør jeg med den korte Frist, der er givet, ikke love noget, saa meget mindre som jeg i Øjeblikket sidder optaget af et Arbejde, som jeg ikke straks kan lægge til Side. Endelig har jeg for kort Tid siden svaret Nej til en ganske lignende Anmodning

fra Zacharias Nielsen, og jeg vil nødig krænke den gamle Hædersgubbe.

Giv mig derfor Lov til at vente indtil næste Årgang af Almanakken. Så skal jeg være Dem en sikker Mand, om jeg så ellers til den Tid lever.

Hvor er De dog en flittig Arbejder! Og alt, hvad De rører ved, fanger Liv som ved en guddommelig Skaberakt. I Programmet for Deres sidste Jenlefest står et Digt: »Som dybest Brønd gir altid klarrest Vand«. Det har en Tone så fuldklingende som noget Vers af Grundtvig.

Gid vi snart måtte ses igen! Jeg havde glædet mig til en ny Sammenkomst med Dem som sidst i Kbhvn; men jeg blev syg og måtte anbringes i dette Rekreati-onshjem, hvor jeg endnu sidder lænket tilligemed min Kone.

Vi sender begge hjertelig Hilsen til Jenles Frue og Dem selv.

Deres hengivne
Henrik Pontoppidan.

*Bay og Bredsdorff. Brev nr 328. Jeppe Aakjær havde foruden et brev også sendt Pontoppidan programmet for sommerfe-
sten på Jenle og »et Par Bagateller«. I
brevet havde han bedt Pontoppidan om
et bidrag til almanakken Danmark, som
han havde påtaget sig at redigere.
»Helst en Novelle i lyse Toner.«*

**Brev nr. 17: Aakjær til
Pontoppidan 26.1. 1919**

Provinshotellet,
Vesterbrogade 22, Kjb.n.B.
26/1 1919.

Kjære Henrik Pontoppidan!
Tør jeg minde Dem om at jeg engang

ifjor var hos Dem og bad om en lille Fortælling til Almanakken »Danmark«. De gav mig da Lov til at haabe paa at De fik den færdig til iaar. Maa jeg stadig leve i dette Haab? Naar jeg bare har De-
res løfte, er alt vel. For jeg ved at De er af den gamle Skole, der holder Ord. Jeg kan saa daarligt undvære Deres Hjælp denne Aargang, da jeg har gaaet og vif-
tet med Deres Løfte overfor Forlaget. Det er ikke saadan paa en Studs, at No-
vellen skal foreligge; naar jeg bare ved, vi faar den, skal De faa den længste Frist – til Juni-Juli. Almanakken er bleven saa smukt omtalt for dette Aar, og jeg tror den gennemgaaende fortjener det; den sælges nu til 60000.

De bedste Hilsner fra
Deres hengivne
Jeppe Aakjær

**Brev nr. 18: Pontoppidan til
Aakjær 9.2. 1919**

f. T. Rigshospitalet, 9.2.19

Kære Åkjær!

Jeg har ladet Dem vente på Svar. Det må tjene mig til Undskyldning, at jeg i 5 Uger har været indespærret på Grund af Sygdom. Rimeligvis vil der gå mindst andre 5 Uger, før jeg slipper ud af Hos-
spitalet her, og den Hestekur, jeg gen-
nemgår, beforder ikke Arbejdslysten – eller Evnen. Den har netop den Hensigt at nedsætte begge Dele og omskabe mig til et Murrendyr.

Men der er jo længe til Juli, og står jeg Kuren igennem, skal jeg også nok få ma-
let noget op til Almanakken. Jeg har jo set, at Redaktionens Censur ikke er så streng.

Og så blot en venlig Hilsen fra
Deres hengivne
H. Pontoppidan.

**Brev nr. 19: Pontoppidan til
Aakjær 23.5. 1919**

f. T. Saunte.
23.5.19

Kære Åkjær!

Da jeg sidst skrev til Dem, var jeg Hospitalslem. Lægerne stillede mig dengang i sikker Udsigt, at de snart skulde få Bugt med de hæslige Nervesmerter, jeg længe har lidt af. I Tillid hertil gav jeg Dem et Løfte om et Bidrag til Deres Årsskrift, hvilket jeg jo længe har skyldt

Dem. Imidlertid har Lægerne så langt fra holdt deres Løfte, at jeg i den senere Tid trods daglig Behandling med Elektricitet har været mere plaget end nogensinde. Jeg har ikke Ro hverken Nat eller Dag og må efter al Sandsynlighed i den nærmeste Fremtid påny til København enten for at gennemgå en Behandling med Røntgenstråler eller en Operation. Under disse Forhold er jeg ude af Stand til at indfri mit Ord til Dem, hvad der gør mig meget ondt, ikke fordi jeg just tror, at De går glip af så meget ved at snydes for det Bidrag, men fordi jeg måske nu sætter Dem i Forlegenhed. Det må De i så Fald skrive mig på Regning, indtil jeg bliver

Digter-landmanden beskuer gård og marker ca. 1920.

betalingsdygtig eller uheldbredelig insolvent.

Forfatterstævnet er nu sluttet. Det var mig en virkelig Sorg, at jeg ikke kunde være med, og det gjorde mig ondt at se, hvormange af vore Forfattere der blev borte fra dette meget betydningsfulde Møde, hvor både Sverrig og Norge var så smukt repræsenteret.

Bliv nu ikke alt for gnistrende vred på

Deres gode Ven

Henrik Pontoppidan.

**Brev nr. 20: Aakjær til
Pontoppidan 18.6. 1919**

Jenle 18/6 1919

Kære Henrik Pontoppidan!

Jeg blev bedrøvet, da De forleden maatte sende mig Deres Afslag; det gav et Chok i hele Skuden, som vil mærkes længe. Det er nu forbavsende svært at finde de 3-4 Navne, som kan føre saadan et Foretagende frelst over Skærene. Deres Navn er altid det, der først tænkes paa. – Nu maa der altsaa tænkes om igjen. Men jeg ved, at De hører til den gode gamle Skole, der ikke omgaas letsindigt med et Løfte; maa De sende mig Deres Afbud, har De sikkert Deres vægtige Grunde. – Det er saa vemodigt at tænke paa at De stadig skal være plaget af Sygdom, tilmed noget saa pinefuldt. Hvor lidt kan vi dog hjælpe hinanden, trøste hinanden naar det kniber! Der gik han omkring – Jesus – og saa snart han »udstrakte« sin Haand og berørte det syge Sted, kom der Glans i den Syges Øjne; hver Smerte borte – halte gik og blinde saa – ja, han var i Sandhed Idealet! Kirurgernes »Haands-paalæggeser« er af en anden Art!

Jeg bevidner Dem min inderligste Medfølelse!

Ja, det vilde ha været herligt at se Dem ved Forfatterstævnet. For mig havde det Samvær med fremmede Skribenter stor betydning; og noget kommer der altid ud af den Slags Forhandlinger. Som et første Forsøg tror jeg det Hele maa anses for ret vellykket.

Gid De maa være rigtig munter og rask, naar jeg atter træffer Dem.

De bedste Hilsner fra

Deres hengivne

Jeppe Aakjær.

I dagene omkring den 19. maj 1919 var der for første gang indbudt til Nordisk Forfatterstævne. Det skulle holdes i København. Den svenske forfatterinde Selma Lagerlöf og den norske forfatter Nils Collet Vogt var de to, der tiltrak størst opmærksomhed. Danmark var repræsenteret ved blandt andre formanden for forfatterforeningen Sophus Michaëlis og Jeppe Aakjær. Aakjær var blevet valgt ved en afstemning blandt forfatterforeningens medlemmer. »I dagene omkring den 19. maj 1919 var der for første gang indbudt til Nordisk Forfatterstævne. Det skulle holdes i København. Den svenske forfatterinde Selma Lagerlöf og den norske forfatter Nils Collet Vogt var de to, der tiltrak størst opmærksomhed. Danmark var repræsenteret ved blandt andre formanden for forfatterforeningen Sophus Michaëlis og Jeppe Aakjær. Aakjær var blevet valgt ved en afstemning blandt forfatterforeningens medlemmer. Resultatet gav straks anledning til lidt intern ballade for: »Sophus Claussen

den nar, var blevet så rasende over at han kun var suppleant (endda ikke nr. 1, for det var Skjoldborg) at han udmeldte sig af foreningen! Er det ikke barnagtigt?« *blev den på anden måned sengeliggende Nanna holdt underrettet i brev.*» (Knud Peder Jensen: *Jeppe Aakjær Et moderne livs fortælling side 356*).

Brev nr. 21: Pontoppidan til Aakjær 27.12. 1919

Overgaden n. Vandet 15
København.
27.12.19.

Kære Åkjær!

Det er vel på Grund af det omvendte Billede i de Linjer, hvormed De så venligt har sendt mig Deres samlede Værker, at jeg ved Synet af disse mange vægtige Bind ser Dem for mig som Triumfator på Toppen af et mægtigt Kornlæs, der er tungt af Kærne og dufter sødt af vilde Markblomster. De sidder oppe på Læssetræet med Tømme og Pisk, og bag Dem har De en Flok glade unge Piger med store Solhatte. Sådan kører De i Triumf op på det danske Parnas, hvor Oehlenschläger i Spidsen for vore Konferensråder og andre poetiske Højheder trykker Dem ømt til sit bestjernede Bryst. I en beskeden Krog gør også jeg Honnør. Jeg lykønsker os alle, fordi vi har Dem; men jeg lykønsker også Dem selv, fordi De har kunnet samle så mange Års Produktion uden at behøve at frygte for, at den skulde tage sig ud som et sammenklinket Fad. Den er i sjelden Grad et naturgivet Hele. Lad være, at de første to Bind med Digterne måske vejer alle de øvrige op, så er De dog fuldt ud

tilstede overalt; og har man først lært at skatte en Digter, holder man af ham, også når han gør sig det lidt mageligt i Slåbrok og Tøfler.

Tak, hjertelig Tak, fordi De har undt mig den Ære og Glæde at eje denne stolte Række Bøger som Gave fra Deres egen Hånd.

Så blot en Nyttårshilsen, thi om mig selv er der ingenting at skrive. Alt godt for Dem og Deres!

Deres hengivne
Henrik Pontoppidan

Bay og Bredsdorff: Brev nr. 344. Se også Knud Peder Jensen: Jeppe Aakjær. Et moderne livs fortælling. Side 361

Brev nr. 22: Pontoppidan til Aakjær 22.4. 1920

Overgaden n. Vandet 15.
København C
22.4.20

Kære Kreditor!

Jeg er stadig ikke betalingsdygtig. Hvad jeg engang gemte hen til Natten, har Tidens Musetand fortæret. Der er kun Støv og Spåner tilbage. Og det nye, jeg arbejder med, kan De ikke bruge. Det er i for stort Format.

Giv mig en fornyet Henstand! Og tilgiv en aldrende Person, der har givet et letsindigt Løfte.

Deres hengivne
Henrik Pontoppidan.

Med anden håndskrift tilføjet: (Lå mellem brevene til Aakjær og er vel stilet til ham).

**Brev nr. 23: Aakjær til
Pontoppidan 23.7. 1920**

Jenle 23/7 1920

Kjære Henrik Pontoppidan!

Det kan maaske mere Dem at se hvilken Brug man heroppe i Nabolaget har gjort af Deres smukke Sang til Sønderjyderne. Samtidig vedlægger jeg en lille Bog, det eneste jeg har faaet gjort i dette Aar, da jeg er saa travlt optaget af min Gaards Drift, som jeg hel og holden har overtaget.

Jeg er saa stolt af min *Havre*, ikke den i Bogen men den paa Agren, fordi den er nærvæd at være den smukkeste paa Egnen.

Hvordan lever De, Kjære Pontoppidan? De var syg, sidst De skrev, men jeg haaber, at denne gode Sommer har hjulpet Dem. Her er Sommersol – her er Sædejord nok – og jeg gaar som Bonde fra Morgen til Aften. Men naar Høsten er bragt i Hus og mine Karle har fejret Opskærgildet – da gaar jeg atter i Hi under Kakkellovnen og drømmer en ny Bog.

Det skulde være kjært for mig igjen at trykke Deres Haand.

De bedste Hilsner
fra Deres hengivne
Jeppe Aakjær.

I 1920 udgav Jeppe Aakjær kun en bog: Hjertegræs og Ærenpris. (Gyldendal).

**Brev nr. 24: Pontoppidan til
Aakjær 15.8. 1920**

Overgaden n. Vandet 15
Kbhvn. C
15.8.20.

Kære Åkjær!

De har atter glædet mig med en Hilsen og et varmt Håndtryk. De må tro, at jeg skønner på Deres Venskab og gengælder det i fuld Oprigtighed til Trods for den Mistanke, der hviler på mig, at jeg har et Horn i Siden på alle Lyrikere. En lille Smule kan der vel være derom, for såvidt som jeg ser en Fare for Litteraturen i alt for megen Spurvekvidder. Men at jeg er taknemmelig for den Sangkunst, der opløfter og bevæger mig, - det veed De! Jeg gad for resten vide, hvad De selv mener om de mange Versemagere af sidste Kuld, som nu larmer os om Ørene. De har vistnok været med til at udklække de fleste af dem. Det er altid betænkeligt, når det så at sige er blevet Hvermandssag at håndtere en Kunstart på skuffende Måde. For en Snes År siden behøvedes ingen Digtere vne til at forfatte en tålelig Novelle. Jeg tror, at vi er ved at nå det samme Udviklingstrin for Lyrikkens Vedkommende. Hver anden Journalist skriver jo nu på Bestilling velformede Vers (à la Åkjær, Holstein, o.s.v.), mens det er Prosaen, der for Øjeblikket famler sig frem med nye Former.

Nå, dette faldt mig i Pennen; men det var ellers ikke for disse Bemærkninger Skyld, at jeg dypede den. Jeg vilde kun takke for Brev og Bog, og altså for Deres Venskab. For hvert År, der går, mister jeg gerne en Ven eller to, og det er ikke altid Døden, der tager dem. Det har længe været mit Ønske at overvære et af Deres Jenle-Møder som en af Deres titusinde Tilhørere, og i År var jeg ret nær ved at få Ønsket opfyldt, idet jeg opholdt mig i Jylland for en Månedstid siden.

*»Jeppe Aakjær med
Familie« - Esben,
Nanna og Solvejg
ca. 1920.
Foto: Johan A.
Poulsen, Struer.*

Men så opsatte De Mødet indtil Juli Måneds Slutning, og da var jeg atter i København. Til Gengæld overværede jeg Kongeridtet over Grænsen, hvad jeg ikke fortrød. Jeg vilde også have været med til Dybbølfesten; men mine afskyelige Ansigtssmerter, der hvert Øjeblik berøver mig Mælet, overfaldt mig på Vejen og tvang mig til at tage sporenstregs hjem. Nu venter jeg kun på lidt stadigt Vejr for igen at trække i Syvmilestøvlerne; men jeg er nok her tilbage, når De efter Indhøstningen gæster Byen, og forhåbentligt sees vi da.

Godt Høstvejr og mange Fold!
Deres hengivne
Henrik Pontoppidan.

Bay og Bredsdorff: Brev nr. 349. H. P. Rohde: Det lyder som et eventyr og andre Henrik Pontoppidan-studier. 1981. Side 113. »Men Kongens ridt kom Pontoppidan ikke til at overvære. Det skyldtes bl. a. et anfald af ansigtssmerter, den plagsomme sygdom han i en årrække led under. Men nu var han heller ikke nogen »sightseer« i almindelig forstand, det er nok ganske betegnende, at han ikke var at finde blandt den jublende mængde i selve det store øjeblik.«

Hvem har så ret? Rohde eller Pontoppidan?

Pontoppidan findes på Hans Nikolaj Hansens store Genforeningsmaleri på Frederiksborg Museet. Det kan man selvfølgelig ikke bruge til noget.

Jeg vælger at tro på Pontoppidan.

Brev nr. 25: Aakjær til Pontoppidan 25.2. 1921

Jenle pr. Jebjerg 25/2 1921

Kjære Hr. Henrik Pontoppidan!

Jeg er stadig bestaltet Plageaand ved Almanakken »Danmark«; det var jo denne lille Novelle, men er De kjed af det, kan De jo svare at De gir ikke ved Dørene. Og jeg ved De har Ret til at være i Fred. Mange Tak for sidst! Det var en stor Glæde for mig at se Dem igen. Vor Tale faldt vist denne Gang noget materialistisk, og det var min Skyld, næste Gang vil jeg slet ikke tale om de forbandede Syle.

Vil De hilse Deres Frue!
Deres hengivne
Jeppe Aakjær

Brev nr. 26.: Pontoppidan til Aakjær 7.3. 1921

Overgaden n. Vandet 15, C.
7.3.21.

Kære Åkjær!

Tak for den Hilsen, jeg nylig modtog fra Dem, både den trykte og den skrevne. På Viborg Amts Landeveje har også jeg slidt nogle Støvlesåler. Min allerførste Fodtur, ja vist min første Udflugt på egen Hånd, foretog jeg i Niårsalderen ind over Heden til Thorning Præstegård, hvor jeg tilbragte et Par Sommerferier. Der havde jeg også i samme Alder min første alvorlige Forelskelse, så De kan forstå, at Deres Skildring har rørt ved mine Hjerterødder.

Og så Tak, fordi De gjorde mig den Glæde at se ind til mig i min store Ensomhed. Jeg benyttede straks de Oplysninger, De gav mig om Hr. Palner og

hans Forlagsvirksomhed, og måske fører det til, at jeg næste År går i Deres Fodspor.

Hvad derimod det halvvejs lovede Bidrag til Almanakken angår, da vil jeg helst ikke tale om det. I gamle Dage kunde jeg ryste den Slags Ting ud af Næsen. Nu kommer der ingenting mere til Verden hos mig ad den Vej.

I morgen venter jeg vore fælles Venner Kaptajn Eilertsen og Fru Helga. Vi skal klinke på Deres Velgående!

Deres hengivne

H. Pontoppidan.

Kaptajn Ejlersen og frue er omtalt i Bay og Bredsdorff: Brev nr. 175. Hans kone, Helga Louise Eilertsen, født Bing (1874-1928) havde Jeppe Aakjær haft som elev på Morten Pontoppidans højskole i København. Også Pontoppidan havde gennem årene jævnlig forbindelse med hende og hendes norsk-fødte mand. (Note til Bay og Bredsdorff. Brev nr. 439. Om Jeppe Aakjærs forelskelse i Helga Bing kan man læse i Knud Peder Jensens mange gange omtalte bog. Aakjærs varme kærlighedsdigte til hende findes heri. Da Aakjær lå syg i København, fungerede Helga som hans sekretær. En dag blev hun så gal over det, han dikterede om Marie, at hun forlod sygestuen i vrede.

Brev nr. 27: Pontoppidan til Aakjær 21.3. 1923

21.3.23

Kære Åkjær!

Det er i Dag bleven bestemt, at min Kone igen skal indlægges på Rigshospitalet for at underkastes en Operation.

Skønt det vistnok er ret ufarligt, vil De sikkert forstå, at jeg ikke ret har Humør til den Helsingørtur, som jeg havde glædet mig til at gøre i Deres og Deres Frues Selskab, eller til at se Dem her hos mig til Middag eller Frokost. Jeg må have begge Dele til gode, indtil De næste Gang kommer til København, dersom De da ikke udstrækker Deres Ophold her indtil efter Påske. Til den Tid vil det sværeste forhåbentlig være overstået, og vi kunde da igen få et Par hyggelige Timer med hinanden her på Kristianshavn. Jeg vil en Dag i Ugen efter Påske ringe til Hotellet og forhøre, om De er rejst.

Venlige hilsener, også fra min Kone, som er bedrøvet over at være bleven »Manden med Slæden«, der har forpurret alt.

Deres hengivne

Henrik Pontoppidan

Der ligger et Sted her i Huset en Bog (»Noveller og Skitser«), som jeg allerede sidste Sommer lagde til Side til Dem. Jeg vil nu ikke belaste Deres Kuffert med den; men en Dag skal jeg finde den frem og sende den til Jenle.

Brev nr. 28: Pontoppidan til Aakjær 12.6. 1923

Overg. n. V. 15

København C

12.6.23.

Kære Åkjær!

Mangfoldigst Tak for Deres livfulde og underholdende Eventyrbog. Den giver mig Anledning til endelig at sende Dem medfølgende Par Bind, som for snart et

År siden blev lagt til side til Dem. Nå, det er jo alt sammen gamle Sager, og Størstedelen af Indholdet vil måske slet ikke interessere Dem, så Bøgerne når Dem tidsnok. Får De en Dag en ledig Stund og gider blade i dem, så vil jeg anbefale Dem den lille Mindebog »Ung Elskov« (i 1st Bind). De vil her finde en Tone, som er beslægtet med Deres egen, fordi det var Jyden i mig, der her fik Mæle, efter at jeg i »Sandinge Menighed« og andre Fortællinger havde haft Ploven i sjællandsk Jord og hørt Ø-Målet synge blødt og sødt i mit Øre. I øvrigt mangler der i Samlingen flere af mine bedre Fortællinger, som ikke kunne komme med, fordi de ikke var udsolgte eller havde en anden Forlægger. Om den lille Skitse, der indleder 2d Bind, bilder jeg mig ind, at den endnu kan have en litterær Mission hos yngre Novellister; men til Gengæld er der jo adskilligt, der nu kun er Høj og Hakkelse.

Vær så god at hilse Fruen! Det gjorde mig ondt, at jeg ikke fik Dem begge at se her i Overgaden under Deres sidste Københavns-Besøg. Men min Kone kom jo på Hospitalet og lå der i 5 Uger, og to af vore Børnebørn var samtidigt så alvorligt angrebne af Mæslinger og Lungebetændelse, at vi tvivlede om, at de kunde stå det igennem.

Jeg håber, at De og Deres trives vel.

Deres hengivne

H. Pontoppidan

Bay og Bredsdorff: Brev nr. 373. Aakjærs bøger er »Po fir glowend Pæl. Fra jen si bitte Tid«, 1923, Pontoppidans bøger er »Noveller og Skitser I-II«,

1922. Den lille skitse er »Det store Spøgelse«.

Brev nr. 29: Pontoppidan til Aakjær 30.12. 1926

Overg. n. V. 15.
30.12.26.

Kære Åkjær!

Forinden Året går ud, må jeg sende Dem min bedste Tak for den smukke Julegave, De glædede mig med. Jeg er selv en gammel Blicherelsker. Allerede i min Skoletid var jeg Medlem af et ungdommeligt Broderskab, hvor vi samledes for at dyrke ham. Denne Drengeskærlighed er ikke rustet, så De vil forstå de Følelser, hvormed jeg læste Deres lille Bog. En hjertelig Hilsen og gode Nytårønsker.

Deres hengivne

Henrik Pontoppidan.

Julegaven er Aakjærs: »St. St. Blicher. Hans Personlighed og hans Muse«. Julebog 1926

Brev nr. 30: Indsamling til Pontoppidans 70 års fødselsdag 22.6. 1927

22/6 1927

Venner af Henrik Pontoppidan har ønsket at glæde ham ved til hans 70-Aars Fødselsdag den 24. Juli at forære ham et dansk Landskab af Johan Rohde efter Motiv fra hans Digtning.

Da al Offentlighed er ham imod, beder vi Dem fortroligt, hvis De ønsker at deltage i denne Gave, at indsende Deres Bidrag til Direktør F. Hegel, Gyldendalske Boghandel, Klareboderne 3.

Nanna og Jeppe Aakjær i Jenles have i 1926.

De hidtil indkomne Bidrag ligger imellem 10 og 50 Kroner.

Vilh. Andersen

Axel Garde

Brev nr. 31: Takkekort fra Pontoppidan 28.7. 1927

De mange, fra hvem jeg i disse Dage har modtaget opmuntrende Beviser paa Ven-skab og Forstaaelse, sender jeg hermed hjertelig Genhilsen og Tak.

Den 28. Juli 1927.

Henrik Pontoppidan.

Et trykt kort med Henrik Pontoppidans underskrift.

Brev nr. 32: Aakjær til Pontoppidan 24.10. 1927

København 24/10 1927.

Kære Henrik Pontoppidan!

De gjorde mig usigelig glad med at sende mig Deres store Roman »Mands Himmerige«.

Jeg er for Tiden en saaret Soldat, som har ligget nu over 7 Maaneder. Jeg kommer mig dog i Dagetal. Saa farlig meget faar jeg ikke læst, Behandlingerne af mit elendige Ben tager saa meget af min Tid, og Resten dikterer jeg til en Sekretær. Men Deres Roman skal jeg alligevel faa læst inden alt for længe, saa skal De igen høre fra mig.

De bedste Hilsener
fra Deres hengivne
Jeppe Aakjær.

Solvejg Bjerres efterskrift: Dette brev er dateret Fysisk Kuranstalt, St. Kongensgade, og skrevet efter diktat af en sygeplejerske – følgelig har det ikke fars ortografi.

**Brev nr. 33: Pontoppidan til
Aakjær 15.12. 1927**

Svendborg
15d Decb. 27.

Kære Åkjær!

I de syv Måneder, jeg nu har siddet ved min Kones Sygeseng her i Svendborg, er min Tanke ofte gået til Deres lange og sørgmodige Sygeleje derovre i København. Jeg har så levende kunnet sætte mig ind i, hvor svært det har været for Dem, og hvilket Fond af Tålmodighed, det har krævet, at være indespærret i St. Kongensgade en hel lang Sommer og et mørkt Efterår. Men nu er der jo heldigvis god Udsigt til, at De snart kan slippe ud af Klinikken Gangkurv som et nyfødt Menneske; og at De intet har tilsat af Deres digteriske Kraft og Sundhed, derom vidner den smukke og lødige Digt-samling, De nu har udgivet, og hvoraf de allerbedste Stykker er fra dette sidste Smertensår. Vær forvisset om, at den Dag, De vender tilbage til Deres Jenle med genvundet Helbred, vil blive en Festdag ikke alene for Dem selv og Deres Hjem men for hele Folket.

Min Tak, fordi De så venligt sendte mig Deres Bog, og mine bedste Ønsker.

Deres hengivne

Henrik Pontoppidan.

Bay og Bredsdorff: Brev nr. 416 Digt-samlingen er »Under Aftenstjernen«.

**Brev nr. 34: Pontoppidan til
Aakjær 10.5 1929**

H. Pontoppidan
Holmegårdsvej 2.
Charlottenlund, 10.5.29

Kære Jeppe Åkjær!

En hjertelig Tak for det nye bind af Deres Levnedsbog. Det tidligere Bind optog mig stærkt, og dette har jeg læst med ikke mindre Glæde. I Modsætning til de fleste Memoireværker, hvor så meget er sat på Skruer, gør Deres Tilbageblik et herlig tilforladeligt Indtryk. Her stikkes ingenting under Stolen. Her er heller ingen anstrengte Forsøg på (som f. Eks. hos Johannes Jørgensen i hans Livslegende) at gøre Deres Udviklingsgang interessantere, mere mystisk, endsige dæmonisk, end den har været. Det er en Bekendelse, der i sin Åbenhed minder om Deres egen Hjemegn, den jyske Hede, hvor også alting ligger fremme i Lyset og er uden Skjulesteder for det, der vil gemme sig bort.

Det er beundringsværdigt, at De har kunnet skrive en sådan Bog, endda De endnu ikke er bleven helt rask efter Deres lange Sygdom. Vores fælles Veninde, Fru Eilertsen – den Stakkel! – fortalte mig for nogen Tid siden, at det dog stadig gik fremad med Førligheden. Nu er hun selv bleven slået ned; og hendes rare Mand ligger på Kirkegården. Det er ikke mange Uger siden, de begge sad her i min Stue, og jeg har sjelden set dem så friske og fornøjede.

Stadig Fremgang med Helbredet og Arbejdslysten ønskes Dem af Deres hengivne

H. Pontoppidan.

*Bay og Bredsdorff: Brev nr. 439. Lev-
nedsbog er »Drengaar og Knøseaar«.
Helga Louise Eilertsen, født Bing (1874-
1939). Aakjær havde haft hende som
elev på Morten Pontoppidans højskole i
København. Også Henrik Pontoppidan
havde gennem årene jævnlig forbindelse
med hende og hendes norsk-fødte mand
(Bay og Bredsdorff II, side 217). Se også
brev nr. 26.*

Anvendt litteratur

Bay, Carl Erik og Elias Bredsdorff: Henrik
Pontoppidans breve 1-2. 1997
Bjerre, Solvejg: Jenlefesterne. Skivebogen
1966
Bjerre, Solvejg: Jenle. 1992
Bjerre, Solvejg: En brevveksling mellem Jep-
pe Aakjær og Henrik Cavling. 1988
Carit Andersen, Poul: Henrik Pontoppidan.
En Biografi og Bibliografi. 1934
Carit Andersen, Poul: Omkring Henrik Pont-
oppidan. Bogvennen 1951
Fibæk Jensen, Henrik: Jeppe Aakjær. Spil-
lemand og stridsmand. Skivebogen 1999
Jensen, Knud Peder: Jeppe Aakjær. Et mo-
derne livs fortælling. 2002
Pontoppidan, Axel: Den yngre Slægt Pontop-
pidan. 1931
Rohde, H. P.: Det lyder som et eventyr. 1981
Skjerbæk, Thorkild: Kunst og budskab. 1970
Skjerbæk, Thorkild: Den gode Henrik på Fly-
hede. Viborg Stifts Årbog 1974
Thomsen, Karl V.: Hold Galden flydende.
1957
Wamberg, Niels Birger: Digterne og Gyl-
dendal. 1970
Aakjær, Jeppe: Min Hædersdag paa Kjøben-
havns Raadhus 10. september, 1926. 1927
Aakjær, Jeppe: Fra Sallingland til Øresund.
1932
Aakjær, Jeppe: Skivebogen 1981
Aakjær, Jeppe: Efterladte erindringer. 1991
Aakjær, Kirsten: Stedet man vender tilbage
til. Skivebogen 1966

Aviser

Politiken 24. juli 1927

Kildernes larmende tavshed

– historien om et mystisk dødsfald i Lille Torum i det Herrens år 1778

Af arkivar Asbjørn Thomsen, København

Lad mig straks advare læseren: i denne artikel optræder kun virkelige, historiske personer, men skønt de fleste nævnes ved navn, er de kun højst mangelfuldt identificerede. Vi kender i alt kun til een fødsel, eet dødsfald og nogle få familierelationer. Der er søgt mange veje for at afdække sammenhængende livshistorier, men alle veje er endt blindt. Artiklen er desuden bygget på nogle ganske få kilder, der først og fremmest er kendetegnet ved fåmæltighed og mangelfulde oplysninger.

De læsere, der endnu måtte være tilbage, vil ikke desto mindre i denne artikel få præsenteret en tragisk historie om alle disse delvist ukendte mennesker – en historie, der måske endda var endnu mere tragisk, end det fremgår af de officielle kilder.

Et liv afsluttes – og et nyt liv begynder
Tjenestepigen Anne Cathrine døde fredag den 13. marts 1778 i Lille Torum, en landsby i den nordøstlige del af Salling. Hun blev i kirkebogen angivet at være 23 år gammel. Anne Cathrine nævnes i to af hinanden uafhængige kilder, men altid uden efternavn. Dette er bemærkelsesværdigt, da det kun ret sjældent forekommer, at personer kun nævnes ved fornavn – normalt ville der have været et »Jensdatter« eller »Hansdatter« eller

»Andersdatter« efter fornavnet. I en af kilderne nævnes desuden Anne Cathrines mor, men der omtales ikke nogen far. Han kunne selvfølgelig være død, men dette sammenholdt med det manglende efternavn *kunne* tyde på, at Anne Cathrine var født uden for ægteskab og havde en ukendt far.

I givet fald fulgte Anne Cathrine selv familietraditionen. Kun fire dage før sin død – mandag den 9. marts 1778 – havde hun nemlig født en uægte datter, som små to måneder senere blev døbt med navnet Karen. I kirkebogen står der, at den afdøde unge moder havde angivet »*en soldat, hvis navn hun ikke vidste*« til barnefader. Heller ikke datteren optræder senere i nogen kilde med efternavn.

Anne Cathrine var tjenestepige hos gårdmand Jens Christensen Dam i Lille Torum. Det var i hans brønd, man fandt Anne Cathrine druknet lørdag den 14. marts.

Dødsfaldet

Jens Dams hustru Ellen Pedersdatter fortalte siden, at Anne Cathrine fredag morgen havde ligget i sengen inde i deres dagligstue. Hun var stadig ikke kommet sig helt over fødslen mandagen før. Ellen havde givet hende noget morgenmad – som hun ikke spiste – og var derefter gået med sin mand ud i laden for at

Dorn: Misericord.
 Et uægte Barn, Nafn:
 Karen, detz Moder var
 Anne Cathrine, der døde
 og blev fød Jens Dam i
 Lill-Thorum, som angav
 til Barne=Fa-
 der en Soldat, hvis Navn hun
 icke vidste.
 Jens Dams Fader
 var: Jens Melren og Peder
 Laurfen, Børn af Henderup,
 Niels Frøndahl og Niels Thorsen
 Peder Thorsen og Niels Nielsens
 Børn, Børn af Lill-Thorum.

Dåbsindførslen 1778 fra Junget og Thorum sognes kirkebog. Efter dåbsdatoen står: »Et uægte Barn, Nafn: Karen, detz Moder var Anne Cathrine, der tiende og døde hos Jens Dam i Lill-Thorum, som angav til Barne=Fader en Soldat, hvis Navn hun icke vidste.« Derefter følger faddernes navne.

tærsk. En times tid senere kom de tilbage, og da var Anne Cathrine ikke længere i sengen. De spurgte sønnen Jørgen, der var omtrent 10 år gammel, hvor hun var henne, og han svarede, at hun var gået ud ad køkkendøren. Det fire dage gamle spædbarn lå efterladt i Anne Cathrines seng.

Man søgte efter hende over hele gården, men uden held. Næste dag blev hun eftersøgt i byen – også forgæves – og til sidst var der en, der foreslog, om hun mon ikke var kommet i brønden. Da man undersøgte den, kunne man tydeligt mærke hende nede på bunden.

Her lod man hende åbenbart ligge og sendte straks bud til by- og herredsfogeden inde i Skive. Hans fuldmægtig Ole Sveistrup nåede frem dagen efter, og først da, to dage efter drukningen, trak man Anne Cathrine op af brønden. Sveistrup noterede omhyggeligt, at den ene af hendes træsko under denne operation faldt af foden og forsvandt ned i brønden.

Jens Dams hustru lagde ikke skjul på, at hun mente, der var tale om et ulykkestilfælde: »den druknede kunne,« udtalte hun, »være gået ud efter vand i brønden, som står lidt uden for døren til rålingshuset [stuehuset], siden på den tid intet rent vand var inde, og ved at bukke sig være faldet i brønden.«

Undersøgelsen af dødsfaldet

Fuldmægtig Sveistrups opgave var at undersøge, om der var tale om et ulykkestilfælde, om selvmord eller måske endda mord. Det var vigtigt at få slået fast, hvorvidt der var tale om ulykke eller selvmord, fordi dette havde indflydelse på, hvordan den afdøde kunne begraves. Selvmordere var nemlig syndere, der ikke havde krav på en hæderlig, kristen begravelse.

Sveistrup løste sin opgave ved først at undersøge brønden, derpå liget af Anne Cathrine og til sidst at forhøre de tilstedeværende om forløbet. Resultatet indberettede han til amtmanden, der lod rapporten indskrive i sin korrespondanceprotokol, hvor den fylder godt halvdelen side.

Da Sveistrup og hans to medbragte vidner »på det nøjeste« havde taget

brønden og træværket omkring den i øjesyn, konkluderede han, at der sagtens kunne være tale om et ulykkestilfælde. Træværket var kun omkring 80 cm højt, og man skulle række næsten en meter ned for at få fat i noget vand fra det hul, der var hugget i den godt 15 cm tykke is. Man kunne godt forestille sig, at tjenestepigen havde mistet balancen og var faldet hovedkulds ned gennem hullet i isen. Hun havde ikke haft en chance for at redde sig op af det mere end 2 meter dybe, iskolde vand – og *»så måtte hun derudi absolute straks miste livet og omkomme.«*

Efter undersøgelsen af brønden trak man Anne Cathrine op. Sveistrup konstaterede, at hun havde været ganske let påklædt: et skørt, en trøje, en særk, en hue og et par træsko på de ellers bare fødder. Desuden kunne han se, at der ikke var noget tegn på, *»at nogen havde lagt mindste vred hånd på hende.«*

Sveistrup vendte sig nu mod de tilstedeværende og spurgte dem, hvad de kunne oplyse om sagen. Jens Dam og hans kone fortalte da om, hvordan Anne Cathrine pludselig havde været væk, hvordan man havde ledt efter hende og til sidst fundet hende. Herredsfogdens fuldmægtig rettede en række mere eller mindre rutinemæssige spørgsmål direkte til ægteparret, der først og fremmest sigtede på at få fastslået, om Anne Cathrine havde gået i selvmordstanker. For eksempel spurgte han: *»Om hun ikke har ladet sig forlyde med, at hun ville enten tilføje sig noget ondt eller skille sig ved livet?«* Dertil svarede de – som ved de andre lignende spørgsmål: *»Nej! De har derom*

slet intet hørt.« Sveistrup spurgte også, om tjenestepigen havde været *»i trætte eller strid med nogen?«*, men det havde de heller ikke hørt om. I det hele taget var der ikke noget i vidneafhøringen, der tydede på andet, end at dødsfaldet skyldtes en ulykke. Et par mænd fra Lille Torum, der også var til stede, kunne ikke bidrage med noget.

Fuldmægtig Sveistrup drager ikke selv udtrykkeligt nogen konklusion af sine undersøgelser. Det er imidlertid svært at få andet indtryk af rapporten, end at der formentlig var tale om en ulykke: risikoen for at falde i brønden og umuligheden af at redde sig op igen viser, at et ulykkestilfælde var muligt, og når det sammenholdes med vidneudsagnene om Anne Cathrines sindstilstand, synes en ulykke mere sandsynlig end selvmord. Mord syntes ikke at være en mulighed, når hendes krop ikke bar tegn på vold og vidnerne desuden ikke kendte til, at hun skulle have fjender.

Det var amtmandens opgave at drage konklusionerne af rapporten. Ud fra den indsendte rapport syntes han, at det var *»meget at slutte, at hun af våde og uden nogen hensigt at dræbe sig selv er styrtet udi brønden«*. Derfor måtte Anne Cathrine *»begraves udi kirkegården og nyde jordspåkastelse, dog at ligbegængelsen sker i stilhed og uden anden brugelig ceremoni.«* Tilføjelsen om, at begravelsen skulle foregå i stilhed, må tages som udtryk for, at der trods alt var tvivl om, hvorvidt tjenestepigen havde begået selvmord, men at tvivlen var kommet hende til gode.

Den larmende tavshed

Denne afslutning på historien var den mindst besværlige for alle. Anne Cathrine kunne begravnes uden – direkte – at blive stemplet som selvmorder, og ingen kunne bebrejdes hendes død, der skyldtes et beklageligt, men hændeligt uheld. Når man her et par århundreder senere læser den ret kortfattede rapport, som fuldmægtig Sveistrup udarbejdede om sine undersøgelser, er det svært ikke at sidde tilbage med fornemmelsen af, at den gode fuldmægtig drog til Nordsalling med det formål hurtigst muligt at få samlet tilstrækkeligt mange argumenter for, at her var tale om en ulykke.

Dette er selvfølgelig en alvorlig anklage, hvis baggrund vil blive uddybet i det følgende, og som muligvis udgør en helt urimelig kritik af en pligtopfyldende embedsmand.

Var det selvmord?

Alle undersøgelser påbegyndtes og afsluttedes på een og samme dag, søndag den 15. marts 1778. Der var omtrent 25 kilometer fra Skive til Lille Torum, en strækning, som det vel har taget et par timer at tilbagelægge – to gange samme dag. Bidende koldt har det også været: der var 15 centimeter is på vandet i brønden. Det har ikke været nogen fornøjelsestur, når man sad og tænkte på de søndagsvarme stuer hjemme i købstaden.

Sveistrups undersøgelse virker da også præget af et vist hastværk. Vidneafhøringen omfattede kun de umiddelbart tilstedeværende: husbonden Jens Dam, hans hustru Ellen Pedersdatter og to mænd fra

Lille Torum, Morten Nielsen og Knud Thomsen, hvis tilstedeværelse antagelig blot skyldtes, at de skulle hjælpe med at få Anne Cathrines lig op af brønden. De havde i hvert fald ikke videre at bidrage med. Var der ikke andre, der kendte tjenestepigen og kunne udtale sig om hendes tilbøjeligheder? Vi ved, at Anne Cathrines mor stadig levede på dette tidspunkt. Vi ved godt nok ikke, hvor hun boede, men burde en sådan afhøring ikke have omfattet familien?

Endnu mere mærkeligt – for ikke at sige mistænkeligt – virker det, at Anne Cathrines just overståede barnefødsel kun berøres tilfældigt i en bisætning. Pigen var 23 år og havde lige født et barn uden for ægteskab. Hun ernærede sig som tjenestepige (det spandt man ikke guld på), og hendes mor var så fattig, at hun efter datterens død ikke var i stand til at tage sig af sit barnebarn. Tilværelsen havde ikke været nogen dans på roser for den unge pige, og hendes fremtid kom til at se sort ud, da hun blev gravid uden for ægteskab. Det ville ikke være nemt at opfostre et barn med en tjenestepiges løn og arbejdsvilkår. Dette ret åbenlyse motiv til selvmord nævnes ikke i rapporten, der kun lægger vægt på vidnernes benægtelse af, at pigens skulle have gået i selvmordstanker. Og hvis man endelig ville undersøge, om Anne Cathrine var gået ud for at hente vand eller for at drukne sig, burde man så ikke prøve at finde ud af, om hun havde haft noget med til at have vandet i? Det kunne måske nok være svært at finde en spand eller et krus i en brønd, men det må da have været muligt at finde ud af,

om noget sådant manglede på gården. Men den slags spørgsmål blev ikke stillet.

Det er svært ikke at se den ret beskedne vidneafhøring og de tilsyneladende manglende spørgsmål som et udtryk for hastværk – hvad enten dette skyldtes knappe ressourcer eller de varme stuers kalden – og en ikke ligefrem brændende interesse for at finde frem til sandheden om tjenestepigens ulykkelige død.

... eller måske ligefrem mord?

Men der var jo også en anden mulighed – det behøver ikke være hverken ulykke eller selvmord. Den svækkede tjenestepige kunne jo også være blevet vippet over træværket. Her må læserne have mig undskyldt, hvis der bliver kogt for meget suppe på for tynde ben. Ikke desto mindre omfattede selv den fuldmægtiges undersøgelse jo også denne mulighed, om end den begrænsede sig til et enkelt spørgsmål til vidnerne om, hvorvidt Anne Cathrine havde ligget i strid med nogen. Og det havde hun som bekendt ikke.

Eller havde hun? Hun havde jo lige fået et uægte barn, og inden sin død nåede hun som tidligere omtalt at oplyse præsten om barnefaderen. Han var »en soldat, hvis navn hun ikke vidste.« Nok hænder det, at man ikke ud fra de officielle dokumenters oplysninger kan identificere fædrene til uægte børn, men det er dog sjældent, at man får så intetsigende oplysninger.

Det er selvfølgelig en mulighed, at Anne Cathrine talte sandt – at hun havde haft et kortvarigt forhold til en tilfældigt

forbipasserende soldat. Men det er også en mulighed, at Anne Cathrine ikke talte sandt. At hun dækkede over nogen. Denne person kunne have en interesse i at få gjort Anne Cathrine tavs, især hvis hun var begyndt at få samvittighedsnag over at have løjet for præsten. Det er klart, at dette er tankespind – men det blev ikke undersøgt. Fuldmægtig Sveistrup interessererede sig slet ikke for dette motiv til at vippe Anne Cathrine over træværket.

Lad os – som et ikke helt urimeligt tankeeksperiment – sætte, at faderen til Anne Cathrines barn var hendes arbejdsgiver, Jens Dam. Selv hvis man ser bort fra de problemer, det utvivlsomt har givet inden for hjemmets fire vægge, var det en alvorlig sag. Ægteskabsbrud var en forbrydelse. Selv om retspraksis ofte var betydeligt mildere, var de foreskrevne straffe for hor – den juridiske betegnelse for ægteskabsbrud – strenge og fuldt tilstrækkelige til økonomisk at ruinere en mand. Hertil ville antagelig komme et kortere fængselsophold. Og hvad ville folk ikke sige? Jens Dam og hans familie var tilflyttere, hvorfra ved vi ikke, men de stammede i hvert fald ikke fra det umiddelbare nabolag. Det var vel svært nok at blive accepteret i forvejen, og hvis der så kom sådan en historie til?

Anne Cathrine var måske ikke så svær at overtale i første omgang, eventuelt ved hjælp af løfter om lidt økonomisk kompensation. For hende så det heller ikke kønt ud, at hun var blevet gravid med sin husbond. En kongelig forordning af 5. marts 1734 havde faktisk sidestillet det med »åbenbar utroskab«, hvis

VIII. Forordning,
Angaaende Besvangrelse, og det deraf paa-
staaende Egteskab.

Si Christian den Siette, af Guds Naade, Konge
til Danmark og Norge, x. x. Giøre alle vitterligt,
at Vi have funden for godt, en og anden Articul i Loven, som au-
gaaer Besvangrelse og det deraf vaaistaaende Egteskab; Allernac-
digst at forandre og forklare sualedes, som følger.

*Indledning til forord-
ningen af 5. marts
1734, der regulerede
den gravide kvindes
ret til at kræve ægte-
skab med barnefade-
ren.*

en ugift kvinde, »som står i nogen dan-
nemands brød eller tjeneste, lader sig af
sin husbond [...] beligge« – dvs. bliver
gravid med ham. En sådan kvinde var
altså ifølge forordningen strafmæssigt si-
destillet med en gift kvinde, der havde
begået hor, selv om den almindelige
straf for ugifte personers seksuelle for-
hold var meget mildere.

Men en ting er jo at bestemme sig for
at fortælle præsten, at en ukendt soldat
er fader til ens barn. En anden ting er at
blive ved med at tro på, at det er den rig-
tige løsning. Anne Cathrine kan have
fået samvittighedskvaler, eller hun kan
være begyndt at tvivle på den økonomi-
ske compensation. På et tidspunkt blev
det måske nødvendigt at få stoppet mun-
den på hende for at undgå endnu større
problemer, end man i første omgang
havde søgt at undgå ved at få hende til at
lyve om faderskabet. Og så endte hun i
brønden, måske i forbindelse med at hun
alligevel var ude at hente vand.

Begge ægtefæller måtte i givet fald
have kendskab til, at det var gået sådan
for sig, siden forklaringen bagefter lød
på, at de havde været ude at tærse sam-
men, da Anne Cathrine forsvandt. Dette

kunne også være en yderligere forkla-
ring på den voldsomme uvilje, Jens
Dams kone siden udviste mod at have
den afdøde tjenestepiges efterladte datter
i huset. Den 21. april 1778, godt en
måned efter Anne Cathrines død, skrev
præsten i Torum til amtmanden, at det
nu hastede med at få fastslået, hvor me-
get man ville betale en plejefamilie for
at tage imod barnet: »thi jeg er dagligt
plaget med overløb af Jens Dams kone,
som absolut vil skilles af med barnet.«
Det er jo ikke så underligt, hvis barnet
lignede sin far. Denne ubehagelige histo-
rie kunne måske også være en del af
baggrunden for, at Jens Dam og hans fa-
milie – inden der var gået et år efter tje-
nestepigens død – simpelthen stak af.
Den 10. marts 1779 blev hans gård over-
taget af Niels Jensen, efter at Jens Dam
var »ulovligt bortrømt«.

Sådan kunne virkeligheden godt have
set ud. Omvendt må man sige, at det for
så vidt ikke er så underligt, hvis Jens
Dams kone ikke ønskede en ekstra mund
at mætte. Desuden var det slet ikke så
usædvanligt, at de stavnsbundne fæste-
bønder stak af fra deres gårde, hvis de
var økonomisk pressede. Endvidere er

det nok tvivlsomt, om præsten havde ladet spædbarnet blive hos Jens Dam og hans familie, hvis man i sognet havde en mistanke om, at tjenestepigen var blevet myrdet.

Konklusionen er altså, at vi ikke ved, hvad der skete – vi ved blot, at den officielle afgørelse på sagen blev, at Anne Cathrine døde ved et ulykkestilfælde. Og det kan sagtens være rigtigt. Men der er så mange dunkle punkter i myndighedernes undersøgelse af dødsfaldet, at det kan sætte fantasien i gang her godt to hundrede år senere.

Den skinbarlige sandhed? Tjah...

Det forældreløse barn

Efter denne kritik af myndighedernes indsats i forbindelse med tjenestepigens mystiske dødsfald, skal de imidlertid også have lidt ros. Anne Cathrine havde jo efterladt sig et lille barn, hvis far var ukendt, og hvis fattige mormor ikke havde mulighed for at tage sig af det. Barnets skæbne blev faktisk taget alvorligt af de høje herrer, omend det gik lidt trægt med at få taget de nødvendige beslutninger.

Da barnet var en måneds tid gammelt, var det blevet for meget for Jens Dams kone, der ikke længere ville have det i huset. Præsten blev – som vi ved – træt af hendes evindelige renderi og forhørte sig hos sine sognebørn, om nogen ville tage den lille Karen i pleje. Det var amtmanden, der skulle bevilge penge til opfostringen, så da præsten havde undersøgt sagen grundigt, meddelte han i brev til amtmanden, at ingen af hans sognebørn ville tage barnet til opfostring for

mindre end 9 rigsdaler og 3 mark årligt. Amtmanden skrev tilbage, at pengene skulle betales af herredsfattiggassen, og at han i øvrigt håbede, at præsten ville gøre sig umage for at finde nogle billigere plejeforældre. Sognepræsten kunne ikke desto mindre overlade barnet til plejefaderen Jens Christensen Dyhr (ikke at forveksle med Jens Christensen Dam!).

Et år senere klagede præsten til amtmanden. Jens Dyhr ville – som ret og rimeligt var – gerne have de penge, han var blevet lovet for at opfostre Karen. Men præsten kunne ikke få noget fra provsten, som sagde, at der ikke var så mange penge i herredsfattiggassen. Året før havde sognepræsten betalt Jens Dyhr af egen lomme, men det ville han ikke gøre igen, fordi han havde haft meget svært ved at få refunderet udlægget. Provsten bestyrede herredsfattiggassen, der skulle betale for opfostringen, men det var svært at få inddrevet de penge, som bønderne ifølge lovgivningen skulle yde til fattigforsorgen. Det skinner klart igennem, at provsten – situationen taget i betragtning – syntes, at Torum-præsten betalte opfostringen af det forældreløse barn for dyrt.

Amtmanden beordrede imidlertid provsten til at betale sognepræsten de aftalte penge, så Jens Dyhr kunne få sin løn. Jens Dyhr havde på daværende tidspunkt ikke blot klaget til sin sognepræst, men endog kontaktet amtmanden direkte og truet med ikke længere at ville beholde barnet.

Med så omskiftelige forhold bare inden for det første år, kunne man godt

Jens Dyhr	Mand	114	Jens Dyhr
Anne Dyhr	Kone	29	Anne Dyhr
Christen Dyhr	af f. og m.	6	Christen Dyhr
Karen Dyhr	af f. og m.	10	Karen Dyhr
Karen	af f. og m.	10	Karen

Karens plejefamilie ved folketællingen 1787. Øverst står husfaderen Jens Dyhr, nederst Karen, »et pleie og uægte Barn«. Det fremgår af sidste kolonne, at familien »Sidder i en Ødegaard«.

frygte for det forældreløse barns fremtid. Noget tyder imidlertid på, at Karen fik sig en familie, hvor hun kunne vokse op under nogenlunde stabile forhold. I hvert fald kan vi se af folketællingen i 1787, at hun stadig boede hos Jens Christensen Dyhr og hans familie. Hun var da 9 år gammel og angives at være »et pleje- og uægte barn«.

Det vides ikke, hvad der hændte Karen, det uægte barn, siden hen i livet.

Kilder

Kilderne til artiklen er de følgende arkivalier, der alle findes på Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg – folketællingen dog kun i kopi (originalen er på Rigsarkivet i København).

Junget og Torum sognes kirkebog (C 205-1):
Karens dåb 1778.
Anne Cathrines begravelse 1778.

Folketællingen 1. juli 1787, Skivehus amt, Torum sogn:

Lille Torum by, husstand nr. 9, p. 226: Jens Dyhr med familie og plejebarnet Karen.

Jungetgård gods, fæsteprotokol (G 187-1):

30. juli 1775 fæstebrev til Jens Christensen Dam på en gård i Lille Torum (p. 159).

10. marts 1779 fæstebrev til Niels Jensen på den gård i Lille Torum, som Jens Dam er rømmet fra (p. 166).

11. marts 1780 fæstebrev til Jens Christensen Dyhr på den gård i Lille Torum, som Niels Jensen er død fra (p. 169).

Skivehus amt, korrespondanceprotokol og resolutionsprotokol (B 3 A-2 og B 3 A-4):

Synsforretning 15. marts 1778 (B 3 A-2, pp. 441-443).

Resolution om begravelse (B 3 A-4, pp. 395).

Korrespondance om barnets opfostring (B 3 A-4, pp. 399 og 564-566).

Artiklens baggrund

Historien om Anne Cathrine var en af de ikke helt få, der dukkede op i forbindelse med undersøgelserne til min bog: *»Uægte børn og ugifte forældre – udstødte eller integrerede?»*

Bogen udkommer i indeværende år hos Landbohistorisk Selskab og omhandler de sociale forhold, som uægte børn og ugifte forældre levede under i det nordøstlige Salling 1750-1830. Også mine artikler *»Ulykkelige skæbner»* om to mødre, der dømtes for barnedrab eller forsøg herpå (Skivebogen 2001), og *»Hor: om ægteskabsbruddets udbredelse og baggrund i 1700- og 1800-tallets landbosamfund»* (Den Jyske Historiker 2002, nr. 98-99) er baseret på materiale fra undersøgelserne til min bog.

Rokoko-inventaret i Resen Kirke

Af viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Resen

Kirkekorets inventar fra katolsk tid i Resen Kirke blev udskiftet i året 1742. Det drejer sig om altertavle, prædikestol med himmel samt en dåbshimmel. Alle dele er forsynet med nævnte årstal. Endelig er der et epitafium fra 1756 på korets nordvæg.

Korets inventar fremstår i dag omtrent, som da det blev indsat af Krabbesholms ejer. Dåbshimlen har dog fået en gennemgribende, smuk og nænsom restaurering i 1969. I 1946 blev mindre snedkerarbejder udført med udbedring af dyvelender og påforinger langs limfugerne, ligesom Skives kunstmaler Mølgaard Andersen på menighedsrådets anmodning opmalede bl.a. den forgyldte tekst med gotiske bogstaver på altertavle og prædikestol.

I Hermand Madsens »Kirkekunst i Danmark«, bind III, side 17, karakteriseres ovennævnte inventar med ordene: *»Omtrent samtidig med, at Rosenkrantz overtog Krabbesholm, fik kirken sin udmærkede rokokotavle, et fint stykke snedkerarbejde med yndefuld og overlegen ornamentik. Særlig den lange enkle omridslinje er af fornem virkning Prædikestolen er fra det sammen værksted og ligeledes præget af ophavsmandens sans for den rene og enkle linievirkning.«*

Det er karakteristisk for kirkeinventaret i Resen Kirke, at hver del er forsynet med bibelcitater. Kirkekorets inventar:

altertavle, prædikestol og de to himle har relevante bibelord, som omhandler henholdsvis nadveren, (den lutherske) prædiken og dåben. Nedenfor skal jeg prøve nærmere at uddybe valget af bibelcitater, der på een gang er tidstypiske og alligevel eviggyldige set i sammenhæng med en kristen forkyndelse. Men først en kort håndværksmæssig beskrivelse af de enkelte arbejder.

Dåbshimlen

Kirkens fontehimmel er et smukt snedker- og billedskærerarbejde fra 1742. I følge kendere kan den karakteriseres som et rokokoarbejde fra den stilperiode, som benævnes *Style Régence* (1715-ca. 1730). Den kan være udført af tilrejsende kunsthåndværkere eller på et jysk værksted efter tegning fra en af datidens anerkendte arkitekter.

Den sekskantede dåbshimmel er lavet i fyrretræ med snitværk af en anden blød træsort, formentlig vestafrikansk abacki. Fra hvert af de 6 hjørner går udskårne volutbøjler op og samles ved et drejet topspir. I midten af himlen ses på et lavt marmoreret postament 6 udsavede topstykker. Volutbøjlerne er på siderne sorte, og på forsiden ses et lidt stift, men ganske pænt forgyldt snitværk med blå og rød baggrund. Topstykkerne er skyggede grållilla med uægte guld på stråle-toppen.

Dåbshimlens nederste del har sider i to

Rokokoinventaret i Resen kirkes kor. Prædikestol, altertavle og dåbshimmel fra 1742 samt Rosenkrantz-epitafiet fra 1756 længst til venstre. Foto: Knud Holm.

lag, det yderste med hvælvet frise og langs underkanten forsynet med et lavt udsavet nedhæng.

De oprindelige sorte skriftfelter har tekst i ægte guld. Der står: »Uden nogen bliver fød af/ vand og Aand, kand hand/ ikke indkomme i guds Rige./ Anno 1742. Joh 3«. Altså evangeliets centrale skriftsted om dåben. Det er ortografisk gengivet efter oversættelsen i Christian IV's bibel.

I 1969 blev dåbshimlen istandsat af Nationalmuseet ved E. B. Rosing Holm. Dåbshimlen havde da ligget i mange år på kirkeloftet i noget nedbrudt og udtørret stand. Delene af blødt træ var undergravet af orm, topstykkerne i mindre

grad og volutbøjlerne så slemt, at kun en var bevaret i fuld længde. De øvrige havde fra et til tre brud med ødelagte brudflader og skader på detaljerne.

Istandsættelsen omfattede adskillelse og genopbygning med anvendelse af oprindelig konstruktion. Nyt træ blev limet ind imellem, og manglende dele blev tilføjet af snedkeren og efterskåret af billedskærer Gram Larsen, Ålborg. Med hensyn til bemaling var indskrifter og marmorering velbevaret, og af f.eks. topstykkernes farver er ca. 80% af bemalingen bevaret, dog betydelig mindre på volutbøjlerne. Restaureringen af dåbshimlen må siges at være særdeles professionelt gennemført.¹

Altertavlen

Med en totalhøjde på 2,7 meter og bredde på 2,8 meter dominerer altertavlen kirkens kor. Tavlen består af en næsten kvadratisk midterdel, der er suppleret med »vinger« og topstykke, der når til loftet, alt, som citeret ovenfor *»bundet sammen af den enkle forgyldte/røde omridslinje af fornem virkning«*.

Topstykket over den kraftige gesims er et træskærerarbejde i let og elegant rokokostil, med konvekse, svungne guldmaledede kanter forsynet, på samme måde som »vingerne«, med to stiliserede levende grene. Topstykkets figurer antyder himlen med rødligtfarvede svævende englehoveder på mørk baggrund omkring en strålende sol i oval guldramme. Den livgivende sol har de hebræiske bogstaver for Gud - Jahve.

Altertavlens vinger er ligeledes svungne i form med en fortsættelse af ovennævnte forgyldte omridslinjer fra topstykket. Indenfor har den på sortmalet bund et snoet rokokospir samt et forgyldt bibelcitat fra Esajas 53.5, der skal læses over både venstre og højre »vinge«. Teksten, der henviser til det oprindelige alterbillede, der som det nuværende havde korsfæstelsen som motiv, lyder:

»Hand er saaret for/ vore Overtrædelser/ og Knuset for vore/ misgierninger./ Straffen laa paa/ Ham at vi skulle have/ Fred og vi have faaet/ Lægedom ved hans saar. Es 53.v.5.«

Den centrale ramme om alterbilledet er i siderne afgrænset af fire, marmorerede trekvartsøjler med forgyldt basis og toskanske kapitæler. De bærer - en på tre steder fremskudt - sort bjælke med la-

tinsk indskrift: *»Gud alene æren, år 1742«*. Den forgyldte kant inderst om alterbilledet er for oven forsynet med en stiliseret rosenkrans i samme bemaling.

Nederst er et postament, bestående af tre sortmalede, ligeledes fremskudte felter, der er med til at sætte alterbilledet i dybderelief. Midterfeltet bærer et af kristendommens centrale bibelord også kaldt »den lille bibel«: *»Saa elskte Gud Verden at Hand gav sin een/-baarne søn paa det at alle de som tror paa Ham/ ikke skulle fortabes, men have det Evige liv. Joh. 3: 16«*. Denne tekst relaterer ligesom teksten i altertavlens »vinger« direkte til alterbilledets Kristus på korset.

De to felter under søjlerne har en indskrift, der vedrører stedets og et af gudstjenestens vigtigste ritualer, nemlig nadveren. Bibelcitater er fra 1. Korinterbrev 10,16: *»Velsignelsens Kalk /som vi Velsigne er/ den ikke Christi Blod/ Samfund/ Brødet som vi brýde/ er det ikke Christi/ legeme Samfund«*. Teksten er identisk med ordlyden i Frederik IV's bibeludgave fra 1717.

I sin helhed kan man sige, at altertavlen som ramme om alterbilledet er et gennemtænkt og vel udført arbejde. Den er et smukt rokokoarbejde..

Dygtigt indpasset i kirkens 1700-tals altertavle blev der i 1983 indsat et billede med korsfæstelsesmotiv af Sven Havsteen-Mikkelsen. Pastor Gunner Lund-Sørensen har tolket dette nyeste alterbillede i en lille folder om Resen Kirke.

Prædikestolen

I sin visitatsbog siger allerede Peder Plade, at det »er beskikket af gammel arlds

tid for drabelige sagers skyld, at prædikestolen skal være opbygget ved den søndre side i kirken over alle andre stole, guds salige ord til hæder og ære, op til et vindue, sognepræsten til gode om vinteren, og besynderlig, når hans øjne de falme og dummes.«

På overgangen mellem kor og kirkeskib er rokokoprædikestolen anbragt ind mod muren mellem to af rummets sydvendte vinduer. Den bærer, som det øvrige korinventar, årstallet 1742.

I sin opbygning består den af flere dele. I midterpartiet er den en del af en ottekant, opdelt i fire felter med skriftsteder. Under nederste gesims er der drejede tene samt hængestykker bemalede med årstallet 1742. Stolen hviler på en egetræsstøtte. Endvidere består den af trappeopgang; dertil kommer en sortmalt vægplade og endelig prædikestolens himmel. I hele sin udformning leder den tanken hen mod ideen om en skibsstævn, hvilket gælder i hundredvis af prædikestole, som blev indsat i Danmarks luthersk-evangeliske kirker efter Reformationen i 1536. Her var prædikenen på nationalsproget blevet en langt mere central del af gudstjenesten end i den katolske kirkes tid.

Trappeopgangen har et kunstfærdigt udskåret gelænder med nødvendige malede profilerede lister. Allerede herunder er det lykkedes at få anbragt prædikestolens første skriftsted. Det er hentet fra Det gamle Testaments Ezaiasbog og lyder som en røst i ørkenen: »*Hvor dejlige ere Buddenes Föder paa Biergene som Kundgiöre Fred*«. Gelænderet er malet i marmorerede rødbrune farver, frem-

hævet af trælisternes klare og rene farver i rødt og guld.

Når præsten når helt op på sin stol, får han allerede den næste pædagogiske anvisning eller pegfinger for sin prædikens udformning, nemlig på føromtalt sorte vægplade, hvorpå står skrevet i guld: »*Raab höjt, spar ikke, oplöft din Röst som en Basune, Kundgjör mit Folk deres overtrædelser, og Jacobs Huus deres Synder: (Es 58 -1)*«. Man kan med de to indskrifter også sige, at præsten mindes om at forkynde både evangelium og lov og lade mere private ord fare.

Således forberedt kan »den Resen præst« roligt tænde lyset på pulten og indlede sin prædiken med en bøn. Thi over hovedet har han en vældig »himmel«, smukt udskåret i træ og i sit center bemalt med Guds sol, den bærer den hebræiske indskrift for ordet »Liv«. »Himmelen« sørger for ro blandt menighedens børn og konfirmander, når Guds ord og prædiken lyder, idet man kun kan se den sidste sætningsdel fra kirkebænkene i følgende citat rundt langs prædikestolshimmelens kant:

»*Herren er I Hans Hellige Tempel, ald Verden skal være stille for Hannem. (Hab 2.20)*«. Øverst er prædikestolens himmel forsynet med fem stiliserede solopgangsmotiver mellem fem opadpegende sølvfarvede spydspidser.

Kan man i dag lægge en vis humor ind i valget af ovennævnte citater fra prædikestolens mere perifere dele, så er alvoren og sansen for at fortælle og oplyse menigheden om, hvad sand kristendom er, at finde i prædikestolens tavlfelter, som kan læses fra stolestaderne i kirkeskibet.

De fire tavlfelter er tredelte, med smalle felter foroven og forneden med to sammenhængende bibelcitater, nemlig i de øverste fire felter: »*Himmelen og Jorden skulle forgaae men mine ord skulle ikke Forgaae. (Math. 24.35)*« og nederst tilsvarende: »*Salige ere de, som høre guds ord og bevare det. (Luc 11.28)*«. Det er to manende citater, som giver god mening på en prædikestol, hvor jo netop evangeliets ord lyder.

Mellem disse citater ses fire rektangulære sortmalede felter formet som buede tavler. Skriften er naturligvis igen med guld. Felterne er adskilt af buede søjleagtige vulster og kantet med lister i klare farver, som på den øvrige prædikestol. Enkelt, let og velproportioneret rokokostil.

De fire valgte citater er følgende, regnet fra gelænderet og ud mod vinduet i kirkeskibet:

1. »*Holder mine HuilleDage og Frjgter eder for min Helligdom thi Jeg er Herren. (Lev. 19.30)*«
2. »*Dit ord er en ret Lærdom. Hellighed er dit Huuses prydelse O Herre ævindeligh. (Ps 93.5)*«
3. »*Jeg Beholder Dine ord i mit Hierte, paa Det at Jeg skal ikke synde i mod dig. (Ps 119.11)*«
4. »*Dette er det evige Liv at Kjende dig den eneste sande Gud og den du udsendte Jesus Christus (Joh. 17.3)*«.

Man kan bemærke, at mens det første citat har et klart formanende indhold, så er det sidste mere forklarende henvendt til menigheden. Ja, det leder i en mere moderne tid tanken hen på den debat om forståelsen af begrebet »det evige liv«,

som professor P. G. Lindhardt rejste i 1950'erne.

Bibelcitaterne på prædikestolen er gamle. Det ser ud til, at kunstsnedkeren, eller snarere maleren, har brugt enten den Resen-Svaningske bibeloversættelse fra 1647 eller Hans Poulsen Resens oversættelse fra 1607 direkte fra grundsprøgene. I Rødding kirke i Salling ligger et eksemplar af sidstnævnte, der benævnes »Christian IV's bibel« fra 1632 på alteret. Den er med fine træsnit og flot indbundet.

Valg af bibelcitater

Som det var skik dengang, må man formode, at bygherrerne selv sammen med præsten ville foretage udvælgelsen af indskrifter. Man kan spørge sig, hvorfor fru Birgitte Sofie Sehested og hendes svigersøn Werner Rosenkrantz på Krabesholm i det herrens år 1742 valgte kirkeinventar med så mange bibelcitater i Resen kirke, et valg, som fru Sehested i øvrigt også gjorde i sin kirke i Røstrup (Himmerland). Svaret skal sikkert søges i de bestræbelser, den danske lutherske-evangeliske kirke allerede fra tiden umiddelbart efter reformationen i 1536 gjorde sig for at gøre ikke latin, men nationalsproget til kirkens sprog. Her var indskrifter med bibelcitater på dansk et middel, der fra femten- til syttenhundredtallet blev brugt i mange kirker, navnlig på prædikestole. Efter reformationen i 1536 var undervisning af børn og unge primært en kirkelig opgave, der skulle løses i tilknytning til opdragelsen i hjem og menighed.

200 år senere, i 1736, indførtes i pie-

tismens og den begyndende oplysnings-tid kirkelig konfirmation. Den blev fulgt op i 1739 af en lovgivning om skoler i større landsbyer for alle børn fra 5-6 års alderen. Formålet var primært at opdrage børn og tyende til fromme og læsende kristne. Det skete på landet ved, at præsten eller degnen overhørte i katekismus en eller to gange om ugen. Thi, hedder det i fortalen til Knud Gyldestjernes katekismus: *»Mange, der have mere end halvdelen udlevet sin alder, vide endnu så godt som plat intet enten af deres Fadervor eller troen, eller de ti Guds budord,... og end mange steder er deres sognepræster selv så vanvittige derudi, at man må blues ved at se det«*. I Resen blev etableret en skole i et lejet hus bag kirken, hvor man ansatte en lærer og degn til at forestå undervisningen fra 1754. Lidt sent kan man synes, men skolelovens gennemførelse afhang helt og holdent af midler fra herremanden, og desuden var Resen kun at regne for en lille landsby.

Skal de mange bibelcitater således ses i ovennævnte sammenhæng som en opdragelse af menigheden, specielt børn og unge til et fromt kristent liv, der hviler på tilegnet bibelkundskab, så kan man videre spørge, om der kan øjnes en bestemt bibelforståelse i valget af citater? Her kan der være tale om to muligheder. En ortodoks eller en pietistisk tolkning.

I 1742 regerede endnu den fromme Christian VI, der sammen med sin dronning var stærkt optaget af pietismen, specielt den fortolkning, der er blevet kaldt *»den statskirkelige pietisme«*, som var kommet til udtryk hos teologer i Hal-

le (Tyskland). Den stod i modsætning til grev Zinzendorfs og Brødremenighedens mere sværmeriske udøvelse af en form for pietisme, der havde greb i visse almuekredse, ledet af vakte og ustuderede prædikanter. De indførte f.eks. læsning af dagens bibelcitater, *»dagens løsen«* fra den såkaldte Løsenbog (1731). De mente, at omvendelse havde en dominerende betydning i forhold til dåben, og at pietistiske sammenkomster var vigtigere end menighedens samling om ordet og sakramenterne.² Men kongefamilien tog som nævnt afstand fra denne tolkning og dekreterede indførelse af konfirmation, skoleforordning og universitetsfundats (1732) med betoning af bibelstudier og endelig oprettelse af det snart meget omdiskuterede generalkirkeinspektionskollegium (1737), der skulle udøve kirketugt og bogcensur.

Har vore lokale adelige, Sehested og Rosenkrantz på Krabbesholm, skullet vælge mellem disse to pietistiske retninger, har valget utvivlsomt været på kongens side. Bibelcitaterne på inventaret hører dog ikke udpræget til de følelsesmæssige af slagsen, som denne retning yndede. Måske kunne det siges om ovenfor omtalte citat i 3. felt i prædikestolen, men karakteristisk er det ikke. Man bemærker også fravalg af citater fra den såkaldte missionsbefaling, der findes i andre kirker på egnen. En sag som pietisterne ellers dyrkede med flid. Som eksempel kan nævnes Hans Egedes virke på Grønland. Det skal også bemærkes, at bibelcitaterne er i den dengang moderne rokokoramme. Christian VI var jo ikke alene from, men også en betydelig byg-

herre med interesse og sans for tidens stilretninger. En interesse, han utvivlsomt delte med ledende adelige officer-skredse, hvor Rosenkrantz'erne og Sehestederne befandt sig.

At de fleste bibelcitater i Resen kirke er ordrette afskrifter af de ældste danske bibeloversættelser fra originalsprogene (1607) og ikke har ordlyden fra den dengang nyeste, nemlig Christian VI's reviderede bibeludgave, kan nok tyde på, at vi i stedet for pietisme skal vende blikket mod en mere ortodoks bibeltolkning, som man kan tænke sig, at Skive og Resen sogns sognepræst og provst J. Hasse (1727-50) kunne billige. Endelig har den slægtstro Werner Rosenkrantz givetvis haft et grundigt kendskab til både sin farfars og navnlig sin lærde teologiske oldefar, Holger Rosenkrantz' skrifter, som er omtalt nedenfor i min beskrivelse af Rosenkrantzepitafiet. Man må derfor slutte, at bibelcitaterne i Resen kirke er bibelsteder, som luthersk-evangelisk ortodoksi ville finde centrale og vigtige for menighedens forståelse af den kristelige børnelærdom. Ja, man kan sige, at de er tavler til anskuelsesundervisning i den strenge konfirmandundervisning, som de unge dengang skulle bestå som en prøve for at kunne få den voksnes rettigheder.

Hvem har lavet rokokoinventaret?

Krabbesholms ejer var fra 1719 major Frederik Sehested til Rydhave. Efter hans død i 1726 overtog hans hustru, Birgitte Sofie Sehested herregården, som hun igen i 1743 solgte til svigersønnen, major Werner Rosenkrantz (gift med Else Margrethe Sehested).

Den velstående fru Birgitte Sofie Sehested har interesseret sig for sine kirker, så det er givetvis hende, der måske i samarbejde med sin datter og svigersøn har bestilt, indsat og bekostet det ovennævnte rokokoinventar i Resen kirke.¹

Riddersalens østvæg på Krabbesholm er fra 1759. Den er angiveligt bemalt af skilderen (d.v.s. maleren) Olaus Carolus Wassmann (1730-1784) fra St. Arden nær Villestrup gods i Himmerland. Han er tydeligvis for ung til at være ophavsmand til 1742-inventaret i Resen kirke. Men hans stil var rokokoen. Ordet kommer af *rocaillen* (fransk: stensætning, terræn med mange sten, afledning af *roc* »klippe«) med de bugtede, uregelmæssigt asymmetriske forløbne linjer, der imidlertid holdes i ave af den symmetriske anbringelse på paneler, møbler og i vort tilfælde på en altertavle. Stilen opstod i Frankrig under Ludvig den 15. i begyndelsen af 1700-tallet og har i Danmark udøvere helt til 1780'erne. Der var i øvrigt også en italiensk-sydtysk gren af stilarten, som danske officerer kom i berøring med i 1730'erne i det danske hjælpekorps, som Christian VI sendte til kejserens Rhinhær. Det kan have været som officerer her, at vore to lokale majorer på Krabbesholm, Sehested og Rosenkrantz, har været i kontakt med bygmestre (dvs. arkitekter) og håndværkere, som arbejdede i tidens moderne stil - rokokoen.²

Vi ved som nævnt ikke hvem, der har tegnet og udført korets rokokoinventar, men jeg tror en dygtig mand med europæisk udsyn i sin tid har stået bag.

Beviser har jeg ikke kunnet finde. Kir-

keregnskaberne findes ikke. Er de gået til ved Skives brand i 1749, inden de blev fremsendt til biskoppen? Måske. Et par muligheder vil jeg alligevel prøve at indkredse.

Werner Rosenkrantz' bror Holger R. var officer og arkitekt og fik lov til at »perfectionere sig i sin Metier« på en studierejse gennem store dele af Europa med ungdomsvennen L. Thurah (Danmarks senere berømte hofbygmester i senbarokken).

De to ungdomsvenner foretog 1729-31 en studierejse med kgl. Stipendiat til Tyskland, Italien, Frankrig, Holland, England. Utvivlsomt har de studeret rokokko-byggeri og interiør.⁵

Holger Rosenkrantz har bl.a. på Støvringgård ved Randers arbejdet sammen med skilderen (dvs. maleren) Mogens Chr. Thrane (1697-1764), der har skitseret, malet og udført arbejder med kirkeinventar i mange kirker i det midtjyske område. Mogens Chr. Thrane var ikke udelukkende maler, men i lige så høj grad entreprenør, hvad han også blev tituleret som i flere tilfælde. Han skaffede snedkere og smede og projekterede hele arbejdet og gav tegninger til de enkelte dele. Malerarbejdet stod han selv for sammen med sine svende og læredrenge. I øvrigt skal nævnes, at han bestilte billeskærerarbejder til kirkeinventar til udførelse i København.

Skives kendte digterpræst Christen Lassen Tychonius (1680-1740), flyttede 1726 som stiftprovst til Viborg. Her havde han bl.a. den opgave at deltage i nyindretningen af domkirken efter den katastrofale brand i 1726, der ødelagde

begge de store kirker og 150 ejendomme i Viborg.

Provst Tychonius, der stod i selskabelig og venskabelig forbindelse med mange medlemmer af den jyske adel, havde været medvirkende til, at egnens mest kendte og aktive maler på den tid, Mogens Chr. Thrane, hidkaldtes til at arbejde både i domkirken (med altertavlen) og i Sdr. Sogns kirke i 1735-38. Det oprindelige alterbillede i Resen kirke ved vi ikke meget om. Der eksisterer et gammelt fotografi af det fra før 1898, hvor det blev udskiftet med et andet. Der er lighedstræk med Mogens Chr. Thranes korsfæstelsesbilleder f.eks. i Søndre Sogns kirke, Viborg, Vestervig kirke, Støvringgårds kapel nord for Randers, Ljørslev kirke på Mors (nu på Dueholm Kloster) og i Fly Kirke.

Tychonius beklagede sig over mangel på duelige billedhuggere i Viborg. Efter branden var der ellers kommet en sværm af håndværkere til Viborg. Her var arbejde at få under Claus Stallknechts ledelse. Han, der var kgl. bygmester i Slesvig, hentede håndværkere fra Tyskland hertil. En af dem var Nicolaus Hinrich Rieman, der som bygmester (dvs. arkitekt) slog sig ned i Adelgade 16 i Skive. Han udførte smukke senbarokke arbejder i store dele af Jylland. Jeg nævner ham her, ikke fordi der er noget som helst bevis for, at han har bistået i 1742 med renovering af Resen Kirke, men fordi han har bygget det senbarokke våbenhus med det svejfede tag og den svungne gavl på Frue Kirke i Skive på samme tid. På en af våbenhusets blytagplader har man for nogle år siden fundet hans initialer N H

Epitafiet er først og fremmest et minde over Jørgen Jensen Rosenkrantz, officer og diplomat (1678-1754). Maleriet af ham med pudret allonge-paryk og harnisk med guldnagler samt rød kåbe på skulderen hænger i dag på Rosenkrantzernes gamle hovedslot Rosenholm nord for Århus. Gengivelse venligst tiladt.

R 1743. De svungne linjer, der kanter Resen Kirkes altertavle, var en yndet nyopdagelse i de år blandt ovennævnte bygmestre. Det ses på mange af Riemans arbejder, som stadig er at se i det jyske 1700-tals byggeri i kirker og på herregårde.

Rosenkrantz-epitafiet

På korets nordvæg er der et smukt epitafium over Jørgen Rosenkrantz (1678-1754) og hans hustru, Maria Elisabeth. Epitafiet er desuden minde over to af deres sønner samt to børnebørn.

Det er Krabbesholms ejer i perioden

1743-1773, amtmænd Werner Rosenkrantz, der har fået udfærdiget og har bestemt dette minde. Det stod færdigt i 1756.

Werner Rosenkrantz havde taget sig af sin gamle fader Jørgen J. Rosenkrantz, der 69 år gammel allerede i 1747 var sengeliggende på Krabbesholm. Den gamle havde før været gesandt under titlen: ekstraordinære Envoyé i den nederlandske Kreds. Han var justitsråd og tidligere ejer af en gård på Nordfyn, nemlig Qvitzowholm (da benævnt Roseneje). Stædigt havde Jørgen Rosenkrantz holdt på sin gesandtskabspost, hvorved han forarmede sig og gik fra sin gård. Han døde i 1754 hos sønnen på Krabbesholm.

Sammen med forældrene er også begravet Werner Rosenkrantz' yngste broder, ritmester Christian Rosenkrantz ved 5. Jydske Regiment, der døde på Krabbesholm 1749. Werners ældste broder, som ligeledes hviler i Resen Kirke, fik en sørgelig skæbne: Han blev arkebuseret (henrettet ved skydning) i Nykøbing Falster 1724, fordi han året før som løjtnant ved 2. Fynske nationale Rytterregiment i Stubbekøbing havde foranstaltet et drab på sin ritmester Hans C. Kaas. Familien gjorde alt for at redde denne søn, men forgæves. Den ulykkelige løjtnants mor, Maria Elisabeth de Roklenge, kom ikke til at opleve skammen. Hun var nemlig allerede død i 1714.

Der havde således været sorger nok i Jørgen Rosenkrantz' liv. Han var ellers ud af fornem slægt.

Hans far var bl.a. landsdommer på Fyn. Han hed Jens Rosenkrantz (1640-

1696) og omtales som »en svar belæst og fornemme lærd Mand«. Moderen var Fru Dorte Friis til Faurskov, f. grevinde af Friisenborg.

Jens Rosenkrantz teologiske interesse og lærdom havde fortilfælde i familien, nemlig hos farfaderen Holger Rosenkrantz (1574-1642), kendt i danmarkshistorien med tilnavnet *den lærde*. Han var dansk rigsråd og teolog. Hans teologiske interesse fik ham til at forkaste den lutherske ortodoksi.

Hele sit liv var han optaget af teologiske studier, og den selvstændige opfattelse, han skabte sig, var på mange måder et opgør med den herskende ortodokse lutherske lære. Han mente bl.a., at den gav en falsk objektiv sikkerhed. Bibelordet skulle tilegnes »troslevende«. Lærens væsentligste indhold var fromhed, og i frelsesspørgsmålet tillagde han de gode gerninger betydning. På godset Rosenholm praktiserede han et specielt aktivt fromhedsliv, og han fik stor indflydelse på de unge teologer, som han i lange perioder havde boende hos sig. I udlandet nød han stor anseelse, men det endte med litterære fejder og et brud mellem ham og det teologiske fakultet og gamle venner og elever som f. eks. biskop Jesper Brochmand. I pennefejde med bl.a. Brochmand og kong Christian IV hævdede Holger Rosenkrantz, at en kristen bliver retfærdig overfor Gud både med tro og ved gerninger. Christian IV mente på sin side, at den lærde Holger »løb gal i hans store Visdom«.⁶

Holger Rosenkrantz boede nær ved Hornslet, på Rosenholm, som kaldes Danmarks skønneste renæssanceslot.

Epitafiets udformning

Rosenkrantz-epitafiet måler 2,1 meter i bredden og 3,3 meter i højden. Farverne er blevet mørkere i tidens løb, men de rødlige og hvidlige marmorerede farver er fremtrædende i rammen, mens teksterne i guldbemaling står på sorte flader. Epitafiet er i hovedsagen tredelt med et topstykke med maleri af Kristus, der sprænger graven, et midterstykke med tekstfelt på 40 linjer kantet af våbenskjolde, og nederst et tekstfelt, der korresponderer med topstykket.

Topstykkets midterfelt med maleriet er indrammet af en arkadebue med marmoriserede søjler. Uden for dem er der lodret profilerede træstykker, og som yderamme afsluttes det med snejledrejede træplader i bedste rokokostil.

Tavlemaleriet, der er udført på træbund, må med en vis sandsynlighed være malet af en skilder, som Werner Rosenkrantz har haft ansat på Krabbesholm i tiden op til 1756. Der kan være tale om O. C. Wassman fra St. Arden, der angiveligt malede på Krabbesholm i årene før og efter 1759. Der kan også være tale om Jens Thrane den yngre (1729-79), som nogle år senere malede et såkaldt knæstykke af Werner Rosenkrantz. Billedet af baronen hænger i dag på Gl. Estrup. Jens Thrane var i årene efter 1760 bosiddende på Skivehus. Også faderen Mogens Christian Thrane (1697-1764) kan være maleren.⁷

Billedet forestiller som nævnt Kristus, der sprænger graven, bivånet af den måløse discipel Johannes og to romerske soldater. Opstandelsesbilledet med Kristus, der er i færd med at træde ud af sar-

Rosenkrantz-epitafiet i Resen kirkes kor, kantet med våbenskjolde for Jørgen Rosenkrants og fru Elisabeth de Roelenges aner. Epitafiet er, som det fremgår af dets indskrift desuden et gravminde over to af deres sønner og to børnebørn. Foto: Knud Holm.

kofagen, har middelalderlige forbilleder fra Italien og var gennem tiden kopieret flittigt f.eks. på malerværksteder i Antwerpen, som producerede kirkeinventar. Der er således god grund til at formode, at også vores maler har haft forlæg til sit billede i epitafiets topstykke. Man ser den strålekransede Kristus pegende mod himlen. Den opstigende bevægelse i maleriet udgøres bl.a. af hans blafrende hvide klæder, der øverst til venstre kompositorisk afbalanceres med det røde opstandelsesbanner.

Bundstykket er et træskærerarbejde med svungne buede kanter, der omgiver et centralfelt med en oval sortmalet tavle. Den er forsynet med et bibelcitater i guldmaling med en tekst, der modsvarer ordlyden i Christian VI's bibelversion fra 1740:

*Aabenbar Bog 14de Cap 15de W:
Og jeg hørde en Röst fra
Himmelen som sagde mig, skriv
salige ere de Döde som döe i Herren
herefter. Ja, Aanden siger at
De skal hvile af Deres Arbejde.
Men Deres Gerninger
fölge med Dem.*

Centralfeltet er kvadratisk. Den sorte teksttavle med 40 linjers indskrift i guldbemaling er kantet af 1,7 meter høje marmorerede søjler med kapitæler og basisstykker. På de to søjler findes under hinanden to gange fire fremhævede plader med slægtsvåbenskjolde malet i de rette heraldiske farver. Nederst på hver af de 8 skjolde er med gotisk sølvskrift anført slægtsnavnene.

Som udtryk for, at Jørgen Rosenkrantz og hans to sønner havde været officerer i hæren, fortæller en frise med 6 bemalede firkanter over det centrale tekstfelt. »*De forestiller krigsregalier, som var en meget udbredt udsmykning i hele 1700-tallet. De viser forskellige effekter, som knyttede sig til krigen, såsom faner, kyradser, stagevåben, musketter og nogle krumme sabler.*«*

Den kvadratiske ramme er yderst forsynet med vinger i svungne træskærerarbejder i rødlige og gule farver. I siderne er der to stiliserede urner, og øverst på hver side af topstykket findes to udskårne våbensymboler. Symmetrien er gennemført til punkt og prikke.

Nedenfor angives centraltekstens ordlyd. Kort fortalt opregner den de begravedes slægt med Jørgen Rosenkrantz som den vigtigste. Hans og hustruens 12 børn nævnes, først de 5 døde, dernæst de levende, alle med fine militære og civile titler, hvilket ikke mindst gælder for døtrenes ægtefæller.

Hele teksten kan næsten opfattes som et bilag til Amtmand Werner Rosenkrantz' cv, curriculum vitæ, hvad angår aner og slægtskab. Sagen er nemlig, at Krabbesholms ejer netop i disse år, hvor epitafiet udfærdiges, ansøgte kongen, Frederik V, om optagelse i den friherrelige stand med rang som baron med ophøjelse af sit (lille) gods Villestrup i Himmerland til baroni, således at hans titel den 7. marts 1757 blev Kgl. Majestæts kammerherre, etatsråd, amtmand over Skivehus og *baron*.

Rosenkrantz-epitafiets tekst lyder:

*Herunder hviler
det dødelige af den i Livet høyædle og
velbaarne Herre
Jørgen Rosenkrantz
forhen Kgl. Maysts. Justitsraad og En-
voyé extraordinaire
født Anno 1678 d. 1. Juni af de ædlest
og berømmeligste Forældre.
Hans Fader var den høyædle og vel-
baarne og særdeles lærde Herre
Hr. Jens Rosenkrantz til Quitzowholm,
Hs. Maysts. Etatsraad og
Debuteret for de kgl. Finanser, hans Mo-
der den høybaarne Frue
Fr. Dorthe Friis til Faurskov, f. Grevinde
af Friisenborg.
Til Ægtefælde havde Gud beskikket ham
en dydfuldkommen
meget gudfrygtig Frue, den høyædle og
velbaarne for længst
sal. hensovede Fru Marie Elisabeth de
Rocleng som var født
og kommen af ældgamle adelige Slægter
fra Curland
og Ost Friisland og døde Ao 1716 paa
deres Gaard
Rosenæie. Udi deres Ægteskab vare de af
Gud velsignede
med tolv Børn, hvoraf i deres Ungdom 3
hensovede
Jens, Christoffer, Christian, Frederik
Christian.
Mogens Rosenkrantz var Major, Christi-
an Rosenkrantz Ritmester,
hvilken sidste og yngste af alle hans
Børn døde Aar
1749 paa Krabbesholm og hviler her ved
hans Side, som og tvende*

*af hans Børnebørn Jørgen og Ollegaard
Christine Elisabeth
Rosenkrantz, hvilke døde udi deres spæ-
de Aar.
Ligeledes er Fru Marie Frederica Ro-
senkrantz Etatsraad
og Oberberghøvidsmand Frederik Wil-
helm v. Gabels Enke
salig hensovet.
Hr. Werner Rosenkrantz til Villestrup,
Krabbesholm og
Skivehuus, Kgl. Maysts. Kammerherre,
Etatsraad
og Amtmand over Skivehuus
& Baron. Holger Rosenkrantz til Friher-
reskabet
Rosenlund & Frøken Dorthe Elisabeth
Rosenkrantz
& Fru Mette Amalie, Stiftamtmand Hr
Joacim Johan
Hartvig v. Barners til Vedbygaard & Fru
Anna Beate
Stiftamtmand Hr Frederich Adellers til
Alkestun. Ridder
& Fru Leopoldine Catharina, Confe-
rensraad og
Amtmand Hr Teodoris Adellers til Lyk-
kesholm. Ridder
Efterlevendes efter Guds behagelige Vil-
lie.
Og er dette Epitaphium deres afdøde
Forældre og
Broder til christelig Ihukommelse, Gud
til Ære og Kirken
til Prydelse opsat A o 1756 efter Hr. Jør-
gen Rosenkrantz
Ao 1754 d 19. November i Herren var
hensovet.
(Gengivet eft. Personalhist. Tidsskrift 4.
Rk. II s. 170.)*

De 8 våbenskjolde er, hvad heraldikere benævner som fireanevåbner⁹. Dog starter det øverst til højre med et 2 + 2 anevåben. Hvert våben består af 2 x 2 kvadrater med forfædrenes slægtsnavne, stærkt afblegede, i sølvfarvet, gotisk håndskrift.

Slægtsnavnene i venstre side:

1 v.)

Rosenkrantz	Friisgiel
Juel	Sehested

2 v.)

Brahe	Lange
Gyldenstjerne	Rosenkrantz

3 v.)

Lange	Gøje
Juel	Skram

4 v.)

Ulfeld	Ulfeld
Luhnge	Brahe

Slægtsnavnene i højre side:

1 h.)

Rosenkrantz	de Rocleng
Friis	von Sudermann

2 h.)

Juel	Sehested
von der Brÿncken	von Øinhausen

3 h.)

Brahe	Lange
Gyldenstjerne	Rosenkrantz

4 h.)

Dracensfels	Mÿrbach
Groesfeld	Munch?

Ved hjælp af Adelsårbøgerne kan slægtsskjoldene identificeres således:

1 h.) øverst til højre for beskueren ses, hvad heraldikere benævner som et 2 + 2 anevåben for epitafiets hovedperson og

ægtefælle. Nemlig Jørgen Rosenkrantz' far, amtmænd, etatsråd og landsdommer Jens Rosenkrantz, og mor, grevinde Dorte Friis, i venstre side henholdsvis øverst og nederst. Til højre tilsvarende; hans hustru Marie Elisabeth de Roklenges far, major Werner Jacob de Roklenge og derunder hendes mor Anne Elisabeth von Südermand.

1 v.) øverst i venstre side ses et fireanevåben for Jørgen Rosenkrantz' bedsteforældre. I venstre side (stadig set fra beskueren) farfar og farmor, overhofmester Jørgen Rosenkrantz og hustru Christance Juel, og morfar og mormor i højre side: Greve Mogens Friis og hustru, Anne Sehested Christensdatter. 2 v.) viser i omvendt rækkefølge Jørgen Rosenkrantz' fire oldeforældre på mandssiden, nemlig rigsråd Holger Rosenkrantz (Rosenholm), kaldt den lærde, og hustru, Sofie A. Brahe.

Rosenkrantz-epitafiet i Resen kirke er et smukt og detaljeret arbejde. Et gravminde, der med sin helhed i symboler, billeder og tekster ikke levner tvivl om sikker tro på opstandelse og gensyn med slægten hinsides.

Hvilken arkitekt og snedker¹⁰, der stod for træskærerarbejde mv. ved jeg ikke, men arbejdet har haft forlæg i tidens rokokostil. Jeg anser det for en god mulighed, at baron Holger Rosenkrantz, der som ovenfor nævnt var arkitekt og er nævnt på epitafiet som Werner R.s bror, har haft en finger med i spillet. Han har haft grundigt kendskab til slægtens anegalleri samt faderens og brødrenes militære karriere. Werner Rosenkrantz, der har bestilt epitafiet, har med sin store

kunstinteresse villet sætte brødrene og især faderen, der boede sine sidste år på Krabbesholm, et kvalificeret mindesmærke i tidens stil. Andre eksempler på hans store kunstinteresse kan i dag stadig ses i hans smukke indretning af både Villestrup og Krabbesholm.

Noter:

1. For yderligere detaljer henvises til notater af 15.4. 1969 herom i Nationalmuseets topografiske arkiv.

2. Martin Schwartz Laustsen: Danmarks Kirkehistorie, 1996, s 182.

3. Om enkefrue Birgitte Sofie Sehested kan oplyses iflg. Trap: Danmark, »at der i Røstrup kirke syd for Rold Skov findes en altertavle renoveret i 1753 af fru Birgitte Sofie Sehested (den er med naive malerier af Golgata korsfæstelsen, i topstykket ses den himmelfarende Kristus malet af Chr. Thrane) Altertavlen skal hidrøre fra et nedbrudt kapel på Villestrup gods. Forklaringen er, at fru en også ejede denne herregård i Himmerland, hvor hun i øvrigt boede, efter at Werner Rosenkrantz havde fået overdraget Krabbesholm, som nævnt i 1743. I øvrigt overlod hun 1753 - 3 år før sin død - også Villestrup gods til svigersønnen.

Endelig kan det nævnes at Birgitte Sofies søn i 1760 har indsat rokokoaaltertavle i Ryde kirke ved deres gods Rydhave (nord for Holstebro), så interessen for kirkerne var ikke noget fremmed i familien.

4. Kunsthistorikeren, professor Christian Eling skriver i sin bog »Thranerne« s. 238-252 om senbarok- og rokokotidens fornyelse af de jyske kirkers indre, at der bl.a. med salget af ryttergods og de kgl. domæner i 1720 kom en ny selvhævdende herremandstype fra både officersadel og velstående patricierslægter, som udsmykkede deres gårde og omdannede de jyske kirkerum med nyt inventar, altertavler, prædikestole, stolestader og herskabspulpiturer, malet i charmerende, lyse, varme farver i en helt særlig koloristisk helhed. Farverne var søgrønt eller blåt og perlegrå med rødtligt, gulflammet marmorering. Godt nok kunne snitværket forekomme tarveligt, mar-

moreningen forloren og malerierne i rokokorammer med bibelske motiver i landskabelige omgivelser med falmende roser og kokette nådigfruer fattige i forhold til, hvad man så nær København. Men kirkerne blev muntre fulde af fantasi og lune, af menneskelighed.

5. Arkitekt Holger Rosenkrantz, baron, var bl.a. konduktør på et omfattende byggearbejde på Sorø Akademi 1738-43, se Weilbachs kunstnerleksikon, s. 173. På Støvringgård klosterstiftelse ved Randers, hvor Elisabeth Bille Rosenkrantz blev priorinde, var Holger Rosenkrantz godkendende arkitekt på et M. Thrane-kirkeinventar af tilsvarende omfang som det i Resen. Prisen var her 300 Rdl. Året var 1744. Kilde: Skitse tegning (med kommentarer) til alterparti på Støvring gd. Randers kirkers regnskaber 1729-61. LAN. Århus Bispearkiv.

6. Martin Schwartz Lausten: Danmarks kirkehistorie, 1996, s. 160: afsnittet »Teologien sat i system«.

7. Danmarks Kunsthistorie 2.(1500-1750) ved Vagn Poulsen m. fl., s. 445-47 om Trane og Wasmann.

8. Det citerede har museumsinspektør og seniorforsker Karsten Skjold Petersen, Tøjhusmuseet, venligst oplyst.

9. Museumsdirektør Steffen Heiberg, Danmarks Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, har venligst vejledt mig ang. anevåben.

Yderligere detaljer om de på epitafiet nævnte Rosenkrantz-aner kan studeres på slægtstavler, der er ophængt på Rosenholm museum samt i Danmarks Adels Aarbog 1910. Rosenholmmuseet har desuden portrætter af mange af de Rosenkrantz, jeg nævner ovenfor.

10. Snedkeren Andreas Wildmand (1720-64), der havde værksted i Skive og arbejdede for Rosenkrantz på Krabbesholm, kan tænkes at have medvirket ved epitafiets praktiske udførelse. Skive byfogedark., skifteprotokol B, 1760-90 skifte af 22.5 1764 efter Andreas Wildmand, snedker fol. 354a-357b. LAV.

Skippergård i Hvidbjerg

af lærer Knud Toft Mouritsen, Hvidbjerg

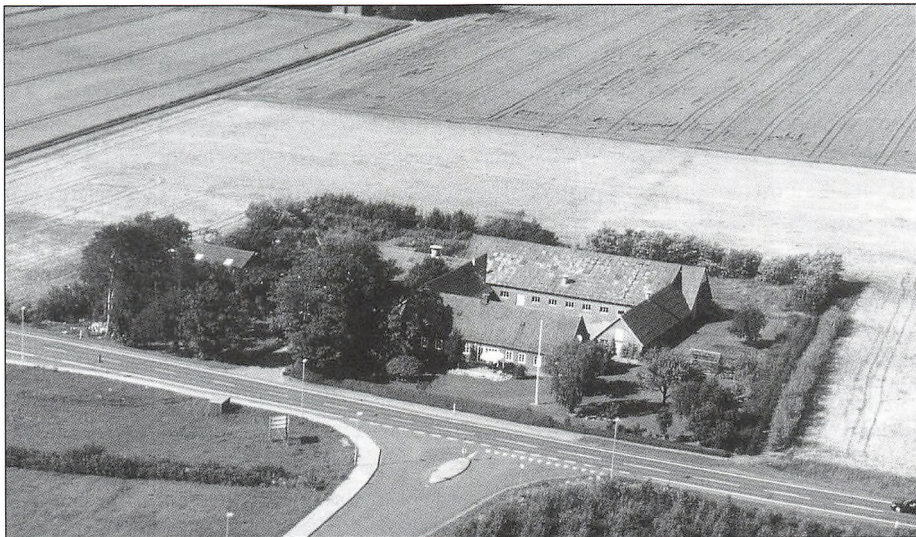
Kører man vest ud af Skive ad Holstebrovej, kommer man til Hvidbjerg. Lige efter byskiltet passerer man – på højre hånd – en gård. Det er Skippergård, og adressen er Holstebrovej 404. Selv om det ikke er historisk korrekt at kalde Skippergård ved dette navn før omkring midten af 1800-tallet, benyttes denne betegnelse her for nemheds skyld hele vejen igennem. I 1842 blev den overtaget af Niels Nielsen, der blev kaldt Niels Skipper, fordi han – efter sigende – havde været ude at sejle.

Skippergårds historie passerede en milepæl i 1787. Det var det år, der blev taget beslutning om, at man i Hvidbjerg sogn skulle opgive dyrknings- og markfællesskabet. Denne udskiftning gav mulighed for at flytte gårdene fra byen ud på de omlagte og mere samlede marker. De ejendomme, der havde et jordtilliggende, fik nu dette samlet i 5–10 lodder, – i stedet for op mod 100 agre blandet rundt mellem hverandre. Alle gårde fik ikke blot reel agerjord, men også eng, hede, kær, mose og ikke mindst et forhåbentligt godt tørveskær. Det sidste blev for Hvidbjerg sogns beboeres vedkommende i Havkjær ved sogneskellet øst for Rettrup by og nord for Bønding.

Med undtagelse af Holmgård, der havde sine jorde liggende for sig selv omkring gårdens bygninger, havde alle øvrige ejendomme i Hvidbjerg hidindtil drevet jorden i fællesskab. Gårde som

Holmgård, der havde deres jord liggende for sig selv, kaldes eneste-gårde. Rettrup Mølgård, der også ligger i Hvidbjerg sogn, havde – så vidt jeg ved – ikke fællesdrift med de øvrige Hvidbjerg-gårde. Dens jordtilliggende var sikkert oprindeligt, som ved Krarup Mølle, ikke særligt stort. Efterhånden som mølleriets indtjening er faldet, mener jeg, at jorden ved senere opkøb til Rettrup Mølgård er blevet tillagt Hvidbjerg sogn.

Ved udskiftningen af Hvidbjerg by 1787 var Kjærgårdsholm Gods i Håsum sogn den største lodsejer i sognet med 11 gårde, 5 huse og en smedje. Det fremgår af udskiftningsprotokollen, at Ligård (Lidegård) var Kjærgårdsholms sidste erhvervelse i Hvidbjerg sogn. Den var tidligere ejet af Grinderslev Kloster. I de følgende godt 10 år efter udskiftningen udstykkedes Ligårds jorde (matr. nr. 24) i yderligere 4 ejendomme, matrikelnumrene 23, 25, 26 og 27. Nørgård i Grinderslev sogn ejede 3 og Bustrup i Ramsing sogn 2 gårde i sognet på udskiftningens tid. Endvidere var der 8 selvejergårde og et selvejet jordløst hus ved udskiftningen. Og selvejer Jacob Lydersen i Brøndum havde en lod i Holmgårds mark. Ejeren af Kjærgårdsholm besluttede kort tid efter udskiftningen 1787 at udflytte 3 af sine fæstegårde. De to lå midt i Hvidbjerg daværende by, der strakte sig fra Ligård i vest – langs nuværende »Lien« og videre østpå

Skippergård i Hvidbjerg 2001.

– til lidt øst for Jens Primdals nuværende gård, Holstebrovej 433. Den tredje gård, der blev udflyttet i forbindelse med udskiftningen, lå øst i byen – lidt nord for Jens Primdals nuværende gård. Det var Skippergård.

Mads Jensen Madsen, ejer af Skippergården 1914–1951, skal have sagt, at gården har heddet »Østergård« en gang. I så fald må det have været *meget* lang tid siden (Jeg har ikke fundet bevis for det.)! Skippergård lå *før* 1787 tæt ved daværende Østergård, lidt nordvest derfor. Skippergård har matrikelnummer 9, mens Østergård har nr. 19. Der har altid – som følge af slægtskab – eksisteret et nært forhold de to gård-familier imellem.

Niels Pejtersen i Skippergård

Skippergård var 1787 fæstet af Niels Pejtersen, der på den tid var oldermænd i Hvidbjerg by. Han var således den, der

satte de andre bymænd stævne et centralt sted i byen (til bystævne), når vigtige fælles anliggender skulle drøftes eller besluttes. I dyrkningsfællesskabets tid var der jo spørgsmål som, hvornår der skulle repareres hegn, pløjes, sås eller høstes, – samt, hvornår man efter høst kunne lade kvæg og andet fæ gå frit. Det er uvist, om den ansete oldermændstitel gik på omgang med visse års mellemrum, eller den blev tildelt den ældste aktive landmand i byen – eller man simpelthen blot stemte om det. Niels Pejtersen var 63 år i 1787, da dette tillidshverv ifølge udskiftningsprotokollen tilfaldt ham.

Kigger vi nærmere på Niels Pejtersens gård i 1787, så får vi gennem den første landsdækkende folketælling at vide, at »Husbonden« var 63 år. Han betegnes endvidere som »Fæster, Bonde og Gaardbeoer«. Hustruen, »Maren Pe-

dersdatter, Madmoder«, var 61 år. De var begge i første ægteskab. Niels og Maren i Skippergård havde deres to halv voksne døtre boende hjemme. I 1787 var Johanne Nielsdatter 18 og Kiersten Nielsdatter 16 år. Sammenholdte oplysninger fra kirkebøger kunne dog tyde på, at Maren Pedersdatter *måske* var Niels Pejtersens anden kone. Ret tilfældigt blev deres vielse fundet i Hem kirkebog. Men *vielsen* stod rent faktisk i *Hvidbjerg kirke*! Det er lidt underligt, at vielsen ikke er indført i Hvidbjerg kirkebog.

I kirkebogen for Hem sogn under »copulerede« (viede) 1759 står der: »*Torsdagen 22. Februar brudeviet i Hvidberg Kirke. Tilladelse af Hr. Bernt Muldvad i Brøndum: Niels Petersen af Hvidberg til Jens Obitz Pige i Hem Nafnlig Maren Pedersdatter efter forangaaende Trolovelse, som blev holden i bemeldte Niels Petersens Huus i Hvidberg i hvor da og Forløfte paa hands Side blev given af hands Fader dend gle. (gamle) Peter Svensk i Holmhuset og af Anders Gust i Hvidberg. Paa hendes Side af Zacharias i Hem og af Niels Gust i Hvidberg*«, sidstnævnte fra Østergård.

Niels Pejtersens far, den gamle Peter eller Peiter Svensk, er *måske* dén »Gamle Peder Thorsten«, der 82 år gammel blev begravet på Oddense kirkegård den 17. april 1762. (*Holmhuse* ligger jo i Oddense sogn). At han betegnedes som gamle Peter Svensk eller gamle Peder Thorsten, tyder blot på, at der samtidig har været en yngre »udgave« med samme navn. »Holmhuset« kunne også være »æ Hwolvhus« (senere Grønholm) ved Kjærgårdsholm i Håsum sogn. Men in-

gen Peiter Svensk er fundet der. At Niels Pejtersens far tilsyneladende kom fra Sverige, hvilket både »Peter Svensk« og efternavnet »Thorsten« kunne tyde på, forklarer måske efternavnet »Pejtersen«s skrivemåde og udtale. Faderens fornavn på dansk, »Peter«, har vel på svensk lydt noget i retning af »Pejter«. Niels Pejtersens farfar kan være indvandret fra Sverige. Han kan også have været soldat her under svenske-krigene i sidste halvdel af 1600-årene. Vi får det nok aldrig at vide.

Oplysninger om Niels Pejtersens fødsel ca. 1724 har jeg endnu ikke fundet. Der er forgæves søgt i samtlige sogne i Spøttrup kommune. 1737–1744 boede familien »Svensk« i »Markhuset« i Volling. Da fødtes der nemlig 4 hel- eller halvsøskende til Niels Pejtersen. Én døde som lille. Hvordan havnede Niels Pejtersen så som fæstegårdmand i Skippergård i Hvidbjerg? Det er lidt af en gåde. Og dog!

Han kan jo have giftet sig med en datter af den forrige fæster i Skippergård. Herremanden på Kjærgårdsholm kan også have haft en finger med i spillet. Niels Pejtersen kan have været søn af en fæster under Kjærgårdsholm, som var hoved-lodsejer i både Volling og Hvidbjerg sogne.

Niels Pejtersen og Maren Pedersdatter blev som nævnt gift 1759. Som nævnt havde Niels Pejtersen måske været gift tidligere. Ved en barnedåb i 1757 stod »Niels Pejtersens Hustru« fadder. Den ældste kirkebog for Hvidbjerg sogn (1701–1764) er mange steder svær at læse. Tilsyneladende er dele af den mangelfuldt udført. Blandt de kirkebogsko-

pier for Hvidbjerg, som står på Lokalhistorisk Arkiv i Lihme, er tidsrummet 1764–1772 slet ikke dækket.

I kirkebogen kan man se, at Niels og Marens to første børn døde som små. 1759 står der følgende læselige brudstykke: »... kast jord på Niels Pejtersens Dødfødte Barn«. Og 1760: »... begravet Niels Pejtersens Pigebarnd, 9 Ugger«. I 1761 var storken igen forbi Skippergård. Nederst på en side med »Fødte« står: (1761) »... havde Niels Pejtersen af Hvidberg«. (Fortsættelsen har jeg ikke kunnet finde i kirkebogen). At dømme efter alderen på Niels og Marens to hjemmeboende piger i folketællingen fra 1787, skulle de være født henholdsvis 1769 og 1771. Da var Maren og Niels 43 og 45 år, så der har sikkert været tale om parrets to yngste børn.

Det vides ikke nøjagtigt, hvornår Kjærgårdsholm flyttede Niels Pejtersens fæstegård, – eller for den sags skyld de to andre, Gadegård (Holstebrovej 402) og dens »genbo« ved nuværende Lien. Sidstnævnte fik efter udflytningen navnet Gunderupgård (Holstebrovej 403). Men udflytningen af de tre gårde er sikkert sket kort efter 1787. Naboerne skulle hjælpe rent praktisk med nedbrydningen og opbygningen af de udflyttede gårde, – efter hartkorn, dvs. efter størrelse. Der var tale om en ekstra hoveriforpligtelse, der blev lagt oven i de sædvanlige forpligtelser over for herremanden – eller hvem, der nu ejede gårdene. Tømmeret blev i reglen genbrugt. Men fæstebønderne skulle levere ler og tagrør til byggerierne.

Efter hvad Magda Gudiksen (kone i

Skippergård 1957-1983) fortæller, skulle den udflyttede Skippergård have ligget lige vest for stedet, hvor den ligger i dag. Mellem træerne dér og ved vejgrøften kan hun huske, at der i hendes barndom var nogle roser. De skulle være fra den gamle gårds have, har hendes far fortalt.

Niels Pejtersen mistede måske konen allerede før Skippergård blev udflyttet. Den 15. oktober 1788 blev Marens Pedersdatter begravet på Hvidbjerg kirkegård, 65 år gammel.

Hjertesorg og kærlighed i Skippergård

I 1794 var den ældste af Niels Pejtersens to piger, Johanne, 25 eller 26 år. Den 25. november blev hun hjemme hos faderen trolovet med »Ungkarl Christen Christensen fra Jegeriis«. Trolovelse var pligtig i årene 1582-1799. Efter trolovelsen flyttede parret sammen og levede – på alle måder – som mand og kone. Det var i »gamle dage« yderst sjældent – og ikke uden problemer – at få hævet en trolovelse.

Men den ungdommelige lykke for Johanne Nielsdatter i Skippergård og Christen Christensen blev meget kort! Tre uger senere, nemlig den 16. december, mødte de nytrolovede op i Brøndum præstegård hos pastor Lillelund med to vidner, Niels Møller fra Hvidbjerg Møllegård og Jacob Bouberg fra Brøndum. I kirkebogen skrev parret under på, »... at vi begge ved nøjere Overlæg have befundet ej at kunde opleve den Lyksalighed i Ægteskab med hinanden, som vi ved vor Trolovelse havde haabet, og nu med Grund til, at Ægtestand ej ville gjøre os

Lykkelige, saa beder vi, den mellem os indgangne og af Sognepræsten holte Trolovelse ophæves«. Hvad der har rørt sig i Johanne Nielsdatters sind, og hvem hendes hjerte har slået mest for, finder vi nok aldrig ud af. Traf hun helt sit eget valg? Eller gjorde »andres vilje« sig gældende? – Det er ikke til at vide.

Men sikkert er det, at den 23. december 1794, – kun 7 dage efter den første trolovelses ophævelse, festes der igen i hjemmet hos Niels Pejtersen i Hvidbjerg. Der var nemlig igen forlovelsesgilde for Johanne. Denne gang var den udkårne den 29-årige Niels Mikkelsen fra Østergård. De to nye nabomænd, Anders Gadegaard fra Gadegård og Clemens Pedersen fra Gunderupgård, underskrev som »Trolovere« i kirkebogen.

Allerede den 9. januar 1795 – knap 3 uger efter trolovelsen – blev Johanne Nielsdatter i Hvidbjerg kirke gift med Niels Mikkelsen.

Niels Mikkelsen (Østergaard) og Johanne Nielsdatter i Skippergård

Samme år som Niels Mikkelsen og Johanne Nielsdatter blev gift, overtog Niels fæstet af Skippergård efter svigerfaderen Niels Pejtersen. Der var overtagesforretning den 30. oktober 1795, og fæstebrevet blev dateret 28. december 1795. Niels Pejtersen blev i gården som aftægtsmand. Den 13. august 1796 hjemmedøbtes Niels Mikkelsen og Johanne Nielsdatters første barn, Niels, og første søndag i advent 1798 blev deres andet barn – denne gang en pige – døbt Mette Marie i Hvidbjerg kirke.

Niels Mikkelsen Østergaard og Johan-

ne Nielsdatters lykke i den nye gård blev ikke lang. Johanne Nielsdatter døde allerede i forsommeren 1799. Hun blev 4. søndag efter påske begravet på Hvidbjerg kirkegård. Ganske vist kaldtes hun i kirkebogen Johanne Pedersdatter, men det har vel været faderens efternavn. Pejtersen, der spillede ind. Hendes alder blev fejlagtigt opgivet til 42 år. Hun var i virkeligheden kun 30 eller 31 år, da hun døde.

En skifteprotokol for Kjærgårdsholm (1797–1807) er desværre noget af det eneste, der er bevaret om denne hovedgårds storhedstid med over 200 tdr. hartkorn fæstegods. I den kan man se skiftet efter Johanne Nielsdatter. Det strakte sig over flere møder fra 20. maj til 1. juni 1799. Som tilsynsværge for de to små modersløse børn, Mette Marie på et halvt og Niels på knap 3 år, valgtes morfaderen Niels Pejtersen. Jacob Lydersen og Jens Thøgersen, begge fra Brøndum, var taksationsmænd. De skulle dels vurdere og taksere den stand, gårdens bygninger befandt sig i – og dels ansætte værdien af besætningen og løsøret. Afdødes klæder blev, som altid den gang, vurderet stykvist af skifteretten. Her får vi et godt indtryk af Johanne Nielsdatters garderobe, der ved hendes død i 1799 blev vurderet til godt 17 rdl. Den bestod bl.a. af:

1 meleret fiin Kjole

1 kartuns Kaabe

1 grøn Rye-Skjørt

1 brun fiirselet Skjørt

1 blaae Kaabe

1 rød vadmeels Skjørt

1 rød fiirselet Skjørt

I stribet Snørliv
I tauleret Snørliv
I stribet Snørliv
I sort mengsketes Kyse
2 sorte par »Piar« af Dito
I »fiolet« catuns Forklæde
I par blaae Foedstrømper
I grøn bracons Skjørt
I sort Kjole
I blaae damaeskes Trøje
I blaae borcans Trøje
I grøn Vadmeels Trøje
I rød bunden Trøje
2 tauleret Forklæder
I hviid drøjls Klæde
I par hviid Handsker
I par Stomphoser

Gårdens »Brøstfældighed« (forfald) blev takseret til 5 Rdl. 8 Sk. »Besetning og Inventarium« blev vurderet til 232 Rdl. 2 M. 12 Sk., hvilket er 5 Rdl. 3 M. mindre end ved overtagelsen 3 1/2 år før.

Begravelsesomkostningerne beløb sig til 8 Rdl. Resultatet af skiftet blev, at der ingen arv var til børnene, og Niels Mikkelsen fik overdraget det efterladte mod at betale alle udgifter i forbindelse med begravelsen og skiftet. Han skulle endvidere istandsætte bygningerne til standarden ved overtagelsen.

Dorthe Jensdatter

– ny kone i Skippergård

En stor gård uden kone i huset var der tummel og bøvl ved at have. Tit gik der ikke mere end 2-3 måneder, inden der sad en ny kone i gården. Sådan gik det da også i Skippergård. Med to småbørn og hushold, der talte både aftægtsfolk og

tenestefolk, var der også en praktisk arv at løfte efter unge Johanne Nielsdatter.

Mandag den 22. juli 1799 indfandt enkemanden Niels Mikkelsen og pigen »Doret Jensdatter« fra Hem sig i Hem præstegård og erklærede, » ... at de ville indgaae Ægteskab med hverandre og derfor begjærede at Tillysning af Deres Ægteskab maatte ske«. Sådan oplyses det i Hem kirkebog. Vielsen stod i Hem kirke den 22. august 1799. Året efter fik Niels Mikkelsen og Dorte Jensdatter deres første barn. Den 5. søndag efter Trinitatis blev hjemmedåben bekræftet i kirken. Pigen kaldtes op efter Niels Mikkelsens første kone, Johanne.

Ved folketællingen 1801 havde Niels Mikkelsen Østergaard i Skippergård således børnene Niels på 5 og Mette Marie på 3 fra første ægteskab – samt Johanne på 1 år sammen med Dorthe Jensdatter. Endvidere var der tjenestekarlen Erik Jensen på 25 samt svigerfaderen fra første ægteskab, Niels Pejtersen, på 79 i Skippergård. Der kom siden yderligere tre børn til: Jens i 1802, Christen i 1805 og Michel i 1806.

Niels Svenningsen

– ny mand i Skippergård

Den 30. oktober 1806 blev på Hvidbjerg kirkegård »Niels Michelsen Østergaard jordet i hans Alders 41. Aar«. Næsten lige så upraktisk det var for en gårdmand at undvære en kone, – var det for en gårdmandskone at undvære en mand »i gården«. Således blev enke Dorthe Jensdatter i Skippergård da også 16. juli 1807 i Hvidbjerg kirke gift med »Niels Svenningsen fra Hestehave«. Ved gifter-

målet var Dorthe Jensdatter 39 og Niels Svenningsen 45 år. Niels Svenningsen var født ca. 1758. Jeg mener, han var søn af Svenning Andersen og hustru i Hvidbjerg. I en del år var han avlskarl og bestyrer på Hestehave i Krejbjerg sogn – for »Madam Nissen til Spøttrup«. Ved Folketællingen 1801, hvor Niels Svenningsen var 39 år, talte folkeholdet på Hestehave en røgter på 30 år, en tærsker på 28, en hyrde dreng på 14 samt en husholderske på 22 år.

Et matrikelkort over Skippergårds jorde, tegnet 1812 af »Stifts Landinspecteur Friderich Dittløf Flor«, viser nogle af Skippergårds gamle marknavne, som havde været anvendt gennem flere århundreder. Marknavne, som for de flestes vedkommende er ukendte i dag. Der ses marknavne som Knold Eng, Knold Kjær, Sind Vang Agre, Savsel Agre, Norden Vei Agre (alle nord for Holstebrovej) – og Bjerg Næs, Huul Dahl, Agre Søndens Veien, Søndre Hede og Gunderup Eng. På kortet ses, at under halvdelen af Skippergårds jord 1812 var under plov.

Den 4. marts 1808 blev Dorthe Jensdatter og Niels Svenningsens første barn hjemmedøbt Niels, – opkaldt efter Dorthes afdøde mand, Niels Mikkelsen. Drengen blev fremstillet i Hvidbjerg kirke første påskedag samme år. To år senere fik de datteren Ane, og i 1811 sønnen Svenning.

Børnene i Skippergård

Dødsfald og nye giftermål blandt mand og kone i Skippergård ved 1800-tallets begyndelse betød, at der gennem 3 æg-

teskaber blev født i alt 9 børn. Alle disse hel- og halvsøskende fik efternavnene Nielsen eller Nielsdatter efter henholdsvis Niels Mikkelsen og Niels Svenningsen. Og man kan så spørge: *Hvad blev der af dem?*

Halvdelen af dem levede faktisk i Skippergård resten – eller i hvert fald – det meste af deres liv. Det kunne tyde på ret så stærke familieband. Når voksne »børn« blev i fødegården, skulle der jo ikke fæstes så mange tjenestefolk. Og eftersom børn og stedbørn ville tjene hjemme, må forholdet til forældre og plejeforældre vel også have været i orden. Første hold børn, Niels (den ældre) og Mette Marie blev dog ikke i Skippergård i voksenlivet. De blev forældre-løse allerede, da de var henholdsvis 10 og 8 år gamle, men Niels Svenningsen og Dorthe Jensdatter var helt sikkert gode plejeforældre for dem. Der kan dog også have været tale om, at de forholdsvis tidligt kom ud at tjene. Det er nok tvivlsomt, at de skulle være kommet i familiepleje.

Niels Mikkelsen og Johanne Nielsdatter (gift 1795):

Niels, født 1796

Mette Marie, født 1798

Niels Mikkelsen og Dorthe Jensdatter (gift 1799):

Johanne, født 1800

Jens, født 1802

Christen, født 1804

Mikkelt, født 1806

Niels Svenningsen og Dorte Jensdatter (gift 1807):

Niels, født 1808

Ane, født 1810

Svenning, født 1811

Niels Nielsen, født i Skippergård 1796, boede ved folketællingen 1801 hos plejeforældrene i Skippergård. Han var da 5 år. Ved folketællingerne 1834 og 1840 boede han til leje (indsidder) hos den 20 år ældre faster, Else Mikkelsdatter, fra Østergård. Hun ejede husmandsstedet matr. nr. 14 b (nuværende Lien 1). Foruden at leve af landbruget ernærede hun sig som syerske. Hun forblev ugift. Niels Nielsen hjalp vel til på husmandsstedet, selv om han også gik ud som daglejer. Det kneb efterhånden nok med helbredet, for 1840 betegnedes han som »Hospitallem«. Det havde dog intet med sygehus at gøre. Der hentydes til »Haasum Hospital''- en slags hvilehjem. Sikkert fordi der ikke var særlig megen hjælp at hente hos Niels Nielsen, havde Else Mikkelsdatter ved folketællingen 1845 en karl, 29-årige Anders Poulsen boende, – foruden Niels, der da betegnedes som »Almisselem«. En søsterdatter til Else Mikkelsdatter, 23-årige Kirstine Marie Andersdatter, født i Thorum, boede der i 1845 som plejedatter. Anders Poulsen overtog foråret eller sommeren 1845 husmandsstedet efter Else Mikkelsdatter. Han blev 30. maj 1845 gift med plejedatteren Kirstine Marie Andersdatter. Else Mikkelsdatter døde et halvt år senere, 8. oktober 1845 – 70 år gammel og som »Aftægtskone hos Anders Poulsen«. Ifølge bemærkningerne i

kirkebogen døde hun som følge af et »Apoplectisk Tilfælde«, som hun havde været udsat for et halvt år før. To et halvt år senere, 4. maj 1848, døde Niels Nielsen 51 år gammel, som »Indsidder hos Anders Poulsen«. I kirkebogen kaldtes han Niels Nielsen Østergaard. Østergård-navnet var fulgt med faderen, Niels Mikkelsen, til Skippergård, – og det havde drengen åbenbart »arvet«. Han blev begravet på Hvidbjerg kirkegård 13. maj 1848.

Mette Marie Nielsdatter, født i Skippergård 1798, boede ved folketællingen 1801 hos plejeforældrene i Skippergård. Hun var da 3 år. Hun er måske død som lille. Oplysninger om hendes død er dog ikke fundet i kirkebogen for Hvidbjerg sogn. 1810 indførtes i Danmark obligatorisk koppevaccination. Den 20. august 1814 blev blandt mange andre 8 Skippergårds-børn i alderen 3–8 år vaccineret. At netop Mette Marie Nielsdatter ikke var til stede, synes at bekræfte, at hun nok var død som lille.

Johanne Nielsdatter, født i Skippergård 1800, flyttede vel som ung hjemmefra. Hun tjente hos fremmede. Hun var ikke hjemme ved folketællingerne 1834 og 1840. Den 16. april 1846 var hun »hos Broderen Niels Nielsen, Gaardmand i Hvidbjerg« – og blev i en moden alder af godt 45 år i Hvidbjerg kirke gift med den 55-årige enkemand Villum Jensen, boelsmand og snedker i Dommerby. Han døde den 29. juni 1863 som husmand i Dommerby – 70 år gammel. Han blev 5. juli begravet på Dommerby kirkegård. Den 9. august 1881 døde Johanne Nielsdatter – 81 år gam-

mel. I kirkebogen for Dommerby sogn beskrives hun som »Enke efter Aftægts (Hus) Mand Villum Jensen i Dommerby, Aftægtskone hos Husmand Søren Villumsen«. Den 16. august blev hun begravet på Dommerby kirkegård.

Jens Nielsen, født i Skippergård 1802, kom vel også ud at tjene. Han boede ikke i Skippergård ved folketællingen 1834, men flyttede senere hjem igen – sikkert efter at Niels Skipper 1842 havde overtaget fødegården. Her boede han 1845. Han var også hjemme i Skippergård, da han 12. februar 1846 – i en alder af 44 år – i Hem kirke blev gift med »Enkekone Anne Madsdatter, Enke efter afdøde Husmand Christen Nielsen i Hem, – 62 år«. I 7 år levede Jens Nielsen og Anne Madsdatter sammen i Hem. Måske i det husmandsbrug, hvor Anne sad som enke, da de i 1846 blev gift. Den 18. november 1853 døde Anne Madsdatter imidlertid som »Husmand Jens Nielsens Kone af Hem, - 69, - af Alderdom«. Hun blev 25. november 1853 begravet på Hem kirkegård. Jens Nielsen fik sig hurtigt efter Anne Madsdatters død – ja, måske allerede *før* – en husholder, Kirsten Jensdatter, fra Estvad. Præcis 5 måneder efter konens begravelse, 25. april 1854, stod Jens Nielsen igen brudgom i Hem kirke. Han var da 51 år. Bruden var den 33-årige »Pige Kirsten Jensdatter. En Datter af afgangne (afdøde) Gaardmand Jens Madsen af Estvad, - for Tiden tjenende Fæstemanden«. Allerede 5. august samme år fødte Kirsten Jensdatter en dreng, der dog var død ved fødslen. Årsdagen efter, den 5. august 1855, fødte Kirsten Jensdatter det første

af i alt 3 børn. Hun blev døbt Anne Marie. Siden fik ægteparret endnu to døtre – Dorte Marie i 1858 og Maren i 1860. De 3 piger blev i 1874 – som alle andre i familien – tilgodeset i Niels Skippers testamente. »Jens Nielsen (Skipper), Husmand i Hem By« døde 12. juni 1862 - af Tæring«. Han blev 20. juni begravet på Hem kirkegård – godt 59 år gammel.

Christen Nielsen, født i Skippergård 1804, tjente flere forskellige steder på egnen. I 1839 tjente han som 34-årig i Hem hos gårdmand Jens Andersen. Den 15. marts 1839 blev han nemlig herfra i Hem kirke gift med pigen Anne Christensdatter på 40 år. Hun var datter af afdøde gårdmand Christen Olesen i Fly, og hun boede i Krarup i Hem sogn. Christen Nielsen og Anne Christensdatter fik ingen børn. De drev et husmandssted, måske det i Krarup, som Anne Christensdatter allerede boede i ved brylluppet. Her levede de sammen i 37 år. På deres gamle dage solgte de stedet, men blev dog boende som aftægtsfolk. Den 31. januar 1876 døde »Ane Kristensdatter, Aftægtskone, Kristen Skippers Kone, i Krarup, 77 år«. Som dødsårsag var angivet »alderdomssvaghed«. Hun blev 8. februar 1876 begravet på Hem kirkegård. Christen Nielsen (Skipper) døde *efter* 1879, hvor kirkebogen for Hem sogn stopper i den udgave, der findes på lokalarkiverne.

Mikkel Nielsen, født i Skippergård 1806, flyttede også som ung hjemmefra. Han vendte dog tilbage, da han kom op i årene. Han forblev ugift. Da halvbroderen, husmand Svenning Nielsen på Holmgårds Mark, i 1858 døde, flyttede

Mikkel Nielsen (54 år) ind som karl og hjalp med at drive stedet videre for svingerinden Ane Marie Larsdatter, der sad alene tilbage med 5 ukonfirmerede børn. Da Niels Skipper 1874 lavede testamente, skulle broderen Mikkel fortsat have »fri Bopæl i Gården, saalænge han lever, nemlig et ordentligt og forsvarligt Kammer«. Ved folketællingen 1880 boede han som 73-årig »Partikulier« (person, der lever af sin formue) i Skippergård. Mikkel Nielsen, der til daglig gik under navnet Mikkel Skipper, lavede som 80-årig testamente i 1886. Han døde den 2. december 1890 og blev 11. december begravet på Hvidbjerg kirkegård som »Ungkarl, 84 Aar«.

Niels Nielsen (Niels Skipper), født i Skippergård 1808 – ejer af Skippergård 1842-1874 – er beskrevet senere.

Ane Nielsdatter, født i Skippergård 1810, opholdt sig så vidt vides hele livet i fødegården som tjenende. Hun er ligeledes omtalt i det følgende.

Svenning Nielsen blev født i Skippergård 11. november 1811. Han blev 13. januar 1846 som 34-årig i Hvidbjerg kirke gift med »33-årige Ane Marie Larsdatter på Holmgårds Mark«. Hun var allerede ved brylluppet ejer af ejendommen »Lille Holmgård«, som hun havde arvet efter sine plejeforældre i Holmgård. Svenning Nielsen og Ane Marie Larsdatter har sikkert gået i skole sammen i Hvidbjerg eller Brøndum. I hvert fald blev de konfirmeret sammen i Hvidbjerg kirke i 1827. 1825 var der en »bi-skole« (vinterskole) i Hvidbjerg. Den lå ved Rønbjergvej, lidt nord for »Sevelsteds gård« (Rønbjergvej 4).

Ane Marie Larsdatter blev født og hjemmedøbt 29. januar 1812 i Hald i Ørslevkloster sogn i Nordfjends. Hendes døbenavn var ganske vist, som det fremgår af kirkebogen, »Anna Maria Lauritzdatter«, men alle andre steder bruges navnet: Ane Marie Larsdatter. Hun blev 22. marts 1812 døbt i Ørslevkloster kirke. Hendes forældre var gårdmand Lauritz Jensen (Lars Jensen) og hustru Anna Jensdatter (Ane Jensdatter) i Hald. Moderen døde meget ung, kun 24 år – og før Ane Marie var fyldt 2 år. Efter moderens død kom hun i pleje i Hvidbjerg hos fasteren, Maren Jensdatter, og hendes mand, Anders Jensen (Kirk), i Holmgård. Faderen døde den 4. marts 1848, 67 år gammel, og blev begravet på Ørum kirkegård.

Lille Holmgård

Hvornår »Lille Holmgård« (matr. nr. 2a) er udflyttet på Holmgårds Mark, ved jeg ikke. Men mon ikke Anders Jensen Kirk ved overdragelsen af Holmgård til næste generation skilte Lille Holmgård fra – og flyttede ud på Holmgårds Mark med kone og plejebarn allerførst i 1830'erne? Anders Jensen Kirk i Holmgård (sikkert Lille Holmgård) døde 5. februar 1833. Han blev den 10. februar begravet på Hvidbjerg kirkegård – 58 år gammel. Ved folketællingerne både 1834, 1840 og 1845 boede Maren Jensdatter og plejedatteren Ane Marie Larsdatter i Lille Holmgård. Den 31. juli 1845 døde Maren Jensdatter som »Enke efter Anders Jensen Kirk på Holmgårds Mark, Hvidbjerg sogn, 70 Aar«. Hun blev 5. august begravet på Hvidbjerg kirkegård.

Svenning Nielsen fik den 21. oktober 1846 adkomst (skøde) på Lille Holmgård ved at forevise vielsesattesten, af 13. januar 1846, på tinglysningskontoret i Skive. Hver anden gang vi møder Svenning Nielsen i kirkebogen kaldes han boelsmand eller husmand – og hver anden gang for gårdmand. Skipper-navnet fulgte også Svenning, idet han af og til blev benævnt Svenning Nielsen Skipper eller bare Svenning Skipper.

Han og Ane Marie fik 6 børn, 5 piger og en dreng. I 1846 kom Maren til verden og året efter Dorte, der blev opkaldt efter farmoderen, Dorte Jensdatter i Skippergård. Godt et år senere, den 27. december 1848, døde den lille Dorte og blev nytårsdag 1849 begravet på Hvidbjerg kirkegård. Sorgen havde således holdt sit indtog i husmandshjemmet på Holmgårds Mark, men skyerne lattede lidt, da Ane Marie og Svenning ved Sankthans fik en lille søn, der blev opkaldt efter sin afdøde farfar, Niels Svenningsen. Og ægteparret fik siden døtrene: Karen i 1850, Ane Catrine i 1853 – samt Dorte i 1856. Nu var Anne Marie efterhånden blevet 46 år gammel.

I 1858 var Lille Holmgård igen hjem søgt af ulykke. Den 19. juni døde Svenning Nielsen – efter bemærkningen i kirkebogen af »Bistik«, kun 46 år gammel. Han blev 27. juni 1858 begravet på Hvidbjerg kirkegård. Nu sad 46-årige Ane Marie Larsdatter alene tilbage med 5 ukonfirmerede børn. Men hun fik gavn af familiesammenholdet i Skippergård.

Ved folketællingen 1860, 2 år efter Svenning Nielsens død, tjente hans bror, 54-årige Mikkell Nielsen, hos enken. Af

børnene var kun de to mindste hjemme, nemlig 7-årige Ane Catrine og 4-årige Dorte. De 3 ældste børn var kommet i pleje i Skippergård hos farbror Niels Skipper og faster Ane. Ved folketællingen 1860 ses 14-årige Maren Svenningsen, 11-årige Niels Svenningsen og 10-årige Karen Svenningsen at være plejebørn i Skippergård.

Ane Marie Larsdatter solgte 5. maj 1875 Lille Holmgård til svigersønnen Søren Kristian Sørensen, tinglæst 7. maj 1875.

Ane Catrine Svenningsen blev 2. april 1875, som 21-årig, gift i Hvidbjerg kirke med den 26-årige ungkarl Søren Kristian Sørensen fra Hem. Han var født 24. september 1848 som søn af »den Gang ugifte Inger Marie Olesen af Resen ved Struer og udlagte Barnefader Søren Sørensen Gydsbæk af Handbjerg Sogn«. Ved overtagelsen i 1875 gik Lille Holmgård således over på 3. generations hænder, siden den engang først i 1830'erne blev flyttet ud på Holmgårds Mark. Ane Marie Larsdatter blev boende på aftægt på Lille Holmgård, og der døde hun 26. februar 1879 som »Aftægtsenke efter gårdmand Svenning Nielsen Skipper i Hvidbjerg, 67 år«.

Lille Holmgård har i dag adressen Brøndum Kirkevej 8 og ejes af Jenny Pedersen.

Dorte Jensdatter i Skippergård

Niels Svenningsen i Skippergård døde 25. september 1833, 75 år gammel. Han blev 6. oktober begravet på Hvidbjerg kirkegård. Dorte Jensdatter var 66 år, da manden døde, og hun beholdt en lille

halv snes år derefter skødet på Skippergård, inden hun overgav styret til næste generation. Hun havde god hjælp af flere voksne børn og stedbørn, der boede hjemme i Skippergård. Ved folketællingen 1834 var der i Skippergård Dorthe Jensdatter, »66 Aar, Enke- og Gaardkone«. Hun drev gården med hjælp fra følgende ugifte børn: Niels på 26, Svenning på 23 og Ane på 24 år.

Ved folketællingen 1840 blev Dorthe Jensdatter benævnt Dorthe Vestergaard (efter faderen).

Dorthe Jensdatter var da 73 år og havde de samme tre ugifte børn som i 1834 boende hjemme i Skippergård. Nemlig, Niels, Svenning og Ane på henholdsvis 32, 29 og 30 år. Sønnen Niels var anført som »Gaardbestyrer«.

Niels Nielsen »Skipper« i Skippergård

Den 19. februar 1842 fik sønnen Niels Nielsen skøde på Skippergård (tinglæst 15. august 1842). Ved overtagelsen var Skippergård på 3 tdr., 6 skp., 3 fk., og 2 1/2 alb. hartkorn. Niels Nielsens mor, Dorthe Jensdatter, forblev i Skippergård – på aftægt. Endvidere boede flere voksne hel- og halvsøskende til Niels Skipper i Skippergård.

Efter hvad familien fortæller, skulle Niels Nielsen (Niels Skipper) have fået Skipper-navnet, fordi han havde været ude at sejle. Niels Skippers navn har hængt sådan ved manden, at fra midten af 1800-årene kaldtes gården for Skippergård. Flere af Niels Skippers søskende ses også i kirkebøgerne benævnt med Skipper-navnet.

Niels Skipper var knap 34 år og ungkarl, da han overtog Skippergård. Han forblev ugift til sin død. Moderen, Dorthe Jensdatter, der var 75 år, da Niels Skipper overtog gården, styrede sikkert stadig – godt hjulpet af datteren Ane Nielsdatter – husholdningen for ham. De 2 ugifte hel- og halvsøskende, Ane og Mikkell, der synes at have boet i Skippergård det meste af Niels Skippers ejertid, har sikkert nydt godt af Dorthe Jensdatters omsorg for familien. Endvidere boede 2 andre halvsøskende, Johanne og Jens, i Skippergård de første 3-4 år af Niels Skippers ejertid. Dorthe Jensdatter døde den 4. december 1857, 90 år gammel, som »Enke efter afgangne gaardmand Niels Svenningsen af Hvidbjerg«. Hun blev begravet på Hvidbjerg kirkegård den 15. december 1857.

Ved folketællingen i 1845 var Niels Nielsen således 36 år og gårdmand i Skippergård. Foruden moderen på 78, boede hos ham helsøsteren Ane på 34, halvbroderen Jens på 42 og halvsøsteren Johanne på 45 år. Der var jo folk nok til det daglige arbejde, så Niels Skipper havde ingen andre tjenestefolk end sine søskende.

Jens Nielsen flyttede fra Skippergård, da han februar 1846 giftede sig og som husmand slog sig ned i Hem. Johanne Nielsen forlod i april 1846 Skippergård, da hun blev husmandskone i Dommerby. Mikkell Nielsen vendte – oppe i årene – tilbage til Skippergård. Da broderen Svenning døde i 1858, flyttede han til Lille Holmgård og hjalp enken i en del år. I 1874 var han vendt tilbage til Skippergård. Da betænkte han i Niels Skip-

pers testamente med frit ophold i Skippergård resten af sine dage. Efterhånden som de »halvgamle børn« fløj fra reden, fæstede Niels Skipper sikkert tjenestefolk til at hjælpe sig ude. Inde i stuehuset holdt søsteren Ane hus. De sidste år, moderen Dorthe levede, passede hun sikkert også hende.

Da broderen Svenning Nielsen 1858 døde fra kone og 5 ukonfirmerede børn, tog Niels Skipper og søster Ane de tre største af børnene til sig. Ved folketællingen 1860 var Maren Svenningsen på 14, Niels Svenningsen på 11 og Karen Svenningsen på 10 år – plejebørn i Skippergård. Derudover havde Niels Skipper en 18-årig tjenestekarl, Jeppe Chr. Frederiksen fra Hindborg, til at hjælpe sig. Mette Madsen, datter af Eskild Madsen og hans første kone, Ane Laustsdatter, tjente i Skippergård hos Niels Skipper, Ane og Mikkell.

Magda Gudiksen fortæller, at nok havde de penge i Skippergård, men de var nøjsomme. I den gamle Skippergård var der brolægning i både køkken og stue, og der skulle »faster fra æ' Bakgoer« (Mette Madsen) bl.a. feje og strø sand, har Magda Gudiksen fortalt.

Røveri i Skippergård

I midten af 1800-tallet hærgede flere forskellige tyvebander Salling og Fjends. Et par af de værste hovedmænd var Christen Møller Rasmussen, født 1830 i Ramsing, og Laust Michaelsen, født 1843. Disse to herrer og flere af deres »ligemænd« er godt beskrevet af Jeppe Aakjær i »Gammel Brug og Gammel Brøde«, s. 113-119 (Gyldendal 1931).

Mestertyvene, som de kaldtes, skyede ingen midler for at tilrane sig dette og hint. Men et »besøg« i Skippergård i Hvidbjerg i 1865 satte et foreløbigt stop for deres karriere. Jeppe Aakjær skrev således:

»Det var paa Tide, der blev sagt Stop til al den Lovløshed og Retsusikkerhed i Sallingland, og Stoppet kom i Slutningen af samme Aar. Den 15. Decbr. 1865 synes begge Hovedmændene, Laust Michaelsen, og Chr. Rasmussen Møller, at ha' arbejdet i Fællesskab. Sent om Natten faldt de ind paa Niels Skipper i Hvidbjerg og bandt baade ham og hans Søster og trued med Bøsser og lange Knive, mens de rodede Huset igennem. Men en lille tapper Knægt havde set sit Snit til at slippe ud; og efter at han havde sat en stige for Døren, løb han efter Hjælp, der kom saa mandstærk og uventet, at Røverne maatte strække Gevær og følge med til Skive Arrest; i Løbet af faa Dage havde man 12-13 af de værste Skitninger bag Laas og Slaa. Det gav endelig Fred!«

Charlotte S. H. Jensen behandler i bogen »Røverhistorier, sagn og virkelighed«, s. 132-146 + noter (Skippershoved 1994), bl.a. overfaldet på Skippergård-familien. Hun går bag om overleveringerne, bl.a. fortalt af sallingboer til Dansk Folkemindesamling i 1930'erne, og underbygger de historiske kendsgerninger med samtidige kilder og retsprotokoller.

Selv om det røveriske overfald i Hvidbjerg skete fredag den 15. december 1865, blev det først omtalt i Skive Avis torsdagen efter. Avisen udkom dengang

kun mandag, torsdag og lørdag. Ugen efter overfaldet var der også mere at skrive om, for da havde politiet – »takket være 16-årige Niels Svenningsen i Skippergård« - fanget 12-13 mistænkte røvere. Om hændelsen i Skippergård skrev Skive Avis 21/12 1865:

»Et enkelt Sted, hos Niels Skipper i Hvidberg, have de endog bundet Beboerne og forlangt Penge af dem, men de maatte gaae bort med uforrettet Sag; thi en Dreng, som Røverne ikke havde bemærket, havde seet Leilighed til at komme udenfor og sætte en Stige for Døren, hvorefter han løb efter hjælp. Da denne ankom vare Røverne forsvundne; de vare blevne forskrækkede ved at høre Stigen blive sat for Døren og havde derfor skyndsomst taget Flugten. Der blev nu søgt efter dem, og om Morgenens Kl. 5 fandt man 2 meget mistænkelige Personer i et Huus ved Landeveien. Bemeldte Personer bleve anholdte og sidde nu arresterede. Et Par af de i denne Sag Arresterede ere allerede gaaede til Bekjendelse om Hæleri, ligesom det ogsaa er lykkedes Politimesteren at faae en af Hovedpersonerne i en større Tyverisag til at gaae til Bekjendelse...«

For at få retstilstanden i Salling genoprettet – og for at få de rette dømt – gik »Kredsens Rigsdags-Folketingsmand«, gårdmand Chr. Jensen i Vadum Møllegård i Lihme sogn, til indenrigsministeren. Han nedsatte en kommission til at lede undersøgelserne.

Skive Avis berettede den 22. januar 1866, at det var lykkedes kriminal- og politiretsassessor Behrend at få Laust Michaelsen til at tilstå 39 forbrydelser.

Og 27. januar gik mestertyven Christian Møller Rasmussen til bekendelse. Han tilstod en snes indbrudstyverier og to grove røverier, » ... nemlig Røveriet hos Niels Skipper i Hvidberg og et Røveri i Eising Sogn, Holstebro Jurisdiction.« Omkring 1. november 1866 var »Kommissionssagen fra Salling m. fl. Herreder« færdig. Den 5. november 1866 citerede Skive Avis B.T. for en udførlig beskrivelse af tyveri- og voldssagerne.

Charlotte S. H. Jensen beskriver, hvilken vej tyvebanden havde fulgt den 15. december 1865 på sit røvertogt. Den nat var de tre af sted, Christen Møller Rasmussen, Laust Michaelsen og Anders Larsen. Et røveri i Lem kirke blev opgivet, fordi folk var begyndt at holde vagt om natten. Dernæst var det tanken at frarøve godsejeren på Bustrup pengekassen. Det blev også opgivet. Så blev det foreslået at aflægge Håsum kirke et besøg. Men nogle af dem var sikre på, at de havde taget, hvad der var at tage, da de var dér 14 dage før. Til sidst ville tyvene til Skive for at melde sig selv til politiet. På vejen kunne de lige så godt stjæle noget i Hvidbjerg. Først var de inde hos Christen Clavsen i Bakgården (nuværende Holstebrovej 462) og stjæle en del madvarer – bl.a. »et fad med sorte pølser, en tallerken kogt kød, smør, svinefedt, tobak og brændevin«. På deres vej videre mod Skive kom de forbi Skippergård, hvor Laust Michaelsen allerede havde været to gange før. De besluttede sig for endnu et røveriforsøg.

De håbede at få rede penge og regnede med, at folkene havde dem hos sig i soveværelset. De var indstillet på at bruge

vold, hvis nu Niels Skipper ikke rykkede ud med kontanterne godvilligt.

Klokken var tre om natten, og i Skippergård sov folkene naturligvis. De tre tyve gik først ind i stalden. Her fandt de noget reb, som de tog med. Det kunne bruges til at binde deres ofre med. Så rykkede de en bagdør til stuehuset op »ved at vrikke en hvirvel fra«. De gik ind gennem køkkenet og ind i sovekammeret, hvor folkene lå i deres senge. Christian Rasmussen bandt Niels Skipper's hænder sammen og trak ham ud af sengen. Niels' søster, Ane Nielsdatter, blev også bundet. Én af røverne lagde sine fingre om hendes hals. Niels Skipper blev truet med »Knive og Gevær«.

Fra kommissionssagen, refereret i Skive Avis 5. november 1866, får vi at vide, at *»derimod bleve Niels Skippers Plejedatter, Maren Svenningsdatter, Karlen Niels Svenningsen og et Barn [Karen Svenningsdatter], som ogsaa laae i Værelset, ikke bundne.«* De tre plejebørn var, Maren på 19, Niels på 16 og Karen på 15 år. Vi får videre at vide, at *»medens Voldsmændene ledte efter Pengene, var det imidlertid lykkedes Niels Svenningsen at snige sig bort og spærre Udgangsdøren udvendig fra, og da Røverne mærkede dette, bleve de bange, sprængte Døren og flygtede; uden at medføre Andet end det Reb, de havde taget i Stalden og Kosterne fra Tyveriet hos Christian Clavsen.«*

En voldsom oplevelse for Skippergårdsfolkene. En kvik drengs handlekraft satte således punktum for Salling, Fjends og Ginding Herreders skræk og rædsel gennem en snes år. I kommissi-

onssagen kan man se et helt netværk af små- og storkriminelle fra samfundets bund blive dømt. Flere af dem boede i diverse sognes fattighuse og fattiggårde.

Tyverierne kan sikkert ses som bevis på samfundets mangel på social forståelse og omsorg for »de små« og »udsatte«. Aakjærs formodning, at der skulle være tale om rakkere, er ikke rigtig! »Mestertyven« Christian Møller Rasmussen blev udpeget som den største af forbryderne, idet han sammenlagt havde været idømt 15 års arrest. Men den kun 22-årige Laust Michaelsen var ham en god læredreng. Han havde i tidsrummet sommeren 1864 til 16. december 1865 »udøvet ikke færre end 57 tildeels grove Forbrydelser mod Eiendomssikkerheden«. Dette til trods for, at han fra april til november 1865 sad i Holstebro arrest!

Niels Skipper lavede testamente

Den 12. juni 1874 fik Niels Nielsen Skipper i Skippergård lavet testamente. Da han var ungkarl og barnløs, havde han ingen livsarvinger. Som universalarvinger indsatte han sine 2 plejebørn, Niels Svenningsen på 25 og Maren Svenningsen på 27 år. De var børn af afdøde boelsmand Svenning Nielsen, Hvidbjerg, der var bror til Niels Nielsen Skipper. De to unge søskende arvede dog ikke Skippergården uden betingelser. Hvorfor det tredje plejebarn, 24-årige Karen Svenningsdatter, ikke også blev universalarving, ved jeg ikke. Alle 3 søskende blev ved faderens død 1858 sat i pleje i Skippergård. De var da henholdsvis 12, 9 og 8 år. Testamentet omtalte først Ane Nielsen (Skipper), en

søster til Niels Nielsen Skipper. Hun skulle også efter Niels Skippers død ydes bopæl og aftægt på Skippergård.

Mikkel Nielsen (Skipper), en bror til Niels Nielsen, boede også på Skippergård. Han skulle også fortsat have »fri Bopæl i Gården saalænge han lever, nemlig et ordentligt og forsvarligt Kammer.« Endvidere skulle de to universalvinger udrede 300 rdl. til deling mellem Ane Marie Jensen (gift med Jens Jensen i Kisum), Dorthe Marie Jensen (gift med Niels Christensen Bak i Hem) og Maren Jensen (22 år og tjente i Hem »Kiergaard«, Jens Møller var hendes værge). De 3 var alle børn af Niels Nielsen's afdøde halvbror Jens Nielsen.

Endelig skulle der udredes 300 rdl. til deling mellem *Karen Svenningsen*, Ane Cathrine Svenningsen og Dorthea Svenningsen. De var alle 3 børn af Niels Nielsen's bror, Svenning Nielsen, og altså søstre til de 2 hovedarvinger. Testamentet var underskrevet af vitterlighedsvidnerne gårdejer Peder Sinding, Møllegården, og gårdejer og sognefoged Niels Møller, Gadegård.

Niels Svenningsen og Maren Svenningsen i Skippergård

Niels Nielsen Skipper døde 27. juli 1874, 66 år gammel, og blev 2. august begravet på Hvidbjerg kirkegård. Ifølge hans testamente skulle arven – som tidligere nævnt – gå til to af hans tre plejebørn, brodersønnen Niels Svenningsen og broderdatteren Maren Svenningsen. Niels Skipper lavede testamente kun 1 1/2 måned før sin død, så han kunne måske mærke, hvilken vej det bar.

Bortset fra, at Niels Skipper nu manglede og savnedes i Skippergård, gik livet og dagligdagen videre – næsten som før. Maren Svenningsen og Niels Svenningsen var henholdsvis 27 og 25 år, da de blev ejere af Skippergård. Til driften fik Maren og Niels sikkert hjælp af både faster Ane, der var 63, og af farbror Mikkel, der var 67 år, da Niels Skipper døde. Maren og Niels Svenningsen fæstede sikkert en karl eller to til hjælp ved arbejdet ude.

Aftægtskontrakten på Skippergården til Ane Nielsdatter (værdi 2.000 kr.) blev 26. juli 1875 fornyet i meget detaljeret form i Niels Svenningsen og Maren Svenningsen's navne. En medfølgende aftægt spillede en stor rolle i forbindelse med prisen på en gård eller et hus. Såfremt aftægtsnyderne levede længe, så kunne prisen jo blive meget høj. Dyrest blev det, hvis aftægtsnyderne krævede selvstændig bolig. Det forekom dog sjældent, men kunne forekomme, hvis f.eks. en ejendom kom på fremmede hænder på et tidspunkt, hvor aftægtsnyderne fra den forrige handel stadig sad i ejendommen. Den fornyede aftægtskontrakt til Ane Nielsdatter indledtes sådan:

»Vi undertegnede Niels Svenningsen og Maren Svenningsen der ved Testamente af 12. Juni 1874 ere indsatte til Universalvinger har efter vor afdøde Farbroder Niels Nielsen og derved ere blevne Eiere af Gaarden Skippergaard kaldet i Hvidbjerg By og Sogn...«

Fasteren skulle forsynes med »Kost, Beklædning, Lys, Varme, Vadsk og Reenlighed«. Hvis fasteren flyttede, skulle hun betales i naturalier og rede penge.

At dømme efter størrelsen af naturalierne, må en pensionists appetit have været stor dengang. Der skulle nemlig ydes:

»3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 8 Snese Hønsesæg og 60 (er tredsindstyve) Kroner i rede Penge, som alt erlægges med Fjerdeparten den første Dag i hvert Kvartal. 2 Tdr. Kartofler med Halvdelen i Opgravningstiden og Halvdelen til Kyndelmisse. 48 pund ferskt Mellemside Flæsk hvert Aar inden Julen. 48 pund Smør med 1/12 Deel den første Dag i hver Maaned. 32 pund Ost til hver Mortensdag. 2 Ol ferske Flynder og 2 Ol ferske Sild med Halvdelen af hver Part om Foraaret og Halvdelen om Efteraaret naar saadan Fisk ere at Faae. Samt 3 Potter nymalket Mælk om Sommeren fra 1-ste Mai til 1-ste November og 2 Potter Ditto daglig den øvrige Tid af Aaret.«

Derudover kunne fasteren hvert efterår udtage to lam til slagtning, og ved samme tid skulle der leveres hende: *»100 Stk. Grønkaal med fornøden beskyttet Sætteplads om Vinteren.«*

Den fornyede aftægtskontrakt blev underskrevet af Niels og Maren Svenningens samt Ane Nielsdatter – sidstnævnte dog »med ført Pen«. Dvs., at Ane lod en anden skrive hendes navn, mens hun lagde sin hånd oven på vedkommendes hånd, da hun åbenbart ikke selv kunne skrive sit navn. Det var ikke ualmindeligt, at ældre mennesker på den tid end ikke kunne skrive deres eget navn. Kontrakten blev 30. juni 1876 tinglyst i Salling Herreders Ret i Skive.

Niels Svenningsen i Skippergård

Eskild Madsen var blevet enkemand i fe-

bruar 1876, og allerede sommeren samme år friede han til den 29-årige Maren Svenningsdatter – ejer af den halve Skippergård. Hun var et godt parti og så i øvrigt godt ud. Han fik et »ja«. Omkring tidspunktet for vielsen den 27. oktober 1876 forlod Maren Svenningsen Skippergård og flyttede ind hos Eskild Madsen i hans nybyggede gård (gården er i dag nedrevet) vest i sognet, nordøst for Bakgård. Selvom faster Ane hjalp til i huset, så fæstede Niels Svenningsen nu en husholder i Skippergård. Til gårdens drift havde Niels Svenningsen en karl og en dreng til at hjælpe sig, og det gav en husholdning for 6 personer.

I 1878 købte Niels Svenningsen et par stykker jord, matr. nr. 15c og 15d af Ole Pedersen Mølgaard i Anneksgård (Bollers gård, Holstebrovej 436), tinglyst 13. december 1878. Ved folketællingen fra 1880 ses det, at Niels Svenningsen (30 år) havde fæstet sin da 24-årige søster Dorthea Svenningsen. Faster Ane var da 69 og farbror Mikkel 73 år – begge på aftægt. Niels Svenningsen havde endvidere fæstet den 15-årige Anders Kristian Andersen fra Brøndum og den 12-årige Andreas Mogensen, ligeledes fra Brøndum.

Maren Svenningsen blev enearving til Skippergård

En periode først i juni 1882 var rigtig varm. Med lummerhede eftermiddage, der tit endte i et voldsomt tordenvejr. Nogle af de mørkeste skyer i horisonten rakte deres skypumpe-arme mod jorden. Selv om den ene dags tordenskylle rensede og kølede luften, blev den næste

dag lige så varm. Den 4. juni 1882 blev det for varmt for Niels Svenningsen i Skippergård. Han ville have sig en kølig dukkert og udsøgte sig en mergelgrav – sikkert én i nærheden. Men selv om luften var tæt ved de 30 grader, var vandet en meter under overfladen i den dybe mergelgrav isnende. Krampe har sikkert overmandet ham. Det, der skulle have været en forfriskende dukkert, endte med druknedøden. Niels Svenningsen blev 10. juni begravet på Hvidbjerg kirkegård, kun 33 år gammel.

Måske havde unge Niels Svenningsen i Skippergård »arvet« ikke bare den halve Skippergård, men også Skipper-navnet efter farbroderen Niels Skipper. I hvert fald har de sidste par Skippergårds-generationer fejlagtigt troet, at Niels Skipper omkom ved badning i en mergelgrav. Årsagen hertil er nok ordlyden i en omtale af ulykken i avisen. I Frede Gudiksens scrapbøger findes nemlig en notits fra De gamle Nyheder, sikkert fra Skive Folkeblad, hvor der står, at »Niels *Skipper* 1882 druknede i en mergelgrav«. Det var altså Niels *Svenningsen*.

Man kan jo sige, at Niels Svenningsens liv var en solstråle-historie, der endte tidligt og brat. Som 11-årig mistede han sin far og kom i pleje hos farbror Niels, faster Ane og Bedstemor i Skippergård – sammen med to søstre. Var som 16-årig den store »helt« i forbindelse med et groft, røverisk overfald på beboerne i Skippergård. Blev så »gjæv« for farbroderen, at han og en søster arvede Skippergård. – Og druknede i en alder af 33 år ved at tage sig en dukkert i en mergelgrav.

Efter hans død i 1882 blev Maren Svenningsen (og dermed Eskild Madsen) ene om Skippergård. 22. september 1882 blev skødet på Skippergård tinglæst i Eskild Madsens navn. Niels Svenningsens halvdel af Skippergård blev vurderet til 11.000 kr. for gården og 1.800 kr. for løvsøret. Arven efter ham tilfaldt hans 4 søstre. For at udrede arven til Maren Svenningsens 3 søstre, udstedte Eskild Madsen en fællesobligation på 9.600 kr. med pant i Skippergård. De tre søstre var: Karen Svenningsen, 32 år og ugift – Ane Cathrine Svenningsen, 29 år og gift med Søren Kristian Sørensen (de havde hendes fødehjem, Lille Holmgård) og Dorthea Svenningsen, 26 år og ugift.

Maren Svenningsen og Eskild Madsen blev længe efter, at de var blevet eneejere af Skippergård, boende i deres forholdsvis nye, selvbyggede gård. Gamle Ane og gamle Mikkel førte driften og familietraditionerne videre i Skippergård – med fremmed hjælp, naturligvis.

Maren havde jo til fulde kendt sin gamle faster og gamle farbror, siden hun var plejebarn i Skippergård. Om det var derfor, hun og Eskild ventede med at flytte til Skippergård til efter, at Ane og Mikkel var døde, skal jeg ikke kunne sige.

Efter giftermålet 1876 flyttede Maren Svenningsen, som tidligere nævnt, ind hos Eskild Madsen i den ret nye gård på Svenning Pedersens tidligere jord – vest i sognet, nordøst for Bakgård.

Eskild Madsen var en foretagsom mand. Den 13. juli 1877 tinglæstes Rettrup Mølle (»Hollandsk Veirmølle«)

(Lundgårdvej 10) til Eskild Madsen, hans bror i fødegården, gårdmand Jens Madsen i Rettrup og gårdmand Ole Pedersen Mølgaard i Hvidbjerg. De købte møllen af Mikkel Laursen. Jeg ved ikke, hvem de havde til at drive mølleriet de første par år. Men den 18. april 1879 lavede de tre gårdmænd et interessentskab sammen med møllersvend Laust Jensen fra Redsted på Mors. Laust Jensen, der var 23 år, købte halvdelen af møllen for 3500 kr. og skulle have stået for møllens daglige drift i 10 år. Den 26. januar 1882 tilbagesolgte han imidlertid sin halvdel af møllen til de tre gårdmænd for 2850 kr.

Eskild Madsens slægt

Eskild Madsen blev født den 28. august 1841. Forældrene var gårdmand Mads Jensen og hustru Mette Christensdatter i Rettrup. Eskild Madsens fødegård var »Bredlandsgård« i Rettrup, nok bedre kendt som »Harald Halborgs gård«, Lundgårdvej 13 (matr. nr. 6 a, Rettrup by, Brøndum sogn). Den har været slægtsgård for denne slægt gennem *mindst* 300 år. Efter Harald Halborgs død 4. marts 1997 gik gården på »fremmede hænder«. Gårnavnet har den fået efter udskiftningen af Rettrup i slutningen af 1700-tallet, da den blev flyttet ud til sin placering nord for byen. Dens jorder omfattede bl.a. marken »Bredlandsager«- tæt ved gården.

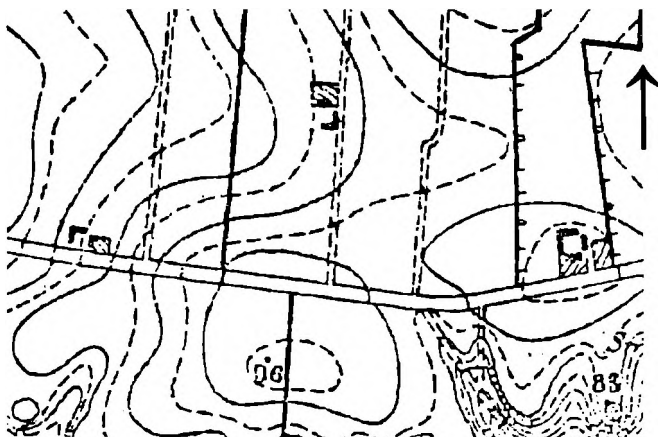
Eskild Madsens far, Mads Jensen, havde overtaget faderens gård, da han syntes, han var gifteklar. Han fandt sin kone, Mette Christensdatter (Haldborg), i en anden Rettrup-gård. Hun var fra

Balling, men tjente hos svogeren gårdmand Søren Christensen i »Fårtoft« i Rettrup, Lundgårdvej 11. Gården kaldes også »August Sørensens gård« efter en tidligere ejer – eller »Thorgård« efter slægtsnavnet gennem flere generationer. Eskild Madsens far, Mads Jensen, blev født 1801. Forældrene var gårdmand Jens Jørgensen og hustru Dorthé (Dorethe) Madsdatter. Mads Jensen blev hjemmedøbt 16. marts 1801 og opkaldt efter morfaderen, Mads Justsen (Mads Østergaard) i Ramsing.

Eskild Madsens mor, Mette Christensdatter (Haldborg), blev født i Balling den 3. juli 1798. Hendes forældre var »Christen Tommesen Halborre« og Mette Nielsdatter (Toftgaard). Mette Christensdatter (Haldborg) blev døbt i Balling kirke 8. juli 1798. Hun døde 12. januar 1878 som 79-årig aftægtsenke hos sønnen, Christen Haldborg Madsen i Rettrup, og blev den 19. januar begravet på Brøndum kirkegård.

Af søskende havde Eskild Madsen to ældre brødre, Jens og Christen, der begge blev gårdmænd i Rettrup. Jens Madsen blev født den 17. december 1835, og han overtog 21. juni 1872 skøde på gården matr. nr. 3a i Rettrup (Smedegård, Rettrup Kærvej 4) efter Thomas Sørensen. Den 18. oktober 1904 overdrog Jens Madsen gården til næste generation, sønnen Mads Christian Madsen.

Christen Madsen blev født 23. december 1838, og han blev i 1875 som 37-årig gift i Hvidbjerg kirke med 22-årige Dorthé Pedersen. Hun var født 22. juni 1853 som datter af gårdejer og sognefoged Peder Jensen og hustru, Ane Katrine

Geodætisk Instituts kort fra 1881 viser, hvor Eskild Madsen sidst i 1860'erne placerede sin nye gård - lidt nord for landevejen og midt mellem Bakgård (t.v.) og Højgård (t.h.).
Copyright Kort- og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV (G. 11-97).

Sørensdatter i Hvidbjerg. Christen Madsen overtog slægtsgården, »Bredlandsgård«, i Rettrup (nuværende adresse: Lundgårdvej 13) efter sin far, Mads Jensen. Næste generation var sønnen Niels Haldborg Madsen, der overtog gården 1910. Og derefter dennes søn Harald Haldborg Madsen. Slægtsgården i Rettrup er for ca. 5 år siden gået over på »fremmede« hænder. Jorden ejes i dag af Søren Goul, Revsgård i Volling. Husene ejes af Pernille og Kjeld Bech.

Eskild Madsen

Som alle andre Rettrup-børn på det tidspunkt fik Eskild Madsen sin skoleundervisning i Brøndum skole. Han blev konfirmeret i Brøndum kirke første søndag efter påske, søndag den 30. marts 1856 – med karakteren »meget gode Kundskaber og god Opførsel«. Konfirmationen var en betingelse for, at præsten kunne udstede en skudsmålsbog.

I Eskilds Madsens skudsmålsbog står, at han »ved Foraarsexamen i Brøndum

Skole gjorde tilstrækkelig Rede for de i Anordning af 29. Juli 1814 befalede Kundskaber (Skoleloven) – og under Skolegangen udvist Flid og Sædelighed – udskrives herved af Skolen«. Det var sikkert til april 1856. Skudsmålsbogen viser også, at han ikke har været ude at tjene uden for Brøndum og Hvidbjerg sogne. Han har sikkert tjent hjemme hos faderen, Mads Jensen og stedmoderen Inger Madsdatter.

Men foruden landmand blev han også tømrer/snedker, sikkert udlært i Rettrup. Enkelte fine møbler i familiens besiddelse vidner den dag i dag om Eskild Madsens fingerfærdigheder med træet. Således står et smukt chatol fra hans hånd hos oldebarnet Ellen Margrethe Thorgaard i Balling. Et andet chatol står hos oldebarnet Mads Madsen Krag i Hillerød. Sine Peter Mikkelsen i Hvidbjerg stod i sin tid »i lære« i tømrerfaget hos Eskild Madsen.

Under krigen mod preusserne 1864 om hertugdømmerne var Eskild Madsen

22-23 år. Krigstjenesten slap han for. Uvist hvorfor blev han først udskrevet som soldat den 22. april 1866. Men også soldatertjenesten undgik han. Hvis man ikke selv ville gøre tjeneste, kunne man betale en anden for det. Eskild Madsen indgik en sådan aftale med Mads Larsen, Tæbring på Mors. Denne havde været på session 1858 og skulle have 75 rdl. straks efter aftalens indgåelse – samt 500 rdl. til december-terminen 1866. Som kautionister og selvskyldnere medunderskrev Niels Toftgaard, Håsum, og murermester Niels Bønding, Skive, kontrakten. Man må sige, at det i bogstaveligste forstand kostede Eskild Madsen en halv bondegård at slippe for soldatertjenesten. Men den varede altså også på den tid 8 år!

Den 28. juni 1870 købte Eskild Madsen knap 30 tdr. land (matr. nr. 10 i) Hvidbjerg af gårdejer og sognefoged Peder Jensen, (tinglæst 7. juli 1870). Ved udstykningen i 1870 *havde* Eskild Madsen allerede bygget en ny gård op på den jord, han købte. Gården lå ca. 300 m nord for landevejen (nuværende Holstebrovej) – hvor Mosgård 35 år senere kom til at ligge. Da Eskild Madsen mange år senere solgte gården til sønnen Niels Madsen, brød Niels den ned og flyttede den op til landevejen (nuværende Holstebrovej 456). Det er den gård, som i dag ejes af oldebarnet Bent Madsen.

Eskild Madsens første ægteskab

At hænderne sad så godt på Eskild Madsen, at han selv havde kunnet bygge sin gård, kunne jo nok gøre indtryk på én og

anden Rettrup-pige. Før jordhandelen med Peder Jensen var afsluttet, havde 28-årige Eskild giftet sig med 24-årige Ane Laustsen fra Rettrup. Hun var datter af gårdmand Laust Jensen (Torregaard) og hustru Ane Jensdatter (Tanderup). De havde gården matr. nr. 2 a i Rettrup (nuværende adresse Holstebrovej 461). Gården ejes i dag af Lilian og Søren Johnsen. Den kaldes også »Kristian Lysdals gård« efter en tidligere ejer.

Ane Laustsen, der fødtes den 6. december 1845, blev gift med Eskild Madsen den 24. maj 1870 i Brøndum kirke. Efter brylluppet flyttede de nygifte ind i den nybyggede gård, og kærligheden blomstrede. Ni måneder efter brylluppet fik de en pige. Hun fik navnet Mette efter farmoderen Mette Christensdatter (Haldborg). I 1873 fik de endnu en datter – Ane, opkaldt efter mormoderen Ane Jensdatter. Den lille Ane blev imidlertid ikke gammel. Hun døde ved Kyn delmisse i 1874 og blev begravet på Hvidbjerg kirkegård, kun godt 9 måneder gammel. Ved begravelsen af den lille pige var Ane Lavtsen igen gravid, og den 4. september 1874 fødte hun endnu en pige, der to dage senere i Hvidbjerg kirke blev døbt Ane Sofie Frederikke.

Eskild Madsen skulle komme ud for endnu en sorg, for i efteråret 1874 blev hustruen Ane Lavtsen alvorlig syg. Sygdommen tog til, og hun døde den 6. februar 1875 af »Tæring«, kun 29 år. Hun blev begravet på Hvidbjerg kirkegård den 14. februar 1875. Og som om det ikke var nok, så mistede Eskild et halvt år efter konens død også den lille Ane Sofie Frederikke. Hun døde 17. sep-

Mette Madsen som ung.

tember 1875 og blev 26. september begravet på Hvidbjerg kirkegård. Nu sad Eskild Madsen – efter godt 5 års ægteskab og 3 piger – alene tilbage i den nye gård med 4 1/2-årige Mette. Der er ikke noget at sige til, at livet den gang – med den barnedødelighed, barselsdød og anden elendighed – »hærdede« folk.

Mette Madsen kom som ung ud at tjene – bl.a. tjente hun hos familien i Skippergård. Hun blev den 28. november 1899 i Hvidbjerg kirke gift med Mads Kristian Kristensen fra »Bakgård« i Hvidbjerg. Mads Kristian Kristensen blev født den 26. september 1872 i Hem og var søn af Erik Kristensen (født i Bakgård i Hvidbjerg) og Kirsten Madsen Revsgaard. Mads Kristian var kun 5 år, da hans far døde, og han kom meget i

Bakgården hos farbroderen Niels »Klausen« og Else Marie. Der var nok nærmest tale om et plejeforhold. Mads Kristians mor giftede sig igen, - og i Bakgården var der en jævnaldrende kusine til Mads Kristian, Kristiane. Hun døde imidlertid i 1885, kun 22 år gammel.

Herefter blev Mads Kristian helt sikkert knyttet endnu tættere til Hvidbjergfamilien. Den 13. december 1898 overtog han skødet på Bakgård, og et års tid efter giftede han sig så med Eskild Madsens datter Mette. De fik 7 sønner og har i dag mange efterkommere spredt ud over landet.

Eskild Madsens andet ægteskab

Efter nogen tid var Eskild Madsen kommet sig over sorgen. Det var ensomt og upraktisk at være alene med lille, 5-årige Mette i den nye gård. I den modsatte ende af sognet var der et godt parti for Eskild Madsen, nemlig Maren Svenningsen, der jo sammen med sin bror Niels havde arvet Skippergård i 1874.

Den 27. oktober 1876 giftede Eskild Madsen sig i Hvidbjerg kirke med Maren Svenningsdatter – og blev således ejer af den halve Skippegård. Eskild var ved giftermålet 35 og Maren 30 år. I kirkebogen for Hvidbjerg sogn oplystes ved vielsen, at det private skifte efter Eskild Madsens første ægteskab med Ane Lavtsen af Salling Herreders Ret var blevet godkendt den 27. september 1876. Endvidere oplystes det, at vielsen ifølge kongelig bevilling (Kongebrev) af 18. oktober 1876 blev foretaget uden tillysning. Selv om Maren Svenningsdatter efter brylluppet flyttede ind hos Eskild

Mette og Mads Kristian Kristensen i Bakgård i Hvidbjerg.

Madsen, ejede hun stadig Skippergård sammen med broderen Niels Svenning-sen.

Maren og Eskild fik to drenge og en pige. Den 5. juni 1878 fik de den første dreng, der fik navnet Niels Nielsen Madsen. Han var kaldt op efter Niels Nielsen »Skipper«. I folketællingen 1880 ses det, at Eskild og Maren da havde børnene Mette på 8 og Niels på 1 år. Til at drive gården havde de hjælp af to 15-årige tjenestefolk, Jørgen Peter Mogensen fra Brøndum og Karen Kirstine Sørensen fra Harre.

Den 30. marts 1882 fik Maren og Eskild endnu en dreng, der den 6. april blev døbt i Hvidbjerg kirke og fik navnet Mads Jensen Madsen efter Eskild Madsens far, Mads Jensen i Rettrup. Den 28. juni 1888 fik de en pige, der i Hvidbjerg kirke døbttes Anne Esmine Madsen. Hun blev holdt til dåben af halvsøsteren Mette på 17 år. Anne Esmine blev altid kaldt

Ane Esmine, og det kom der også til at stå på hendes gravsten på Brøndum kirkegård, da hun 9. juli 1922 døde, kun 34 år gammel. Hun var vist i 1917 blevet gift med Peder Nielsen Pedersen fra »Nedergård« i Brøndum. De boede i 1917 på Krabbesholm Mark ved Skive og fik ingen børn. Det var vistnok en blindtarmsbetændelse, der kostede Ane Esmine livet.

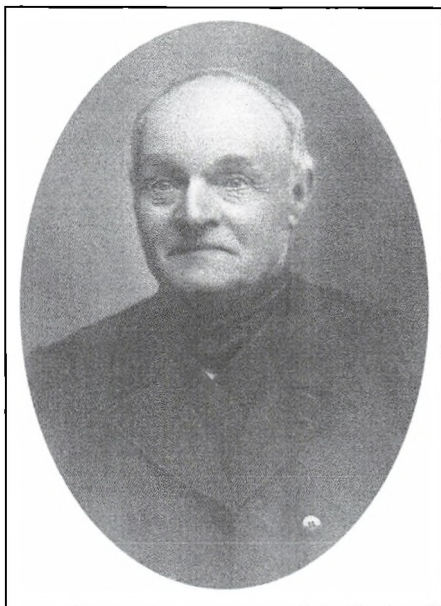
Magda Gudiksen fortæller, at da der kom besked fra Skive sygehus om hendes død, blev der ringet til møllerens i Hvidbjerg. Derfra gik så beskeden til Skippergård. (Telefonen var endnu ikke installeret i Skippergård). Man var da bange for, at det ville tage livet af gamle Eskild Madsen på knap 81 år - at få den tunge besked.

Skippergård 1880-1890

I folketællingen fra 1880 ses det, at Skippergård blev drevet af den 30-årige,

Eskild Madsens anden hustru, Maren Svenningsen, som forholdsvis ung.

Eskild Madsen på sine ældre dage.

ugifte Niels Svenningsen. »I huset« havde han søsteren, 23-årige Dorthea Svenningsen. Endvidere boede på gården den 69-årige faster, Ane Nielsdatter, og farbroren Mikkel Nielsen (Skipper) på 73. De var begge ugifte og på aftægt i Skippergård. Af tjenestefolk havde Niels Svenningsen to »drenge« til at hjælpe sig med Skippergårds drift: den 15-årige Anders Kristian Andersen og den 12-årige Andreas Mogensen, begge fra Brøndum.

Da Maren Svenningsen og Eskild Madsen ved Niels Svenningsens død 1882 overtog Skippergård fuldt og helt, drev de den videre med en bestyrer. Marens gamle faster Ane stod for husholdningen, og gamle farbror Mikkel hjalp vel endnu til ude.

Ved folketællingen i 1890 var Skippergård således beboet af »Ane Nielsdatter Skipper, Husbestyrerinde, 79 Aar«. Jens Simonsen på 18 og fra Hvidbjerg, - og som senere blev ejer af en nabogård lidt nordvest for Skippergård (nuværende adresse Holstebrovej 410) - var bestyrer. Elisabeth Madsen på 21 og fra Lihme var malkepige, men hjalp vel også Ane i stuehuset. Martin Mikkelsen på 21 og fra Hvidbjerg var »Arbejds-karl«. Og endelig boede Mikkel Skipper på 84 i Skippergård som aftægtsmand og medhjælper.

Sidste halvår af 1890 var det lidt vemodigt i Skippergård. Da døde Ane og Mikkel, der gennem henholdsvis et helt og et halvt liv havde haft fast bopæl og arbejde på deres fødegård. Gennem hele

Ane Esmine Madsen blev gift, men døde allerede 1922 – barnløs og kun 34 år gammel.

tre gårdhandler var Anes aftægt og Miksels ret til »et forsvarligt Kammer« handlet med. Men dette år døde de begge – mætte af dage. Ane Nielsdatter (»Ane Nielsen Skipper«) døde den 3. august, 80 år gammel, den 2. december døde Mikkel Skipper. Han blev 84.

Før deres død havde de begge lavet testamente. Ane Nielsdatter havde indsat Eskild Madsen som universalarving. Dog skulle han af arven udrede 1.200 kr. til tre af hendes niecer – døtre af hendes halvbror Jens Nielsen, der var husmand i Hem. De skulle hver have 400 kr.

Maren Svenningsen og Eskild Madsen i Skippergård

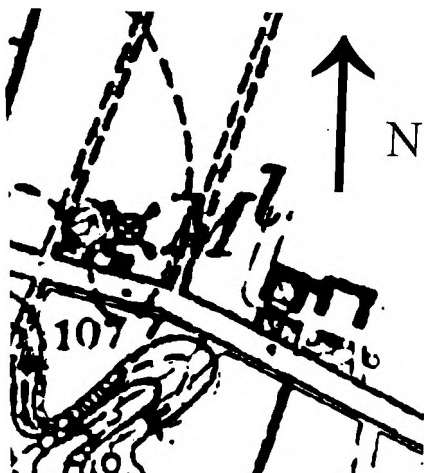
I 1890'erne byggede Eskild Madsen den

nuværende Skippergård, lige øst for den daværende gård. Det ser ud til, at udhusene er bygget først. Hvis Eskild selv har stået for tømrerarbejdet, er der ikke noget at sige til, at den nuværende Skippergård blev bygget op etapevis. I Branddirektoratets vurderingsprotokol for Brøndum og Hvidbjerg sogne (1898-1907) er stuehuset 1899 blevet vurderet og forsikret for 4.819 kr. – som nyopført. På det tidspunkt var de tre andre længer allerede forsikrede. »Fæstalden« mod vest for 2.310 kr. Laden mod nord for 3.710 kr. Og Hestestalden mod øst for 2.145 kr. Alle fire bygninger var af »Grundmur« og med »Strotag«.

Da stuehuset 1899 skulle nyforsikres, blev det grundigt beskrevet. Det bestod af 17 fag, var 35 1/2 alen langt, 13 alen bredt og 5 alen højt. Stuehuset var »inddelt i 9 Rum, foruden Gang, Køkken og Bryggers. Brædeloft over hele huset, og Brædegulv i 8 Værelser. 8 Værelser er gibset – 1 Kjælderrum stor 28 Kvadrat-al. 1 Halvkjælder stor 18 Kvadrat-al. 4 Værelser er Olie-malet. Fornødne Vinduer og Døre. Vurderes som ny Bygning uden Fundamenter 459 Kvadrat-al., á 10 1/2 Kr.«

Banddirektør Lind i Skive havde lokale »formænd« og vurderingsmænd i sognene. Sognefoged Peder Jensen fungerede som formand for Brøndum og Hvidbjerg sogne. Eskild Madsen var vurderingsmand for Hvidbjerg sogn, mens Chr. Sørensen var vurderingsmand i Brøndum sogn. Som vurderingsmand kunne Eskild Madsen åbenbart godt få lov at vurdere sin egen gård!

Alle bygninger i Skippergård var tæk-

Sammenholder man Geodætisk Instituts kort fra 1881 og 1917, ses den tidligste Skippergård fra 1790'erne vestligst (t.v.) – og den nyeste, som Eskild Madsen byggede i 1890'erne, mod øst (t.h.). Copyright Kort- og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV (G. 11-97).

ket med strå. Men Maren Svenningsen havde det svært med at bo under stråtag. Hun var bange for brandfaren, så Eskild lagde først i det nye århundrede tegl på stuehuset. Det blev med de bedste sten, der da kunne fås i landet, »Hillerødsten« fra Hillerød Teglværk. Stuehusets »knækkede« gavle blev muret op fra loftsgulvet og til tagkippet. Vinduespartierne i gavlene til loftsværelserne blev ændret ved den lejlighed.

Ved folketællingen i 1890 boede Eskild og Maren med deres 3 børn, Niels på 11, Mads på 7 og Ane Esmine på 1 år endnu i Vestgården. Maren havde en tjenestepige, Else Marie Pedersen fra Ejssing. Eskild havde 1890 en forpagter på Skippergård.

Jeg ved ikke præcis, hvornår Eskild og Maren i løbet af 1890'erne flyttede fra Vestgården til Skippergård. Mens nybyggeriet stod på, må det have været lettest at bo i den gamle Skippergård.

Efter at Maren og Eskild Madsen flyttede til Skippergården med alle 3 børn, fortsatte de med at drive begge gårde. Mads gik hver dag, mens han tjente hjemme, ned og røgtede dyrene i »Vestgården« – har Magda Gudiksen fortalt. Jeg kalder den Vestgården. Den gang kaldte de den »æ bette go'er«. Og Eskild Madsen (junior) kaldte den senere »Toftgård«.

Eskild Madsen forbedrede ikke blot Skippergårds bygninger i 1890'erne. Han tilkøbte også gården mere jord. Den 10. november 1893 købte han et stykke eng (matr. nr. 14 e) af gårdejer Jakob Laustsen Schou for 800 kr., og den 31. marts 1894 et »ca. 7 Skæpper Land« stort engstykke (matr. nr. 13 c) nær Haldborg af Jens Mosgaard for 800 kr.

Eskild Madsen arvede 1891 Niels Eskildsen og Ane Johanne Pedersdatter

I april 1891 døde Ane Johanne Pedersdatter i Håsum, enke efter Niels Eskildsen, en slægtning til Eskild Madsen. Hun havde i december 1882 ændret sit testamente, så hun indsatte Eskild Madsen som universalarving af en ret anseelig formue. Det skete få måneder efter, at Eskild Madsen (via hustruen) var blevet enearving til Skippergård. Så man kan sige, at der faldt hele to appelsiner i hans turban. Ane Johanne Pedersdatters penge stammede sikkert for de flestes ved-

kommende fra svigerfaderen Eskild Nielsen Toftgaard.

I forsøg på at opspore, hvor de mange penge, som Eskild Madsen dels formidlede, dels selv arvede efter Ane Johanne Pedersdatter, stammede fra, har jeg undersøgt svigerfaderens herkomst. Det er tilsyneladende ikke fædrenerarven i lige linie, der har forårsaget velstanden! Eskild Nielsen Toftgaard var født i Balling 1772 som søn af gårdejer Niels Eskildsen Toftgaard i Toftgård i Sønder Balling og hustru Kirsten Rasmusdatter. Faderen kaldtes også Niels Eskildsen Smed – efter *hans* fars profession. Eskild Nielsen Toftgaard var en bror til Mette Nielsdatter (Toftgaard), der var Eskild Madsens mormor. Sønneren Niels Eskildsen Toftgaard blev gift med Ane Johanne Pedersdatter fra Håsum. De boede hos hans forældre i Håsum.

Den rige Eskild Nielsen Toftgaard døde 19. april 1842. Han blev begravet på Håsum kirkegård, og degnen holdt, som skik dengang var, en ligtale – en gravskrift på vers – over ham og sagde bl.a. at »... i denne Verden havde Gud velsignet ham med ualmindelig jordisk Velstand!«

Niels Eskildsen Toftgaard og Ane Johanne Pedersdatter boede til sidst i et husmandssted i Håsum. Her sad de jo også godt i det. Både ved folketællingerne 1860 og 1880 havde Niels Eskildsen Toftgaard titlen »Husejer og Kapitalist«! Efter Ane Johanne Pedersdatters død, hvor Eskild Madsen i Skippergård skulle ordne arven, tinglæstes skødet på husmandsstedet i Håsum til ham 25. juni 1891. Eskild solgte dog ret hurtigt efter ejendommen.

Den store arv

Inden der blev noget til Eskild Madsen, skulle han først udrede knap 20.000 kr. af arven efter Niels Eskildsen Toftgaard og Ane Johanne Pedersdatter.

Testamentet anførte i 5 punkter de, der skulle arve: 1) 2.000 kr. til »Den danske Hedningemissions Fremme«. 2) Der skulle afsættes penge til vedligeholdelse af gravstedet på Håsum kirkegård i 50 år. Det var 100 kr.! 3) Arvingerne på Niels Eskildsen Toftgaards side skulle dele 3.200 kr. 4) Arvingerne på Ane Johanne Pedersdatters side skulle dele 7.000 kr. 5) Arvinger efter plejesønnen, afdøde Niels Toftgaard Christensen og enken Hansine Juliane Nielsen, 7.000 kr.

Testamentet af 16. december 1882 foreskrev, at hvis de betænkte arvinger døde før Ane Johanne Pedersdatter (1891), skulle deres eventuelle børn indtræde i arvingernes sted. Døde arvingerne derimod barnløse, tilfaldt deres betænkte arveandel universalarvingen Eskild Madsen, Hvidbjerg.

Af de 2.000 kr., der skulle tilgå »Den danske Hedningemissions Fremme«, skulle betales 7 % i arveafgift. For at de fleste af pengene kunne gå til det ønskede formål, ansøgte Eskild Madsen »Generaldirektoratet for Skattevæsenet« om at få arveafgiften nedsat til 1 %. Pengene skulle »af Universalarvingen anvendes efter bedste Skøn efter Samraad med de Mænd, der her i Landet særlig virke for den ydre Mission«. Eskild Madsen begrundede ansøgningen med, at arven »burde jævnstilles med Legater i velgørende Øjemed«.

Ansøgningen blev afslået. Eskild

Madsen klagede til Finansministeriet, der også afslog.

Eskild Madsen stillede sig stadig ikke tilfreds. Han gik til egnens folketingsmand, Dalsgaard (Jens Peter Jensen Dalsgaard, gårdejer i Harre, senere Roslev, derefter bl.a. bankdirektør og Nationalbankdirektør), der 15. januar 1894 indbragte spørgsmålet »om Forandring i Administrationens Praksis i Henseende til Arveafgiftsberegning af Legater« for Folketinget. Lige lidt hjalp det. Et udvalg, der tog sig af sagen, gjorde »ingen Indstilling«.

Om det så var på grund af arbejdsomhed og dygtighed, »nærighed« eller arv, så var Eskild Madsen helt sikkert »vel ved den« – økonomisk set. Det har helt givet også ligget lige for, at han hjalp

sine nære. Den 18. december 1903 fik datteren af første ægteskab, Mette Madsen, gift med Mads Kristian Kristensen i Bakgård, 4.000 kr. som hele sin fædrene arv. Hun havde et lignende beløb tilgode efter sin mor, afdøde Ane Laustsen. Den 28. november 1905, da sønnen Niels Nielsen Madsen overtog Vestgården, indgik hele hans arv på 8.000 kr. efter både Maren og Eskild i handelen.

Lidt mere om Eskild Madsen

Eskild Madsen var en agtet mand i Hvidbjerg. Han blev meget brugt som én, man spurgte til råds, hvis en større handel skulle indgå. Han har som vitterlighedsvidne skrevet på mange skøder. Som sønnedatteren, Magda Gudiksen, fortæller: »Han holdt på pengene.

Eskild Madsens nybyggede Skippergård fra 1890'erne, - gengivet efter et maleri af N. G. Jacobsen fra 1901. Maleriet er lidt af et egns-klenodie fra den tid, da den nuværende Hvidbjerg by ikke fandtes. Det har hængt i Skippergård til 1983, da den ophørte med at være en slægtsgård. Det hænger nu hos Magda Gudiksen i Balling.

Derfor havde han nogle!« Eskild Madsen må som nævnt betegnes som ret velstående. I 1895 var han således anden største skatteyder i Hvidbjerg sogn – efter Christen Møller i Møllegården.

Eskild Madsen ville gerne handle. Så han et og andet, han kunne tænke sig - eller måske senere gøre en god handel med, - købte han det. F.eks. havde de i Skippergård på et tidspunkt to bornholmerure. Det havde Ingvar Møller i Møllegården lidt ondt ved. »Do håer tow, å A håer engen!« sagde han. Og så købte han det ene ur.

At Eskild Madsen holdt på pengene, fremgår af noget, nabosønnen Henry Simonsen, Holstebrovej 410, i 1995 fortalte mig: Kræn Hansen, der boede i et husmandssted tæt ved den nuværende kommuneplantage i Hvidbjerg, gik om vinteren ud og tærskede med plejl. Han kom både i Skippergård og hos Henrys far, Jens Simonsen. Begge steder fik han 1916-17 en dagløn på 90 øre. Men hos Niels »Fynbo« (nuværende Holstebrovej 408) fik han 1 kr. om dagen for sin flid. Da Eskild Madsen hørte det, sprang han på cyklen og kørte ned og overfusede Niels »Fynbo«. Det var dog for galt at give Kræn Hansen en hel krone! Men Eskild fik nu besked på, at det han, Niels »Fynbo«, nu engang havde givet, *det* havde han givet. Og det ragede ikke ham!

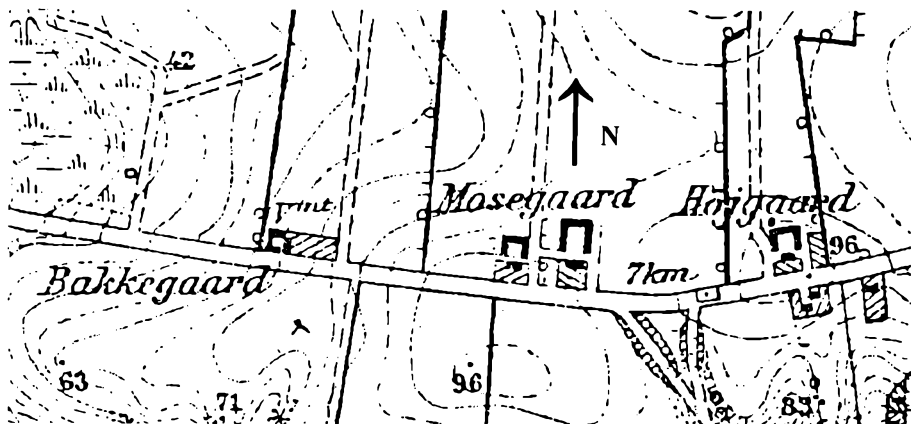
Selv efter at Eskild Madsen i 1915 havde overdraget gården til sønnen Mads Jensen Madsen, var Eskilds ord til dels lov i Skippergård. Således ville Mads gerne have erstattet petroleumsmotoren med elektricitet. Petroleumsmo-

toren – et skrummel med et svinghjul på en meter – larmede, så udhusene rystede, når den gik, fortæller Magda Gudiksen. Men Eskild, der ikke var af den moderne type, sagde: »Nej!«. Han ville ikke være i Skippergård, hvis de fik el lagt ind. Så Mads måtte pænt vente til efter Eskilds død i 1923. Eskild ville heller ikke have, at de fik telefon i Skippergård, men her satte Mads alligevel til sidst sin vilje igennem. Eskild Madsens »nærighed« kom bl.a. også til udtryk, hvis de en sjælden gang fik Eskild til lægen og denne ordinerede ham noget medicin. Så *skulle* det bruges op. Man smed ikke sådan noget væk.

På sine gamle dage ville Eskild også gerne besøge naboerne for en snak. En overgang løb hunden i Skippergård tit om til møllerens. Det kunne Eskild ikke rigtig forstå. »Det tror da pokker«, sagde Mads Madsen. »Dér render du jo også selv altid omme!«

Om det var dygtighed eller sparsommelighed, der fik Eskild Madsen til at fungere som en slags dyrlæge, ved jeg ikke. Måske har det været pga. begge dele. I hvert fald havde Eskild på loftet et lille træskab, der var fyldt med forskelligt, han kunne give sine egne – eller andres dyr, hvis de fejlede noget, fortæller barnebarnet Anne Krag i Skive.

Hvis en ko eller so, måske en hest, fejlede et eller andet, henvendte folk sig ofte hellere til Eskild Madsen end til en dyrlæge. Dyrlægen var jo ikke billig! Ingen ved længere, hvad Eskild fik for sine »helbredelser«. Hans »medicinskab« er bevaret til i dag og hænger i Anne og Boe Krags hjem i skive.

Geodætisk Instituts kort fra 1917 viser, at Niels Madsens nybyggede gård fra 1906 ligger ved landevejen (Holstebrovej) – mellem Bakgård og Højgård – side om side med nybyggede Mosgård fra 1904). Copyright Kort- og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV (G. 11-97).

Maren og Niels Nielsen Madsen i Vestgården

Eskild Madsen og Maren Svenningsens ældste søn, Niels Nielsen Madsen, overtog den 28. november 1905 den gård, som Eskild godt 35 år tidligere havde bygget (i dag revet ned). Den lå et stykke nord for landevejen nær Mosgård, der efter en brand Skt. Hans-aftensdag 1904 blev flyttet op til landevejen. Mosgård lå før på Lien (ved nr. 5).

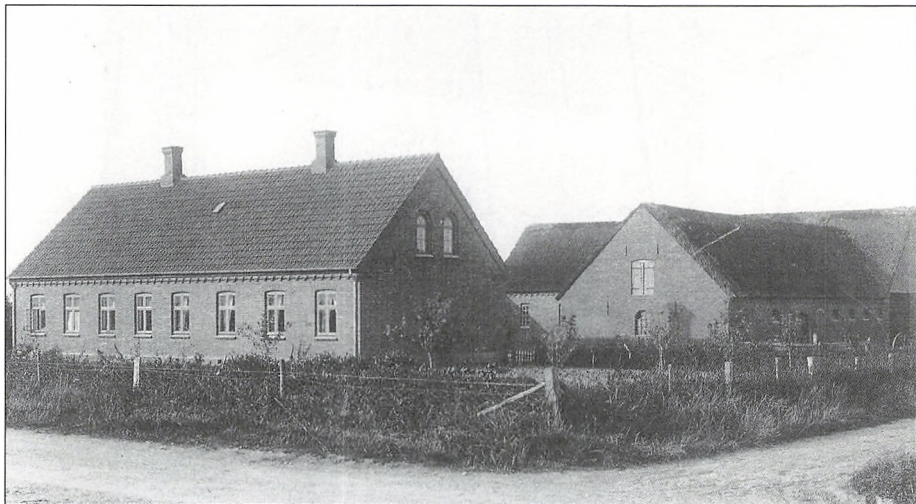
Niels Madsen var den 26. oktober 1905 blevet gift med Maren Nielsen, der var ud af Grundvad Nielsen-familien i Krejbjerg »Grundet«. Maren Nielsen var født den 8. december 1878 som datter af gårdmand Anders Nielsen og hustru, Inger Katrine Knudsen, i Nørre Balling.

I 1906 flyttede Niels Nielsen Madsen gården op til landevejen (nuværende adresse: Holstebrovej 456). En del materiale, f.eks. tømmeret, blev genbrugt. Sønnen Eskild Madsen (junior), der se-

nere overtog gården, skulle – efter hustruen Agnes' udsagn – somme tider have brokket sig over, at udhusene derfor var lidt snævre.

Niels og Maren fik 4 børn. Magda var ældst. Dernæst kom Eskild, Ingeborg og til sidst Anders. De 3 af børnene kom som unge ud at tjene, fløj således »fra reden« og blev senere gift. Datteren Magda Madsen, født 11. august 1906, blev boende hjemme næsten hele sit liv som førtidspensionist. Hun forblev ugift. Ikke blot mens forældrene ejede gården, men også da de kom på aftægt, og endda ca. 15 år efter deres død i 1957 blev Magda boende i fødegården – da hos broderen Eskild og Agnes. Først engang i 1970'erne flyttede Magda Madsen i en lejlighed i Skive, hvor hun boede til sin død.

Sønnen Eskild Madsen (junior), født 24. august 1908, blev 10. december 1935 gift med Agnes Thomsen fra

Niels Madsen overtog 1905 Vestgården efter faderen Eskild Madsen, som havde bygget den sidst i 1860'erne. Skønt gården kun var godt 35 år, syntes Niels, den var utidssvarende. Han brød gården ned og byggede i 1906 - sikkert ved Eskilds hjælp – en ny gård ved landevejen. Her gengivet efter fotografi fra ca. 1910.

Håsum. Hun var født den 4. juni 1913, og hendes forældre havde »Toftgård« i Håsum. Efter brylluppet købte Agnes og Eskild Madsen omkring 1935-36 et husmandsbrug i Holmhuse i Oddense sogn. Der boede de til 1942, og her blev deres to ældste børn født. Eskild og broderen Anders byttede, så Anders og Musse fik ejendommen i Holmhuse, mens Eskild og Agnes flyttede hjem på gården i Hvidbjerg, hvor forældrene, Niels og Maren (samt søsteren Magda) var på aftægt.

Datteren Ingeborg blev gift med Evald Jacobsen. De boede i Skive og fik to børn, Inger og Jens.

Niels og Marens yngste søn, Anders, blev gift med »Musse«. Det var meningen, Anders og Musse skulle overtage fødegården i Hvidbjerg. Niels og Maren

samt datteren Magda skulle så blive boende på aftægt. Det blev vist også forsøgt, men de to generationer kunne ikke rigtig »komme til rette«, og løsningen på generationsskiftet blev altså den ovennævnte ombytning. Eskild har selv oplyst, at de kom hjem 1942, så der gik nok et halvt års tid, inden de fik »papirerne«, tinglyst 1943, ordnet.

Anders og Musse fik tre piger, Hanne, Anny og Ketty. Da husmandsstedet i Holmhuse nogle år senere brændte, blev det ikke genopbygget. Jorden blev solgt, og Anders og Musse flyttede i et hus i Oddense.

Agnes og Eskild Madsen i Vestgården

Mens Agnes og Eskild boede i Holmhuse, fik de den 1. august 1937 sønnen Ove. Han blev senere bankuddannet i

*Maren og Niels
Nielsen Madsen.*

Skive. Han flyttede for mange år siden til Korsør, hvor han i dag er pensioneret efter at have arbejdet i et pengeinstitut. Ove er ugift.

I Holmhuse fik Agnes og Eskild også datteren Mary, født 4. juli 1942. Hun blev gift med Peter Jacobsen, født 16. januar 1940. De har en gård i Vester Balling på Vester Ballingvej 7. De har to piger. Kirsten er gift med Kaj Ove Madsen og bor Holstebrovej 467 i Håsum. Ellen er gift med Ole Jensen og bor i Kobbstrup.

Efter at være flyttet til Hvidbjerg 1942 for året efter at overtage skødet på fødehjemmet, fik Eskild og Agnes den 4. maj 1947 sønnen Bent. Han blev gift med Anni Kristensen, og de købte i 1969 gården på Lien 3 (»Liensgård«) i Hvidbjerg af Karl Rasmus Jensen. Bent og Anni har tre børn. Birgit er gift med Flemming Nielsen og bor i Iglsø. Susanne er gift Knud Bønding og bor Bustrupvej 6, Bustrup Mark. Jan er ugift. Han er

uddannet mejerist og arbejder for Arla i Holstebro. Midt i 1980'erne opløste Anni og Bent Madsen ægteskabet.

I 1991 – endnu mens faderen, Eskild, levede – købte Bent Madsen endvidere halvpert i sit fødehjem. Den 1. juli 1998 solgte han gården på Lien og flyttede samme dato ind i sit fødehjem, hvor han havde totalresteraureret stuehuset.

Den 12. november 1954 fik Agnes og Eskild endnu en datter, Karen. Hun blev gift med Peder Ankjær Pedersen, og de boede Holmhuse 3 ved Oddense. Her fik de to børn. Jesper, der læser til maskinmester i Ålborg, og Helle, der bor på Nissumvej i Åsted. Peder Ankjær Pedersen døde imidlertid, og Karen bor nu Adelgade 22 i Lihme.

Agnes og Eskild Madsen fejrede 10. december 1985 guldbryllup. I den anledning stod der i Skive Folkeblad følgende:

»Tirsdag den 10. december kan Agnes og Eskild Madsen, Holstebrovej 456,

Nr. 2 og 3 af Maren og Niels Madsens fire børn, Eskild (junior) og Ingeborg, fotograferet ved gavlen ca. 1917. Gad vide i hvilken anledning de to børn er trukket i stadstøjet og de nypudsede sko?

Hvidbjerg, fejre deres guldbryllup. Parret bor på Eskild Madsens fødegård, medens Agnes er født i Håsum. Guldbrudeparret startede med at drive eget landbrug i Holmhuse, men vendte i 1942 tilbage og overtog Eskild Madsens fædrene gård. Den har de drevet siden, og gør det stadig, selv om Agnes Madsen er 72 år og hendes mand 77 år. De første 15 år på gården tog parret sig endvidere af Eskild Madsens forældre, som blev boende på gården, som skikken var dengang. På gården i Hvidbjerg har parret haft malkekvæg, men på grund af alde-

ren har de nu indskrænket til kun at have kvier. Ud over arbejdet med at passe gården har Eskild Madsen i 30 år været formand for Rettrup lokale Gødningsforening. Agnes har altid passet hjemmet, været flittig i haven og med håndarbejde. Begge har altid gået meget op i deres hjem. Gennem 50 år er det kun blevet til en enkelt ferie, nemlig en tur til Amerika for syv-otte år siden for at besøge Agnes Madsens bror. Den tur var parret meget glade for. Parret har fire børn, som skal være med til at fejre dagen. Sønnen Ove bor i Korsør, Bent i Hvidbjerg og døtrene Mary i Balling og Karen i Otting.»

Forældrene på aftægt

Tidligere var det reglen, at ejere af huse og gårde blev »solgt med« på aftægt, når de solgte på grund af alder. Tit blev ejendommen jo i familien, så det blev en søn eller datter, der sammen med ægtefællen skulle løfte arven, det også var at have »de gamle« boende på aftægt. Ofte gik det da også godt. Men det har sikkert krævet en god portion overbærenhed fra begge sider – nok mest fra de unges! Ville faderen eller moderen fortsat råde?

Hos Agnes og Eskild Madsen gik det utrolig godt med at have Maren og Niels (samt datteren Magda) boende på aftægt. Tidligt hver morgen rejste Agnes sig troligt, tog aske ud, hentede brændsel og fyrede op. Først i stuen ovenpå hos Niels og Maren i den ene ende af loftet. Dernæst i Magdas værelse i den anden ende af loftet. Så i stuen nedenunder – og til sidst i komfuret i køkkenet. Mad og vask skulle også ordnes – og så fik Agnes og Eskild jo også lige fire børn selv. Som så

Agnes og Eskild Madsen, der 1942 overtog Eskilds fødegård, bygget 1906 af forældrene Maren og Niels Madsen.

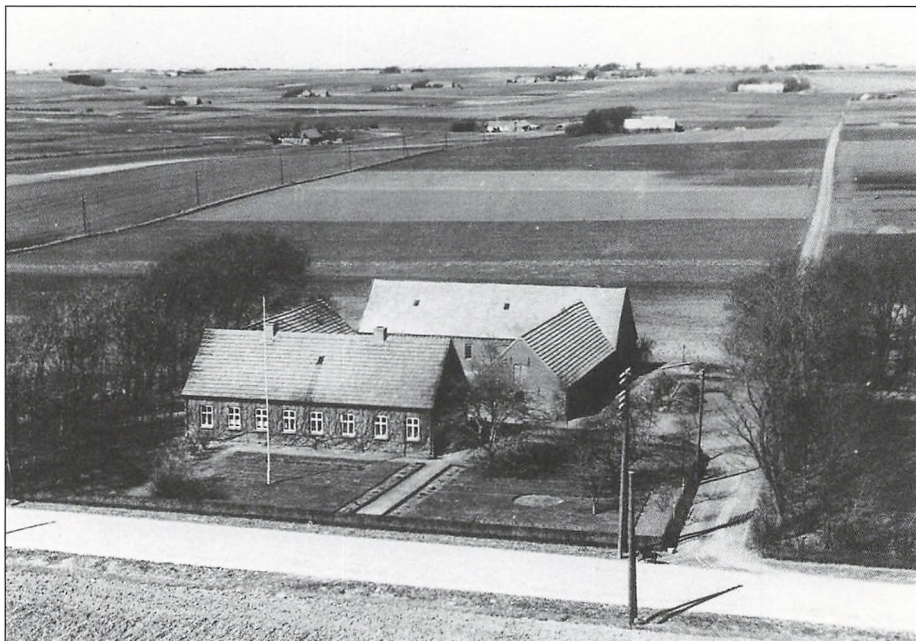
mange andre steder blev der et varmt og godt forhold mellem yngste og ældste generation – mellem børnene og bedste-forældrene. Bent Madsen, der var 10 år, da Maren og Niels i 1957 døde, kan sagtens huske dem: »Bedstefar var rar, men han kunne nu også godt være bestemt i stemmen. Og så sagde han tit »Dæ'som tek'sæ« (dersom man tænker sig).«

Maren Madsen døde 26. oktober 1957, 78 år gammel. Niels var derefter tit på kirkegården i Hvidbjerg. Han tog bussen op til Brøndum- eller Hemvejen, og så gik han hjem. Et par måneder efter Maren's død - den 21. december - var Niels også taget op på kirkegården. Det var et Herrens vejr med rusk og regn. Børsting, der kørte bussen, så, at da Niels steg af bussen, tog vinden hans hat. Men Niels var snarrådig nok til at fange den med stokken og holde den fast til jorden, så han ikke skulle til at rende efter den.

Bent husker tydeligt, at nogen kom løbende for at fortælle, at Niels på vej hjem fra kirkegården var faldet om på vejen før Mosgård. De skulle skynde sig og komme derom! Der kom nogle mænd bærende med ham, og han blev lagt i sengen oppe i storstuen mod øst, hvortil Maren og Niels var flyttet, da det blev for svært for dem at gå op på loftet. Men Niels *var* død. Bent kan også tydeligt huske, at han insisterede på at få bedstefaderen at se. Det ville Agnes og Eskild nu ikke rigtig tillade, men han fik da lov til sidst.

Vestgården kaldes Toftgård

Eskild Madsen gik meget op sin slægt og »gamle dage« i øvrigt. Han meldte sig den 24. december 1989 ind i Dansk Slægtsgårdsforening. Ved den lejlighed kaldte Eskild Madsen sin gård for »Toftgård« – et valg, der tyder på god histo-

Vestgården, der senere fik fast tag på udhusene. Efter fotografi fra 1950'erne.

risk indsigt i slægtens navne og gårde! Til Slægtsgårdsforeningen skrev Eskild Madsen 1989 bl.a.:

»Jeg har Billeder af tre Generationer. Min Bedstefar er gift 2 gange, sidste gang han blev gift, løste han Kongebrev. Jeg tror min Fader overtog Gaarden i 1905, da han blev gift. Gaardens Bygninger var den gang faldefærdige, og laa nede paa Marken. I 1906 flyttede han hele Gaarden op til Landevejen, hvor den endnu ligger. Gaardens Marker var den gang meget spredte. I 1986 var der en stor Jordfordeling her paa Egnen. Gaardens Jord blev da samlet omkring Gaarden i ét stykke. Der er bygget et Hønsehus og et Maskinhus i Aarenes løb. Gaardens Udhuse er endevendt ind-

vendig, ellers ser Gaarden ud, som da den blev bygget. Agnes og Eskild Madsen overtog Toftgaarden i 1942.

Vi har altid holdt paa, at der skulde være Orden i Sagerne, ogsaa hvad angaar at faa Børn.

Vi har 4 Børn, 2 Drenge og to Piger.

Vi drev Gaarden til jeg blev 80, da blev jeg syg. Min Kone fik daarlige Øjne og ser ikke saa godt mere.

Toftgaard drives nu af vores Søn, men Gaarden er stadigvæk vores.

Det er, hvad jeg kan oplyse om Toftgaarden. Jeg venter snart at høre fra Eder.

Med Hilsen

Agnes og Eskild Madsen«

Ved jordfordelingen 1986 afgav Toftgård 6-7 tdr. land og havde derefter 21 tdr. land tilbage.

1991 købte Bent Madsen halvpert i faderens gård. Eskild Madsen døde 5. april 1992. Mærkeligt nok samme dødsdato som farfaren, Eskild Madsen (senior), der døde i 1923! Trods meget svagt syn blev Agnes Madsen boende alene på gården nogle år. Den 1. april 1998 flyttede hun i en mindre bolig i Hvidbjerg by.

Bent Madsen påbegyndte en totalrenovering af Toftgårds stuehus. I juni 1998 købte han sidste halvpert i sit fødehjem, og måneden efter solgte han Liensgård og flyttede nu som 4. generation af slægten ind på Toftgård (»Vestgård« eller »æbette go'er«). I efteråret 1998 nedrev Bent Madsen alle Toftgårds udhuse og opførte en ny bygning, kombineret som garage og maskinhus.

Foruden at drive Toftgårds 21 tdr. land arbejder Bent Madsen på Dianalys i Hald.

Agnes Madsen døde 27. december 1999.

Mads Jensen Madsen i Skippergård

I 1914 overtog Mads Jensen Madsen Skippergård efter faderen, Eskild Madsen. Mads Madsen havde forinden en del år tjent hjemme hos faderen. Eskild Madsen blev, som det dengang var skik, i gården på aftægt. Mads Madsens mor, Maren Svenningsen, var død allerede 3. marts 1911, 64 år gammel. Mads Madsen overtog den 17. juni 1914 skødet på Skippergård (matr. nr. 9, 14 I og 13 c; tinglæst 19. juni). På overtagelsesdagen oprettede han et gældsbevis på 25.000

Ane Kristine og Peder Thomsen fra Toftgård i Håsum med deres fire børn 1917. Børnene er fra venstre: Anna, der blev gift med Hans Olsen, præstegårdsforpagter i Brøndum 1922-1962, - Jacob Peder, der emigrerede til Amerika, og som Agnes og Eskild besøgte sidst i 1970'erne, og som også har besøgt dem i Hvidbjerg, - Agnes, 4 år gammel og med mor i hånden, - og Thomas, der døde som forholdsvis ung.

kr. – fordelt med 15.000 til Eskild Madsen og 10.000 til søsteren Ane Esmine. Sidstnævnte fik pengene udbetalt i november 1917. Både hun og manden, Peder Nielsen Pedersen, der sikkert var nygifte og nyetablerede på Krabbesholm Mark, kvitterede på gældsbrevet. Vidner ved generationsskiftet i Skippergård 1914 var to naboer og gode venner af gården: Jens Peder Mikkelsen og Jens

Toftgård i Hvidbjerg som den fremstod et år efter, at Bent Madsen havde foretaget en gennemgribende renovering af ejendommen. Bents farfar, Niels Madsen, byggede gården 1906. Bent ændrede den 1999.

Simonsen. Mads Madsen øgede i 1918 Skippergårds jordtilliggende ved 21. marts at købe et stort stykke eng ved Haldborg (matr. nr. 40) af Jens Kristian Jacobsen, Krarupgård, for 3.000 kr.

Efter Magda Gudiksens udsagn var Skippergården en »streng« gård at drive. En del af jorden lå udyrket hen som hede – helt op til omkring 1960. I begyndelsen af 1920'erne tjente Ernst Holgersen (»æ Skrædder«) i Hvidbjerg som hjord-dreng i Skippergård. Han har fortalt, at han drev kreaturerne ud i heden sønder-på, og dér – »sønden Morten Jensens« – var der ene tuer og vildt, uberørt græs.

Eskild Madsen (senior) døde 5. april 1923 og blev begravet på Hvidbjerg kirkegård. Han blev knap 82 år.

Kristine Pedersen Pilgaards slægt

Den 15. april 1924 blev Mads Jensen Madsen i Vinderup kirke gift med Sørine

Kristine Pedersen Pilgaard. Hun var født 5. oktober 1890 i Pilgård i Egebjerg, Ej-sing sogn – som datter af Svenning Pe-dersen (Pilgaard) og hustru Else Peder-sen. Sørine Kristine var kommet til Skip-pergård som husbestyrerinde for Mads Madsen.

1905 fik Svenning Pedersen tilladelse til at han og hans efterkommere måtte bære navnet Pilgaard.

I anledning af hans og hustruens dia-mantbryllup var der et pænt stykke i Ski-ve Folkeblad. Her udtalte Svenning bl.a.: »Ja, jeg blev født den 2. Marts 1851; det var den Nat, da der blev holdt Fest i Hvidbjerg for Soldaterne, der havde været med i den ulykkelige 48-Krig. Det var et forfærdeligt Snefog den Nat, og min Far (Gdr. Peder Jensen) væltede for øvrigt med Jordemoderen i Krarup Møl-leaa!« Og hustruen Else sagde ved sam-me lejlighed om deres 9 børn: »De har

kun gjort os glæde; ingen af dem har gjort os Hjertesorg. Vi vænnede vore Børn til, at intet Arbejde var for simpelt for nogen, og at Trofasthed i smaat som i stort var Dyder, der kunde bære frem mod Jordelivets højeste Tinder...«

Svenning Pedersen Pilgaard var for levende og for interesseret et menneske til, at den store hjemlige bedrift på Pilgård var ham nok. Han skulle leve med i bevægelser, »som fødtes ud af det grundtvigske Livssyn«. Han må have været en »oplyst mand«.

Allerede som ung menneske i Hvidbjerg fik han sammen med daværende lærer Poulsen oprettet en skytteforening – »en af de første i Salling!« Den hed »Hem-Brøndum-Hvidbjerg Skyttekreds«. Den blev oprettet 1870 og var registreret som nr. 10 under Viborg Amts Skyttekreds (VASF). Oprettelsen af skytteforeningerne gik som en bølge hen over landet efter tabet af hertugdømmerne og Sønderjylland 1864. En form for borgervæbning i lighed med oprettelsen af hjemmeværnet 1948 efter 2. verdenskrig.

Også en læseforening i Hvidbjerg var han med til at oprette. Her sad han i bestyrelsen, indtil han i 1872 blev indkaldt som dragon i Randers. Den første brugsforening i Salling, der som kundeunderlag havde Håsum, Vejby og Ramsing sogne, havde Svenning Pedersen Pilgaard og pastor Schrøder i Håsum æren for oprettelsen af. På avisens spørgsmål om forskel på fortid og nutid i Else og Svenning Pedersen Pilgaards tid, svarede han:

»Jeg synes, Folk var mere tilfredse og

glade i mine bedste Ungdoms- og Manddomsaaer, end Tilfældet er nu. Det er ikke så let at sige. Men den menneskelige Mentalitet er meget forandret. Alle de mange Kulturgoder, som har gjort det daglige Arbejde lettere, og de mange andre Ting, vi kender nu, som f. Eks. Elektriciteten, Radioen, Telefonen, Bilen etc. – man kan da ikke sige, at disse Goder har skabt en tilsvarende Tilfredshed i sindene... Mit Slægtled kunne glædes over lidt! Hvor er f. eks. Sangen ved det daglige Arbejde og i Hjemmet efter endt Dagværk bleven af? Man finder det naivt og alt for smaat at stemme op med en munter Sang eller samles i en Takkesalme til Vorherre for Livet og alle hans gode Gaver... Det er noget stort, som man her har givet Slip paa, og som var ganske gratis; men det værste ved det er, at de fleste intet opbyggeligt har faaet til Erstatning.«

Skive Folkeblads journalist, »J.-Br.« [Jensen-Breumby], sluttede omtalen af diamantbrylluppet med en hjertelig lykønskning og en »Tak for trofast Følgeskab fra første Dag, Bladet udkom, og til Dato« (1880-1937).

Mads Jensen Madsen og Kristine Pedersen Pilgaard i Skippergård

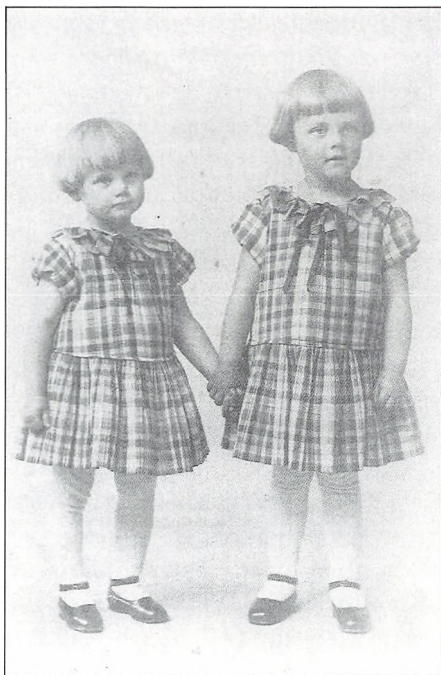
Mads Madsen og Kristine i Skippergård fik 2 piger. Den 6. april 1925 blev Magda Madsen født og den 11. maj 1926 Anne Esmine Madsen. Som barn gik Anne vist under navnet »Ane Esmine«, og det kunne hun ikke lide. I voksenlivet har hun alene brugt »Anne«. Hun var opkaldt efter fasteren, der døde 4 år tidligere, og som også var døbt Anne Esmi-

Mads Jensen Madsen, søn i Skippergård, var som de allerfleste unge mænd dengang soldat.

ne, men som til daglig gik under navnet »Ane Esmine«.

Mads Jensen Madsen døde 30. maj 1951. Han blev den 4. juni begravet på Hvidbjerg kirkegård – 69 år gammel. Begravelsen blev forretet af Brøndum-Hvidbjerg pastorats nye, unge præst, Boe Krag, som senere blev gift med Mads Jensen Madsens og Kirstine Pedersen Pilgaards datter, Anne. To nekrologer fra Frede Gudiksens mange scrapbøger er klippet fra Skive Venstreblad:

Kirstine og Mads Madsens to piger (fra venstre) Anne og Magda som 4-5-årige.

»Dødsfald i Hvidbjerg.

En af Hvidbjergs mest kendte Gaardmænd, Mads Madsen, Skippergaarden, Hvidbjerg, er i Gaar død. Han blev 69 Aar gammel. En Hjerneblødning for et Par Aar siden nedbrød hans Kræfter og nogle Ugers Sygeleje tog nu de sidste. Mads Madsen var en Hjemmets Mand. Livet her optog ham fuldt og helt. I sin Ungdom overtog han Gaarden efter sin Far, og han har drevet den flittigt og dygtigt paa Mark og i Stald, indtil Sygdommen tvang ham til at overlade det meste Arbejde til andre. Han var nobel og rettænkende i al sin Færd og havde vist kun Venner. I sit Hjem var han en

god og kærlig Fader, og stor Medfølelse samler sig om hans Enke og to Døtre.«

»Jordefærd i Hvidbjerg.

Under meget stor deltagelse jordedes Mandag Eftermiddag Gdr. Mads Madsen paa Hvidbjerg Kirkegaard. Følget kunne ikke være i Kirken, og der var et Væld af Kranse. Efter Salmen »Lille Guds Barn« talte Pastor Krag ud fra nogle Ord i Johs. Aabenbaring: »Se Guds Bolig er hos Mennesker...« Mads Madsen var fortrolig med Dødens Komme, sagde Præsten bl. a. Han kendte gennem sit virksomme Liv Arbejdets Velsignelse, og derfor maatte han virke saa længe som muligt. Han vil af alle huskes som et ærligt og rettænkende Menneske. I Hjemmet staar I, hans kære, nu med Sorgen og Savnet, men vi kan trøste hinanden med Guds Kærlighed. Han kan hele det Brud, Døden bragte, for han er baade de levendes og dødes Gud, hvis Kærlighed stadig lever og bærer os gennem Liv og Død, og det er i denne Forvisning, vi nu lægger Mads Madsen i Graven. Efter Salmen »Han, som har hjulpet hidindtil« blev Kisten baaret ud af Kirken. Ved Graven takkede afdødes Svigersøn, Frede Gudiksen.«

I Skive Folkeblad kunne man den 31. maj 1951 læse følgende:

»Dødsfald i Hvidbjerg.

Gdr. Mads Jensen Madsen, Hvidbjerg, er død, nærved 70 aar gl. Afdøde hørte til en af sognets gamle solide slægter. Han overtog »Skippergaarden« efter sin far, Eskild Madsen, i den første verdenskrigs

første aar og har drevet den med stor dygtighed og flid gennem de mange aar. Offentlige hverv har han altid holdt sig tilbage fra, men hans reelle og ligefremme færd gjorde ham velagtet i sognet, og hvor man lærte ham at kende. Han efterlader sig foruden sin hustru også to døtre, hvoraf den ene er gift med gdr. Frede Gudiksen, Brøndumbæk, medens den anden er hjemme.«

Kristine Madsen drev Skippergården videre. Gennem flere år havde der på gården tjent en dygtig og stabil karl, Bang Kristensen. Ham fæstede Kristine som bestyrer indtil 1957, hvor gården blev overdraget til næste generation. Kristine Madsen flyttede 1957 i et nybygget hus på »Bjergnæs«, en nyudstykket jordlod fra Skippergård i østenden af Hvidbjerg by – overfor Hvidbjerg Mølle. Udstykningen på Bjergnæs var så stor, at Kristine 1959-1964 frasolgte parceller til yderligere 5 huse. Hun døde den 19. marts 1980 på Ålbæk plejehjem, 89 år gammel. I en avis-nekrolog stod, at:

»Kristine Madsen var en dygtig husmor og levede interesseret med i livet både i og udenfor gården. Hun var altid venlig, hjælpsom og gæstfri. Derfor var der godt at være i hjemmet for familie-kredsen, for de, der havde deres daglige arbejde der – for naboer og venner. Det var en stor sorg for Kristine Madsen at miste sin mand et par år efter sølvbrylluppet, men de to døtre, der var vokset op i hjemmets trygge forhold, blev nu med deres familier hendes store glæde og støtte. Anne er gift med Pastor Boe

*Kristine og Mads
Jensen Madsen i
Skippergård.*

Krag, Brøndum, og Magda og hendes mand, Frede Gudiksen, overtog i 1957 fødegården. Kristine Madsen byggede da hus i Hvidbjerg og havde her nogle dejlige år, omgivet af børn og børnebørn, indtil alderen svækkede hende så meget, at hun måtte tage ophold på plejehjemmet i Ålbæk.

Alle de, der fik lov at kende hende fra årene i Hvidbjerg, vil altid bevare gode minder fra hendes færden der.»

Den »sidste« hjoirdreng i Skippergård

Om sommeren havde tidligere næsten hver gård en »dreng« (stor skoledreng eller en nykonfirmeret) ansat. Hans primære opgave var at flytte og vande kreaturer og heste. Således var det også i Skippergård. Henning Krogh, der bor i Viby ved Århus, mener, han var den sidste »dreng«, der fra april til november 1943 var ansat i Skippergård. Han er fra

Hindborg, og hans mor er af Thorgaardslægten i Fårtoft i Rettrup. Henning Krog mindes sin tid som Benjamin i folkeholdet i Skippergård som »dejlig«. Manden, der skaffede ham pladsen, var en slagter Hansen (kaldet »Østkyst«) fra Skive. Han handlede får med Mads Madsen. Han kom også i Hennings barn-domshjem. Faderen kørte en del kreaturer for slagteren.

Henning tjente sammen med en karl (2. karl), der hed Hans Jørgen Larsen og var fra Vinde. Og så var der forkarlen, Hennings idol, Bang Kristensen fra Ej-sing. Henning beskriver Bang som et meget fint menneske, der var fantastisk god ved ham. Kristine Madsen havde efter Mads' død 1951 Bang som bestyrer i Skippergård en del år. Alle tre karle boede i samme værelse i udhuset, hvor der var halm i sengene. Da der ikke var plads på værelset til Hennings skab, stod det i vognporten sammen med en Opel

Magda og Anne fra Skippergård gik i Hvidbjerg skole (Brøndum Kirkevej 6). Midt i 1930'erne blev dette billede taget af eleverne og degnen, Valdemar Haugstrup, med konen Agnes Johanne. Magda og Anne fra Skippergård flankerer i fine ens kjoler den bageste række af piger.

Olympia, der var klodset op på grund af krigen.

Når Mads skulle ud at køre, lånte han hest og vogn i Bakgård – hos halvsøsteren Mette og Mads Kristian. Det var Hennings job at hente hest og køretøj, og han tror ikke, Mads turde køre med sine egne heste, fordi de var for vakse. Bang kaldte hesten i Bakgård en fiskehandlerhest. Den var så gammel og rolig.

Hjorddrengets arbejdsdag i Skippergård begyndte kl. 5.30 om morgenen. Så kaldte Bang på ham, og inden Henning var ude af gården med tøjrkøllen på nakken, var Bang i gang med at malke. Bang hjalp tit Henning om søndagen

med at muge ud i stalden, og ellers når han var i marken og flytte kreaturerne. Og når Bang kørte og pløjede, fik Henning af og til lov at styre ploven. I Skippergård var der mange dyr. Fire stærke arbejdsheste og en plag. Seks store stude, som gik i heden helt ude ved Morten Jensen (nuværende Asselkærvej 14). Nogle ungkreaturer gik i heden ved Ramsdals ejendom (nuværende Asselkærvej 7). Der pumpede Henning vand til kreaturerne. Andre kreaturer stod tøjret i heden længere ude. Dem skulle Henning køre vand til i en mælkejunge på en trillebør. Det var hårdt, for de drak meget vand. I den anden ende af marken

mod nord – ude ved Ulvkær – fik Mads den sommer lavet fenne med elektrisk hegn (batteridrevet). Det var Martin Pedersen i Skive, der installerede hegn.

Kreaturene og hestene blev flyttet 6 gange om dagen. Første gang om morgenen inden davre, igen kl. 9, 11, 13 og 16. Og så til nat efter spisetid, kl. ca. 20. Nogle af kreaturerne skulle hjem om middagen på grund af bremserne, som ville stikke dem. De var ikke altid lige villige til at gå, så det var somme tider vanskeligt for Henning. Køerne, ca. 14, som gik i en fenne syd for landevejen i slugten ned mod det nuværende rensningsanlæg, blev koblet sammen, når de skulle over vejen. Så skulle de passe på tyskerne, hvis ordonnanser kunne komme på motorcykler fra Skive. Og de kørte stærkt. Der var en meget rolig ko, som var trækdyr eller førerko. Den kom altid selv, når de skulle hjem. Førerkoen blev bundet til en pæl, mens de andre køer blev fanget. Så gik det hurtigt hjem til vandtruget, hvor der blev kamp om at komme til. Køerne havde ikke fået vand hele dagen, så Henning var nogle gange lige ved at blive løbet ned.

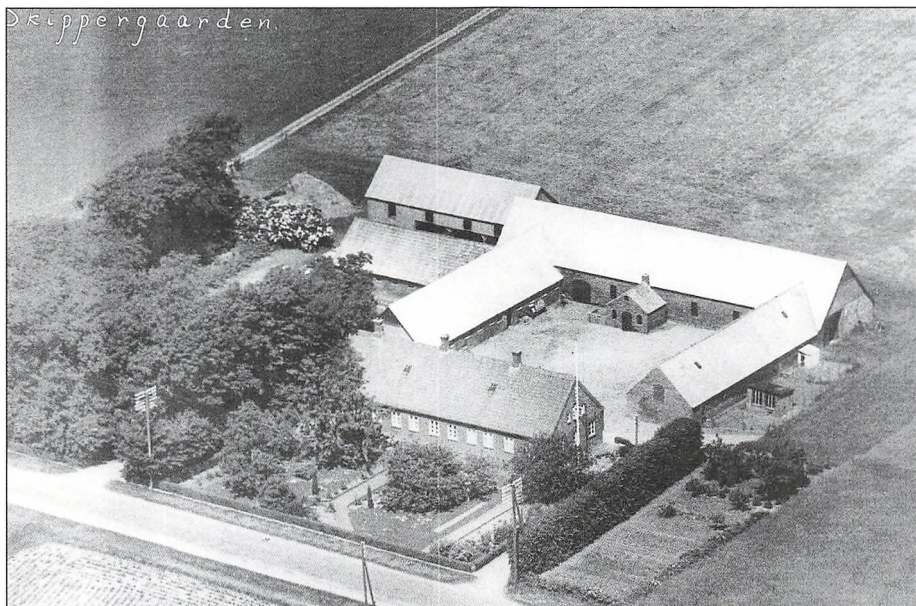
Henning havde ingen ferie den sommer, og han havde kun fri hver 3. søndag – over middag. Og så kunne Mads godt sige til ham om søndagen, at han lige kunne luge og feje gårdspladsen imellem flytningen af kreaturerne. »Ellers var Mads nu en rar mand,« fortæller Henning, som gik meget og hjalp Mads med bierne og »alt muligt andet«. Ellers gik det i trav fra morgen til aften i bare fødder – lige fra Heden og til Ulvkær. Henning husker, at det var skønt at varme

fødderne om morgenen, når han kom ud og skulle flytte dyrene. Det var dejlig varmt, der hvor de havde ligget.

Anne og Magda skiftedes til at tjene hjemme i Skippergård. Anne var hjemme i starten, Henning tjente der. Hun havde kyllinger, som han skulle plukke græs til. Græsset skulle han tilmed klippe i stykker. Og han skulle hjælpe til i høsten og træde i høet, når det blev kørt ind. Anne forkede det på loftet sammen med en daglejer, der hed Kresten Vestergaard. Han boede nede ved Krarupgård. Kresten sagde: »Træd det godt sammen, du skal ikke selv tage det derfra!« Det værste arbejde, Henning husker, var at trække den store rulle på loftet. Den var fyldt med store sten. På stuehusloftet blev der også opbevaret korn, som Henning engang imellem skulle skovle rundt.

Henning husker to mælkekuske, der kørte mælken til Skive Andelsmejeri. Den ene hed Morten Jensen og boede på Hvidbjerg Hede. Den anden hed Kikkenborg og var fra Rettrup. Han kørte med to meget trætte heste. Henning mindes, at de gik med hovederne langt nede mod asfalten. Den sommer (1943) var karlene med til jubilæumsfest på Rosenhøj i anledning af Skive Andelsmejeris 50 års jubilæum. Tjenestefolkene var også med til gilde i Rettrup forsamlingshus. Henning tror, det var Mads Madsen og uddele Jensen i Indkøbsforeningen, der holdt gilde for de unge.

Efter fyraften lå de unge tit ude i vejgrøften og så på trafikken, inden de skulde til køjs. Der kom mange soldater forbi.

Skippergård ca. 1950.

En ting, Henning husker, var en aften Anna og Magda skulle i byen. Deres mor stod på trappen og sagde til dem: »Pas no po, æ kå'l æ' naer jer!« (Hvad hun så mente med det?) Henning fik 250 kr. + 50 kr. »på vilkår« for sommeren. De 50 kr. fik han i form af en sparekas-sebog, som Mads gav til Hennings mor.

Magda Madsen og

Frede Gudiksen i Skippergård

Magda Madsen fra Skippergård blev søndag den 25. september 1949 gift med Frede Gudiksen. Han var født i »Lundgård« i Volling sogn, - eller »Æ' Hyw«, som gården også kaldtes - og endnu kaldes ind imellem. Frede Gudiksen blev født 13. november 1923. Hans forældre var Frida og Søren Gudiksen Andersen.

Frida var født i Revsgård i Volling som den yngste af i alt 14 børn af Stinne og Frederik Revsgaard, som ejede både Revsgård og Lundgård i Volling.

Søren Gudiksen var født i Brøndum Overgård. Fra 1922 til 1971 drev han Lundgård (»Æ' Hyw'«) i Volling, som han efter brylluppet med Frida overtog efter svigerfaderen, Frederik Revsgaard i Revsgård. Frederik Revsgaard var født i Østerild på Thy, som søn af Marianne og Christian Revsgaard.

Søren Gudiksen Andersen var søn af Anders Hansen (Ajs Hansen) fra Hindborg og hans kone Kirsten fra Krejbjerg. Anders Hansens far var Laust Andersen, og Kirstens far var Søren Gudiksen. Efter brylluppet den 24. april 1894 boede Søren Gudiksen Andersens forældre

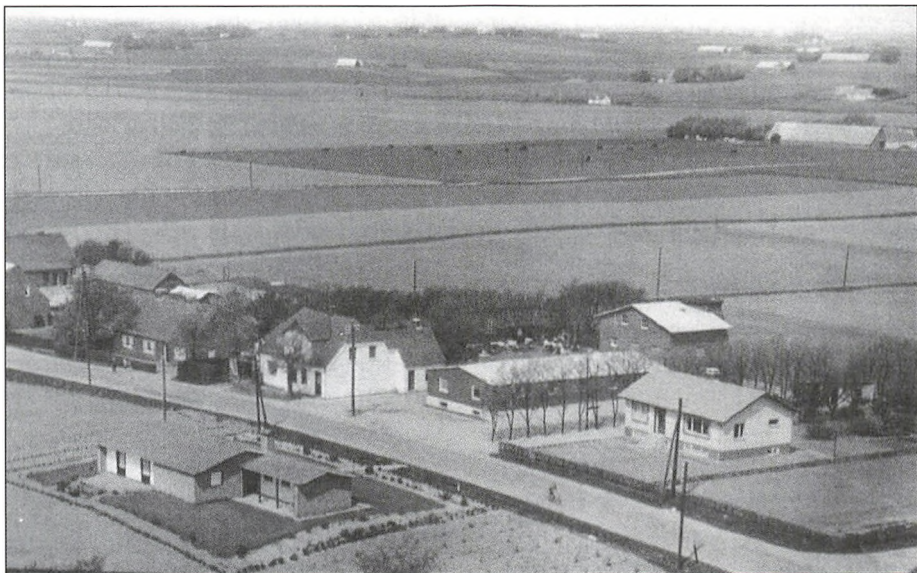
Magda og Frede Gudiksen, ejere af Skippergård 1957-1983. De var sidste led i en – mindst 250 år – lang kæde af Skippergård-generationer.

først på en gård i Oddense. I 1906 købte de »Overgård« i Brøndum by, og i 1911 flyttede de Overgård op på marken, hvor den ligger i dag. Overgårds gamle stuehus i Brøndum (nuværende Dalgårdvej 13) blev købt af pastor Hasselbalch, og sammen med bl.a. Anton Thyregaard holdt han efterskole der nogle år (vistnok 1914-1919). Søren Gudiksen, der var ud af en børneflokk på 11, var i mange år sognefoged i Volling. Han har også siddet i Balling-Volling sogneråd og menighedsrådet, - lige som han har bestridt tillidsposter i Salling Landboforening og kvægavlerforeningen. Han døde den 21. maj 1972, 75 år gammel, og blev begravet på Volling kirkegård. Frida Gudiksen døde 16. april 1979 og blev også begravet på Volling kirkegård. Hun blev 83 år.

Magda og Frede Gudiksen købte først »Brøndumbæk« i Hem sogn af Niels Peder Pedersen. De drev Brøndumbæk indtil 1957. Da de derefter overtog Skippergård, blev et stykke af gårdens jord umiddelbart øst for Hvidbjerg by ud-

stykket til byggegrunde. Her byggede Kristine Madsen 1957 det første hus på »Bjærgniers«. Den trekantede jordlod »Bjærgnæs« ligger syd for Holstebrovej overfor Hvidbjerg Mølle. Omkring 1960 lå ca. 25 tdr. land af Skippergårds jord hen i lyng. Den jord fik Frede Gudiksen opdyrket. I en avisomtale i anledning af Frede Gudiksens 50-års fødselsdag hedder, at han »drev Skippergård med stor dygtighed. Den sidste del af lyngen på Hvidbjerg Hede har således måtte bukke under for ploven. Foruden at være en dygtig landmand er Frede Gudiksen meget interesseret i, hvad der foregår på egnen. Han var bl.a. med til at stifte borgerforeningen i Brøndum-Hvidbjerg. Sidst men ikke mindst skal nævnes hans egenskab som nabo, altid er Frede Gudiksen, hans kone og to børn, hjælpsomme, venlige og hyggelige at være sammen med...«

Magda og Frede Gudiksens 2 børn fødtes i Brøndumbæk. Den 24. juli 1951 blev Anne-Grethe født, og 3. juni 1954

I forgrunden til venstre Kristine Madsens hus, som hun 1957 fik bygget på Skippergårds jord overfor Hvidbjerg Mølle, da hun solgte gården til datteren Magda og hendes mand, Frede Gudiksen. Billedet er sikkert taget 1958.

fik de Mads. Den 24. maj 1975 blev Anne-Grethe Gudiksen i Brøndum kirke gift med tømrer Christian Østergaard fra Skive. Ægteskabet er nu opløst, og Anne-Grethe bor Kirke Allé 4 i Ramsing, hvor hun som overassistent arbejder på kommunekontoret. Anne-Grethe og Christian Østergaard har 2 piger: Vibeke Østergaard, født 3. november 1977, er lærer, og Malene, født 16. marts 1982, er pædagogmedhjælper i Vinderup.

Mads Gudiksen, der som ung blev udlært hos C. P. Kolding i Skive og har arbejdet der lige siden, blev 1984 gift med butiksassistent Grete Østergaard, datter af Edith og Kristian Kvist Østergaard, Ryde. De bor nu på Skovvej 25 i Nr. Søby. Grete og Mads Gudiksen har 3 børn. Søren Gudiksen, født 14. oktober

1982, er under uddannelse til ingeniør. Mette Østergaard, født 7. november 1985, blev 2004 færdig på gymnasiet i Skive. Og Janni Østergaard, født 8. juni 1989, går i skole.

Magda og Frede Gudiksen solgte i 1983 Skippergård til Gurli og Leo Nielsen, der på daværende tidspunkt havde haft halvpert i en gård ved Nr. Søby. Magda og Frede Gudiksen flyttede 1983 til Balling, hvor de havde købt hus på Lærkevej.

På Magdas 66-års fødselsdag, 6. april 1991, døde Frede Gudiksen. Han blev begravet på Skippergård-familiens gravsted på Hvidbjerg kirkegård. Han blev 67 år. Den 9. april 1991 stod i Skive Folkeblad følgende under dødsfald:

»Frede Gudiksen, Lærkevej 33, Balling, 67 år.

Frede Gudiksen blev født i Valling og voksede op sammen med en bror og en søster hos forældrene, som drev ejendommen »Lundgaard«. Landbruget blev også Frede Gudiksens hele arbejdstilværelse, men inden han blev selvstændig, gik Frede Gudiksen først på højskole og på landbrugsskole. Han tjente også flere steder, inden han i 1949 købte sin første ejendom. Den lå ved Brøndum Bæk. I 1949 blev Frede Gudiksen også gift. Brudens ungpigenavn var Magda Madsen. Hun kom fra Hvidbjerg, og ægtefællerne købte senere Magda Gudiksens barndomshjem »Skippergården«. Frede Gudiksen drev »Skippergården« indtil 1983. Da måtte han på grund af svigtende helbred sælge, og ægteparret købte i stedet hus på Lærkevej i Balling. Frede Gudiksen interesserede sig for sine medmennesker, og han samlede mange avisudklip om folk, han kendte. Slægtshistorie har Frede Gudiksen forsket i, og han var i mange år også kasserer i menighedsrådet. Frede Gudiksens betegnes som alle tiders far. Frede Gudiksen efterlader sig sin hustru, en datter og en søn samt fem børnebørn.«

Magda Gudiksen blev boende i huset på Lærkevej i Balling frem til sidst i november 2002, hvor hun flyttede i en mindre bolig i Villaparken i Balling.

Anne Esmine Madsen fra Skippergård blev præstekone i Brøndum

Den 16. marts 1954 blev Anne Madsen gift med pastor Boe Krag i Brøndum.

Han var som efterfølger for pastor Johnsen 1951 flyttet ind i præstegården med sønnen Morten fra et tidligere ægteskab. Boe Krag er født 30. august 1921 og døbt Boe Andersen Krag. Hans far var Niels Marius Andersen Krag, født 4. oktober 1889 i Fårup i Randers amt, - som søn af købmand Jens Andersen Krag og Jensine Gertsen. Krags mor var Elna Larsen, født 27. november 1897 i Smidstrup i Snese, og 14. oktober 1919 gift med Niels Krag. Elna Larsen var datter af gårdejer Jens Larsen og hustru, Else Marie Boesen. Boe Krag far var også præst. Han var 1923-1957 sognepræst i Hundslund sogn i Hads herred, Århus amt. Han havde en meget stor lokalhistorisk interesse, som han havde arvet efter sin far. Få kendte på den tid sin egn, ja hele Hads herred, så godt som Niels Krag.

De følgende år fik Anne og Boe Krag 5 børn. Så med 6 børn blev der liv og glade dage for den nye præstefamilie i Brøndum præstegård. Pastor Krag beholdt stillingen i 35 år – hvilket tyder på, at han og Brøndum-Hvidbjerg-boerne passede godt sammen.

Morten Boe Krag blev født 27. august 1950. Han er gift med Henny Kudal Jochumsen, og de har to børn, Pernille og Bettina, og bor i Skive. Kirsten Krag blev født 17. december 1954. Hun er gift med Henrik Andreasen, og de har tre børn, Morten, Mads og Mette, og bor i Viby J. Niels Boe Krag blev født 17. august 1956. Han er gift med Dorte Engel Pedersen, og de har to børn, Andreas og Jakob, og bor i Langå. Lars Boe Krag blev født 24. januar 1958. Han er gift

med Susanne Dalsgaard, og de har tre børn, Tor, Anna og Kirstine, og bor i Hammel. *Mads Madsen Krag* er født 20. juli 1960. Da han blev opkaldt efter morfaderen, Mads Madsen i Skippergård, besluttede forældrene, at Mads' dåb skulle ske i Hvidbjerg kirke. Hans søskende blev døbt i Brøndum kirke. Mads Madsen Krag er gift med Anne Hansen, og de har tre børn, Anders Boe, Ida og Line, og bor i Hillerød. *Jens Boe Krag* blev født 17. december 1962. Han er gift med Mai-Brit Bæk, og de har to børn, Lasse og Mikkel, og bor i Brand.

I avisomtaler ved 25-års jubilæet og runde fødselsdage, skrives om pastor Krag bl.a., at der var *»skabt et forbilledligt tillidsforhold mellem præst og menigheder. Boe Krag er retningsbestemt grundtvigianer, og han er en ivrig og værdsat deltager i sognets liv ... Der er i disse mange år etableret et solidt og fasttømret tillidsforhold mellem præsten og menigheden, som kender hinanden ud og ind. Der har altid været åbent hus i præstegården i Brøndum.«*

En gang pastor Krag var på sygehusbesøg i Skive, sad en patient fra Brøndum-Hvidbjerg og fik sig en øl. Da sygeplejerskerne fik øje på præsten, fik de travlt med at gemme flasken. Patienten beroligede dem og sagde ærligt: »I behøver ikke være bange. Så ringe en præst har vi gudskelov ikke!« En anden gang var pastor Krag bedt om at komme til Hvidbjerg hos et gammelt ægtepar, hvor konen lå meget syg. Hun ville gerne til alters. Konen lå til sengs i stuen, hvor der var dækket fint op til kaffe for

Anne, født Madsen i Skippergård i Hvidbjerg, sammen med manden, Boe Krag, sognepræst i Brøndum og Hvidbjerg sogne 1951-1986.

manden og præsten, når han havde forrettet det, han kom efter. Krag kom desværre til at slå til kaffekoppen, så kaffen væltede ud på den fine, hvide dug. Konen var dog ikke mere syg, end hun kunne trøste præsten med, at det da ikke gjorde noget. Senere hørte pastor Krag dog en nabokone fortælle om hændelsen, hvad hun havde fået at vide af den syge, gamle kone: »A låe dær å ku æt blyw bæjer æn A wa (hun havde jo lige været til alters). Mæn A tent nåk, han sku spel' po æ dug!«

Høsten 1986 gik Boe Krag på pension.

Siden sidst i 1950'erne har denne sten stået i indkørslen til Skippergård i Hvidbjerg. Den er håndhugget af karlen Jørgen Jørgensen (nuværende adresse: Brøndum Kirkevej 5) som en gave til Magda Madsen, der kom hjem efter et sygehusophold.

Han og Anna flyttede til Skive, hvor de bor Vester Fælledvej 25.

Gurli og Leo Nielsen i Skippergård

Den 1. maj 1983 solgte Magda og Frede Gudiksen Skippergård til Gurli og Leo Nielsen. Derved sluttede en epoke i Skippergårds historie. Den var dermed ikke længere ejet af den slægt, der gennem mindst 250 år havde fæstet eller ejet Skippergård.

Skippergård blev de næste ca. 15 år drevet som traditionelt landbrug. Gurli og Leo Nielsen overtog den med dens 91 tdr. land - og 10 kreaturer. De flyttede ind 1. juni og havde på det tidspunkt en pige på 5 år. Med fra gården i Gl. Søby

ved Højslev havde de 25 malkekøer og 10 kalve.

Leo Nielsen blev født 13. juni 1954 som søn af Margrethe og Poul Kristian Nielsen. De stammer begge fra Salling. De blev gift 1947 og byggede samme år en statsejendom ved Grønning. 1961 flyttede de til en større gård i Søby ved Skive. Gurli Nielsen blev født 23. oktober 1954 som datter af Gerda og Laurits Andersen i Breum. De stammer fra Djursland. Gurli og Leo har to døtre: Birgitte, født 26. maj 1978, - og Majbritt, født 27. august 1983. Birgitte læser engelsk på universitetet i Århus, og Majbritt blev færdig på gymnasiet i Skive 2003.

Da Spøttrup kommune 1997 lavede nyudstyknings af Solbakken på det meste af Marie og Poul Dahl Jensens jord, købte den også fra Skippergården et stykke jord, der grænsede op til. Sommeren 1997 satte Leo Nielsen køerne ud og solgte jorden - på nær 10 hektar, som også i dag tilhører Skippergård. Det meste af jorden blev solgt til Peder Toft i Dølby, mens Niels Jørgen Jacobsen i Haldborg og Krarupgård købte noget eng i »Ulvkær«.

Jorden, som i dag tilhører Skippergård, ligger dels nord for gården, dels i slugten »Huuldal« ned mod renseanlægget, sydvest for gården, og dels 3 hektar eng i »Fly Enge« ved Haldborg. Foruden at drive Skippergård har Leo Nielsen nu arbejde ved Skive kommunes vejafdeling. Gurli Nielsen arbejder i en børnehave, ligeledes i Skive.

Denne artikel er et uddrag af »Lidt af historien om Skippergård i Hvidbjerg«, Knud Toft Mouritsen, 2003, der kan ses på Spøttrup lokalhistoriske Arkiv, Lihme Skole, eller hos Lokalhistorisk Gruppe for Brøndum og Hvidbjerg Sogne, Brøndum-Hvidbjerg Skole.

Mendelssohns violinkoncert

- eller da Jegstrup var en del af luftkrigen

af Knud Hendriksen, Skive

I min fars og onkels butik, *Brdr. Hendriksen. Bogbinderi, Papir- og Musikhandel*, kom byens musikere, professionelle og amatører, for at købe noder, klarinetblade, violinstrengem.m. Musikudvalget var stort og kunne tilfredsstille enhver smag lige fra »Nonnens Bøn« til Beethovens klaversonater.

Med besættelsen af Danmark og tyskernes indtog i byen i april 1940 dukkede der en ny og mindre kundekreds op, nemlig musikudøvende medlemmer af den tyske værnemagt. De var jo ikke slet så velsete, men blev dog med en vis nysgerrig forsigtighed betjent.

Min far og min onkel var radikale humanister og kunne sikkert bag den uniformerede tysker trods situationen se et menneske - men hvad mente dette menneske om det styre, hvis uniform han bar? Spørge kunne de to brødre jo dårligt, men de fandt en måde, hvormed de i visse tilfælde indirekte kunne få et svar: Øverst i bunken med violinnoder lagde de Mendelssohns violinkoncert på en fremtrædende plads i butikken.

Denne tyske komponist var af jødisk herkomst og måtte derfor ikke spilles i det tredje rige, hvor man jo heller ikke havde undset sig for offentligt at brænde bøger af jødiske forfattere. Dette var begyndelsen. Senere opfyldte nazisterne en forudsigelse af den tyske digter Heinrich

Heine, (der også var forbudt): *Hvor man brænder bøger, vil man ende med brændte mennesker.*

Det var nu spændende at se tyske soldaters reaktion, når de kom i butikken. Var de flere sammen, lod de, som om de ikke så Mendelssohn, men var en soldat alene, kunne det ske, at han tog Mendelssohns violinkoncert i hånden og stille sagde: *Gut!*

En af dem, der på denne måde viste sit inderste sindelag, hed, som jeg senere erfarede, Bernhard. Han var en mand i trediveerne, *Obergefreiter* i luftvåbenet og med en *Funkmeisters* ærmemærke. På en eller anden måde fik han og jeg lidt nærmere kontakt, idet han altid insisterede på, at »*der junge Mann*« skulle ekspedere ham, når jeg, hvis bedste skolefag var tysk, var tilstede..

Han spillede violin, og foruden violinnoder købte han en del noder til et salonorkester. Han kom fra den tyske forlægning, der var under opførelse i juli 1942 på det nuværende Dantherms område, og som i folkemunde hed Jegstruplejren.

Besætningen i denne lejr havde deres eget salonorkester. To af officererne derfra købte klavermusik, og mange tidligere elever fra Mellem- og Realskolen i Asylgade kan nok huske, at de undertiden tillod sig at annektere skolens sangsal og bruge klaveret der til fremragende

klaverspil, indtil lærer Solmer efter sigende en dag smækkede klaverlåget i.

Mellem Bernhard og mig udviklede der sig et særligt ritual: Var vi alene i butikken spurgte han *Was Neues?* Jeg blev hurtigt klar over, at han ville høre, hvad der var sagt i den britiske radio om krigen, især om bombardementer af tyske byer.

Han fortalte, at han havde sin familie i nærheden af Köln. Jeg leverede gerne nyhederne, og hvis jeg meddelte, at området ved Köln var blevet angrebet den foregående nat, blev han lidt beklemt. Men han kommenterede aldrig mine nyheder eller krigens gang, undtagen da jeg i januar 1944 forarget fortalte ham om mordet på Kaj Munk. Da vred han ilde berørt sine hænder og talte beklagende om krigen. Men nogen udveksling af synspunkter mellem os blev det aldrig til. Derimod blev jeg klar over, at Bernhard i al stilhed havde kontakt med en familie i Skive, om hvis antinazistiske sindelag der ikke kunne herske den mindste tvivl.

Medens jeg således var i stand til at give ham oplysninger, gav han aldrig mig nogle. Da jeg engang spurgte ham, hvad de lavede i Jegstrup, fik jeg til min skuffelse kun at vide, at det måtte han ikke fortælle.

Der var ellers god grund til at være nysgerrig: Mens Jegstruplejren blev bygget, gik der det rygte i byen, at det drejede sig om en mægtig telefoncentral, hvorfra de tyske teleforbindelser til Norge udgik, men efterhånden blev det tydeligt, at det måtte dreje sig om noget helt andet. På lang afstand kunne man nu se, at der var opstillet to store indretninger,

som vi i dag ville kalde paraboler. De stod på hver sin kraftige betonsokkel, og hver parabol var bygget sammen med en lille kabine. Det hele kunne rotere om sin egen akse på sokkelen.

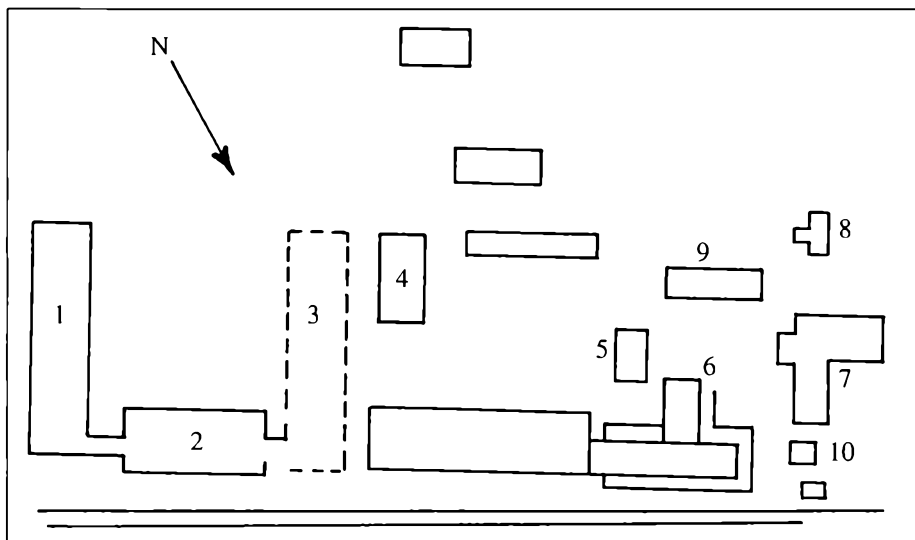
Jeg var så nysgerrig, at jeg flere gange fra kirketårnet studerede anlæggene i kikkert. En gang så jeg, hvordan de fulgte et tysk fly, der kredsede over egnen. Det var således tydeligt, at der var en sammenhæng mellem antennerne og flyet, og at der foregik en slags pejling, hvis tekniske natur dengang var ukendt for befolkningen.

Med efterkrigstidens viden kan det let fortælles, hvad det var, den nysgerrige dreng så fra Skive kirkes tårn. I dag ville selv et barn vide, at det var et radaranlæg.

Både Tyskland og Storbritannien havde brugbare radaranlæg ved krigens start i 1939. Radar er en sammenfatning af ordene *radio- detection- and -ranging*. Tyskerne kaldte det *Funkmess*.

De to parter gensidige viden om anlæggene var i begyndelsen af krigen meget ringe. Tyskerne vidste således ikke, at den britiske radarindsats var velorganiseret med operationscentraler, der udnyttede de informationer, radarerne gav, og centralt kunne lede de britiske jagerfly frem mod fjenden.

Briterne gjorde sig store anstrengelser for at få kendskab til de tyske radaranlæg. I juli 1940 aflyttede den britiske signalopklaring en tysk melding om, at det havde været muligt at finde og angribe britiske fly ved hjælp af en »*Freya Meldung*«. I et andet signal omtaltes et »*Freya Gerät*«. Briterne sluttede rigtigt,

Viper-lejren.

1. 100-mandsbarak. 2. Befalingsmænd, toiletter og bad. 3. Ifølge efterretnings-skitse indkvartering for kvindeligt personel. Findes ikke på andre kort eller på luftfoto. 4. Toiletter, vaske-rum. 5. Kommandantskab? 6. T-barakken omgivet af to meter høj beskyttelsesmur. (Muren var muligvis kun planlagt). 7. Køkken og muligvis spisesal. 8. Forråds-kælder. 9. Skur. 10. Vagt-stue? Rekonstruktion: Knud Hendriksen. Rentegning: Annelise Kristiansen.

at det måtte dreje sig om et radaranlæg med kodenavn *Freya*. Senere opsnappede de meldinger, der omtalte et andet tysk radaranlæg, som tyskerne kaldte *Würzburg*.

En episode i den dramatiske stil var et britisk kommandoraid i februar 1942 mod et tysk radaranlæg i Bruneval i Frankrig, hvor det lykkedes briterne under ildkamp at slippe væk med vitale dele af netop et *Würzburg*-anlæg.

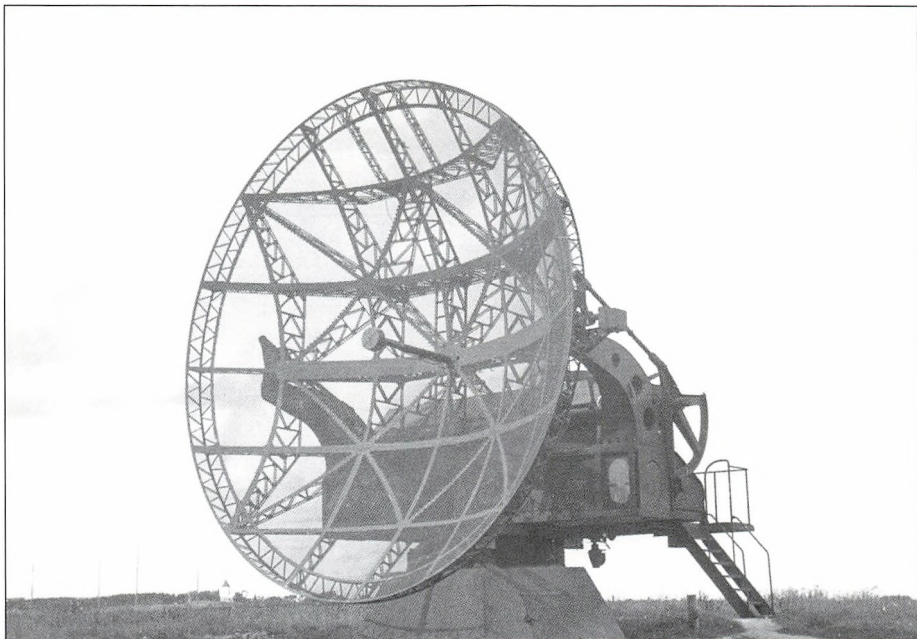
Det tyske modtræk var indhegning af anlæggene med pigtrådsspæringer, hvilket gjorde dem sværere tilgængelige, men også lettere at opdage fra luften.

Mere diskrete metoder var brug af agenter og nedkastning af kurve med brevduer. I kurven var et lille brev, der

spurgte, om der på egnen var tyske anlæg med roterende antenner. En venligsindet finder måtte så formodes at besvare spørgsmålet og fæstne svaret til duen, som så kunne flyve til sin britiske hjembase.

En afspejling af denne historie kan vi måske finde på vores egn i form af en melding den 27. juli 1942 fra den tyske Flugabwehrkommando i Kolding til det tyske luftvåben i Ålborg:

»..... 6-7 km nordøst for Skive er der fundet 6 brevduekurve, som er blevet beslaglagt af det danske politi. I en af kurvene er der en død due, i en anden en levende due. I kurvene er der breve med dansk tekst, formentlig engelsk afsender....« (min oversættelse, KH).

Würzburg Riese. Foto: F.G. Tillisch.

Denne melding fik jeg for nogle år siden i hænderne under et ophold på det tyske militærarkiv i Freiburg, uden at jeg den gang kunne relatere den til noget.

I foråret 1940 begyndte Royal Airforce at flyve natangreb mod Tyskland, og i juli samme år blev den tyske oberst, senere general, Kammhuber chef for de tyske natjagere med den opgave at skabe et system, der kunne finde britiske fly om natten og lede tyske natjagere frem til kontakt med fjenden.

Hans første løsning var et bælte af projektører og radaranlæg fra Nordfrankrig til Sydslesvig, som briterne kaldte Kammhuberlinien. Tyske radaranlæg ved kysten gav de første advarsler, hvorefter de tyske natjagere gik på vin-

gerne og placerede sig foran bæltet af projektører parat til at angribe britiske fly, der blev fanget af søgelysene. Briterne fandt hurtigt ud af, at søgelyssystemet var radarstyret.

Søgelysene, der indgik i systemet, blev imidlertid fjernet i maj 1942, hvorefter linien udelukkende bestod af radaranlæg, idet der var god brug for projektørerne ved de store tyske byer.

Radarstillingerne i kæden havde hver tre anlæg, hvoraf det ene var en søgeradar, der fandt målene, mens de to andre fulgte henholdsvis det udvalgte mål og en tysk natjager, der blev ledet frem mod målet.

Briternes modforanstaltninger mod Kammhuberlinien var dels en massivere

*Freya.
Foto: C.J. Pedersen.*

indflyvning for at lamme systemet og dels en omlægning af indflyvningsruterne. Nye langtrækkende bombefly gjorde det muligt via Danmark at flyve udenom radarkæden.

Det tyske modtræk blev en udbygning af radaranlæggene i en bredere zone og nyopstilling i Danmark af radarstillinger, der havde en indbyrdes afstand på ca. 80 km og dækkede hele landet. I juli 1942 var enkelte af de nye radarstillinger operative, medens resten, herunder stillingen i Jegstrup, var under opførelse.

Takket være briternes samarbejde med den danske militære efterretningstjene-

ste, der arbejdede skjult under hele besættelsen, havde briterne et godt kendskab til de tyske radaranlæg i Danmark, endnu før de var operative.

Bygningerne i anlæggene var standardbyggeri og var hurtige at opføre, medens den tekniske side tog længere tid. Radarerne i Jegstrup var først operative den 1. maj 1943.

Besætningen i Jegstruplejren var det 17. kompagni fra Luftnachrichtenregiment 222. Kompagniet var antagelig på 150 personer, men det kan ikke med sikkerhed siges, om en del af dem var kvinder, *Nachrichtenhelferinnen*, signallotter.

Man har villet hævde, at det tyske radarpersonel var højt kvalificerede teknikere, men sandheden er, at det drejede sig om soldater fra ældre årgange eller folk, der ikke skønnedes egnede til en frontindsats. Tyskerne kompenserede for mandskabets ringere kvalitet dels ved at uddanne hver mand til en enkelt funktion og dels ved at udstyre anlæggene med let udskiftelige komponenter. Begge dele kunne briterne konstatere efter raidet mod Bruneval: En tilfangetaget tysk radaroperatør, der blev taget med til England, imponerede ikke ved sin dygtighed i kendskab til materiellet, som derimod aftvang briterne respekt.

Radarstillingerne i Danmark fik kodenavne efter dyreriget. Den i Jegstrup kom til at hedde *Viper* (hugorm), hvilket må siges at være et godt kodenavn for en installation på Dommerby hede. Vipers naboer mod vest hed *Ringelnatter* (snog), *Lama* og *Büffel*, idet kodenavnenes forbogstaver refererede til en by i nærheden: Ringkøbing, Lemvig og Blåvand. Viper faldt således lidt udenfor, da der her refereredes til Viborg.

Viper havde i overensstemmelse med det tyske system 3 radaranlæg. De to med parabolantennen, der kunne ses fra kirketårnet, kaldte tyskerne *Würzburg Riese*. Det var en type, der spillede en væsentlig rolle i tysk luftopklaring og luftforsvar. Det havde en rækkevidde på 80 km. Det kunne måle retning, afstand og højde.

Det 3. anlæg kaldte tyskerne *Freya*. Dette anlæg var i Jegstrup placeret på en betonsokkel nedstøbt i en fredet kæmpehøj. Det var mindre synligt end de to an-

dre anlæg, og jeg havde ikke set det fra kirketårnet. Freya havde en gitterformet antenne og kunne kun måle afstand og retning. Rækkevidden var 200 km.

De tyske radaranlæg var i begyndelsen kun aktiverede om natten, så folkene i Viper kunne bruge dagen til vedligeholdelse af materiellet, og altså også til musikalske sysler.

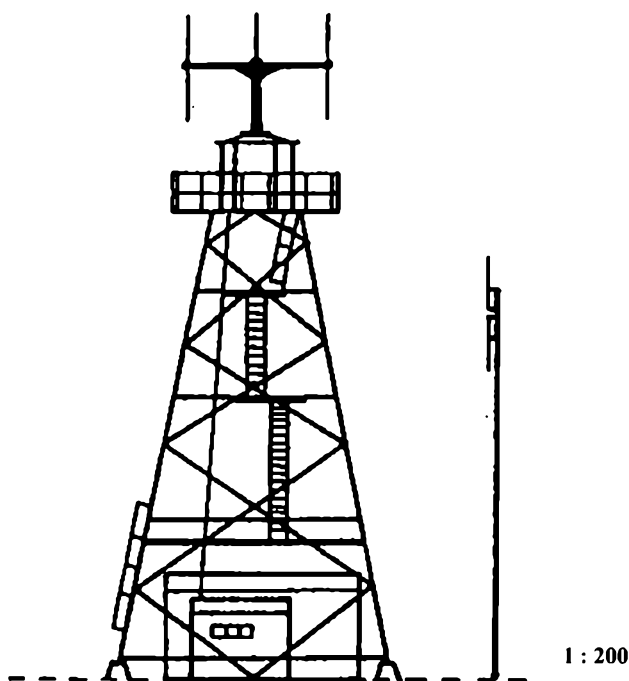
Viper havde som de øvrige anlæg telefonisk forbindelse med en ledelsesstab i Grove, *Raumstab*. Senere blev der også en ledelsesstab i Ålborg.

I god tid inden nattens operationer skulle der meldes, om anlæggene var i orden. Det var ledelsesstaben, der afgjorde hvor og hvornår de tyske natjagere skulle indsættes. Hvis Viper skulle samarbejde med et jagerfly, blev Vipers radiofyr tændt. Viper havde også et lysfyr, men det måtte kun tændes efter ordre. Når det tyske fly var nået frem vejledet af radiofyret, kredsede det omkring fyret, og den ene af Vipers Würzburg, med kodeordet *blau*, kunne nu pejle sig ind på det.

Den langtrækkende Freya ville få den første kontakt med det fjendtlige fly, og når det var nær nok, blev det pejlet af den anden Würzburg med kodenavnet *rot*. Dataene fra radarernes plot gik videre til den centrale barak i Viper, den såkaldte *Auswertung*, som var det operative center. Her førtes forskellige operationskort, og herfra blev den tyske natjager dirigeret. *Auswertung*-barakken var kendelig på, at den var t-formet, hvorfor briterne kaldte den *t-hut*.

Medens de britiske anlægs målinger kunne aflæses direkte på en skærm, der

Y Bodenstelle

Heinrich Peiler

Hans E-mess

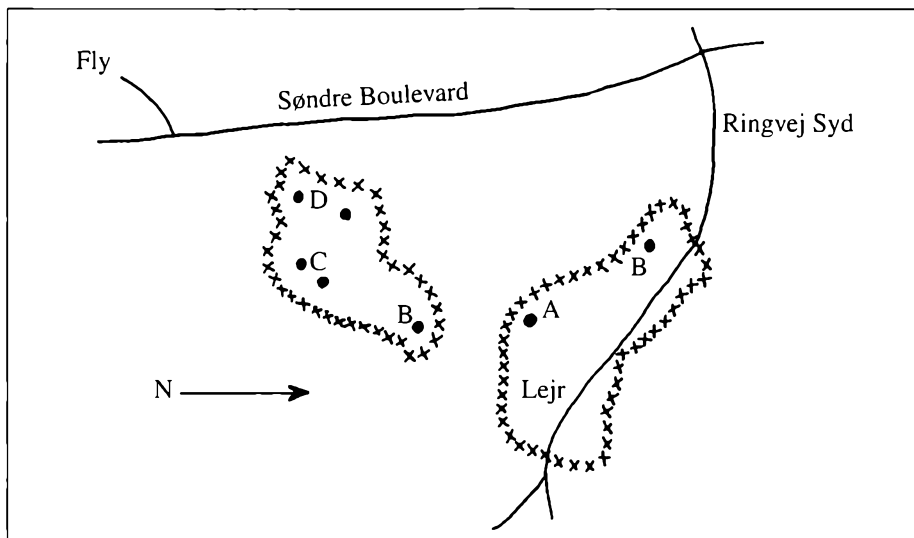
FuS An 731

Tegning: M. Svejgaard.

viste målenes indbyrdes placering i det rigtige forhold, således som vi kender det også i dag, var dette ikke muligt med den daværende tyske teknik. Der måtte derfor i t-barakken foretages en nyttiggørelse, Auswertung, af måleresultaterne. Her sad jagerkontrolofficeren med sine hjælpere. Han var placeret på en platform ved et vandret, matteret glaskort over området med Viper i centrum.

Under kortet sad 4 hjælpere, der kunne styre små spotlights med henholdsvis

rødt og blåt lys. Hjælperne modtog telefonisk fra radaranlæggene afstand, retning og højde for det fjendtlige mål og for deres egen natjager. De kunne nu indstille deres spotlight til den givne retning og afstand til de to fly, og give en geografisk markering på glaskortet med en rød lysplet for fjenden og en blå for eget fly, samtidig med at de oplyste højden. Jagerkontrolofficeren havde direkte radioforbindelse med det tyske jagerfly, og hans opgave var nu at lede det tyske

A. Freya. B. Würzburg Riese. C. Hans afstandsmåler. D. Heinrich pejler. Kortskitse efter M. Svejgaard. Rentegning: Annelise Kristiansen.

jagerfly så tæt til det fremmede fly, at det kunne observeres med flyets egen radar. Platformen kaldte tyskerne et *See-burg-Tisch*.

Det var også muligt at føre et jagerfly ved hjælp af den langtrækkende Freya. Så blev jageren dirigeret ind i Freyas radarstråle, der fastholdt det fjendtlige fly. Natjageren kunne så føres frem mod målet.

Endelig havde Viper to anlæg, der kaldtes Y-linier, der kunne følge de tyske natjagere. Hvert anlæg bestod af en afstandsmåler, *Hans*, en pejler, *Heinrich*, der var placeret i et trætårn, og et operationsrum. Hvert 20. sekund sendte Hans en tone, der blev modtaget og tilbagesendt af jageren. Afstanden kunne derpå beregnes ud fra tidsforskellen mellem afsendelse og modtagelse. Når tonen kom retur, pejlede Heinrich retningen til flyet.

En Y-linie havde en rækkevidde på 300 km. Sammen med radaranlæggene gjorde de to Y-linier det muligt at følge to jagere og to mål samtidigt.

De to anlæg var placeret i et særligt område sydvest for Jegstruplejren, omtrent i nærheden af den nuværende kaserens motionsområde. Området kom senere til at hedde Jegstrup 2.

Det tyske luftforsvar anvendte foruden radaranlæggene luftmeldeposter, og til hvert radaranlæg var der knyttet en række luftmeldetårne. I *Viper* lå der et tårn i selve lejren.

I foråret 1943, da luftkrigen eskalerede, blev det klart for tyskerne, at deres kontrolprocedurer var utilstrækkelige, og de begyndte en omlæggelse af systemet.

Stillingerne skulle nu arbejde døgnet rundt, og der blev oprettet en overordnet operationscentral i Karup, der i decem-

Efter nedlæggelsen af Viper blev lejren overtaget af to kompagnier fra 3. reservepanseropklaringsafdeling. Her står en af soldaterne ved lejrens branddam.

ber 1943 flyttede ind i den store bunker på flyvestationen. Hertil indløb meldingerne fra luftmeldeposterne og fra radarstillingerne, og her skabtes et samlet billede af situationen, der afgav grundlaget for operationscentralens indsættelse af de tyske jagere.

Landet blev inddelt i varslingsområder, og i hvert område blev en radarstilling ansvarlig for at give Karup et varslingsbillede på grundlag af egne observationer og meldinger fra de underordnede stillinger, idet meldinger om egne fly og flere meldinger om de samme fly

blev sorteret fra. Endvidere fik stillingerne på Vestkysten nye langtrækkende anlæg, og t-barakkerne blev afløst af bunkere i de vigtigste stillinger.

Viper kom ikke til at eksistere længe i det nye system. Sommeren 1944 blev stillingen nedlagt. Bernhard kom med tårer i øjnene og sagde farvel.

Efter krigen hørte jeg overraskende fra Bernhard, der var sluppet uskadt gennem resten af krigen. Han var fra Skive kommet til den tyske radarstilling i Hemstok ved Skanderborg, og kapitulationen havde han oplevet i Grove.

Briterne havde stor interesse for de tyske radaranlæg i Danmark, da de var uskadte, og de tyskere, der havde betjent anlæggene, fik ordre til at holde dem intakte. Briterne ville have lejlighed til at vurdere det tyske radarforsvars kapacitet. Det skete fra den 25. juni til den 27. juli 1945 under en stor øvelse, som briterne døbte Post Mortem (obduktion). Under denne øvelse blev der fløjet en række fingerede angreb mod Danmark. Det tyske radarforsvar var aktiveret, og den store bunker i Karup arbejdede som i krigstid - men med britiske kontrollanter til at kigge personalet over skulderen.

Bernhard har nok på et eller andet plan deltaget. Han blev først løsladt fra krigsfangenskab ved årsskiftet 1945-46, kom hjem og fandt sin familie i god behold.

Da Viper var rejst, blev Jegstruplejren overtaget af to kompagnier fra 3. reservepanseropklaringsafdeling, og ved krigens slutning befandt der sig 500 tyske lotter i lejren. Det var formentlig kvindeligt personel fra det tyske luftforsvar, der

Del af Jegstruplejren efter krigen. T-barakken ses i baggrunden til venstre. I forgrunden ligger Vipers forråds-kælder. På grund af udbygning og ændringer for at skaffe plads til de tyske flygtninge er det vanskeligt at udskille den oprindelige Viper-lejr.

i krigens sidste tid var blevet bragt i sikkerhed fra østfronten. Til sidst kom de østpreussiske flygtninge i så stort et antal, at Jegstruplejren måtte udvides kraftigt.

Kilder

Michaël Svejgaard: Der Luftnachrichtendienst in Dänemark. Vol 1 og 2. 2002, samt materiale fra M. Svejgaards arkiv.

R. V. Jones: Most Secret War. 1978

Carsten Pedersen: Luftkrig over Danmark. III. 1988

Skivebogen 2000

Skive byhistoriske Arkiv: Diverse kort over Flygtningelejren i Jegstrup.

Erindringer fra tiden som sognepræst i Estvad-Rønbjerg 1901-1914

Af provst Christian Anton Reinhold Bruun, Langaa

Provst Bruun blev født den 13. december 1871 på Søndermølle ved Viborg. Efter bestået studentereksamen fra Viborg Katedralskole læste han teologi på Københavns Universitet, hvorfra han tog embedseksamen i 1896. Efter nogle år som hjælpepræst i København fik han i december 1900 embedet som sognepræst i Estvad-Rønbjerg. I 1901 giftede han sig med Helga Rigmor Müller. Bruun fik flere offentlige tillidshverv i Estvad-Rønbjergtiden, bl.a. var han sognerådsformand fra 1909 til 1914.

I 1914 blev han sognepræst i Langå-Torup-Sdr. Vinge pastorat, og fra 1919 bestred han også embedet som provst i Middelsum-Sønderlyng Herred, samt som medlem af Amtsskoleledelsen i Viborg Amt, Amtspræst.

Provst Bruun gik på pension i efteråret 1941. Han blev boende i Langå, hvor han bl.a. brugte en del af sin tid på at skrive to erindringer, dels om sit liv, dels om taterne i Estvad-Rønbjerg. Et uddrag af de to erindringer bringes nedenfor.

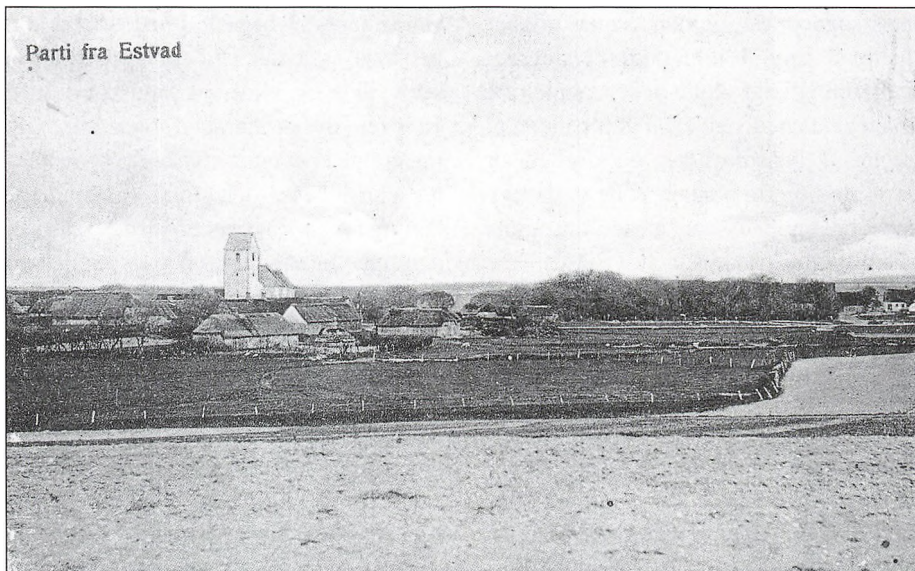
Provst Bruun døde den 19. marts 1943.

Efter sin teologiske embedseksamen virkede Bruun som lærer i københavnske privatskoler og som ekstraassistent (voluntør) på Sjællands Stiftskontor. I december 1897 fik han stilling som andenkateket ved Holmens kirke, hvor arbejdet først og fremmest bestod i at være afløser for provsten, Georg S.F. Schepelehn:

Mit arbejde som kateket var i sig selv ikke tilfredsstillende, man skulle kun være stedfortræder, aldrig øve en selvstændig præstegerning, og det blev jeg til sidst ked af. Heller ikke var det opmuntrende at undervise i de københavnske privatskoler, det arbejde jeg udøvede på bispekontoret var dog meget interessant og blev mig siden til stor gavn i min provstegerning.

Jeg søgte derfor efter et par års forløb selvstændigt embede, og endelig i december 1900 blev jeg kaldet til sognepræst for Estvad og Rønbjerg menigheder i Ribe Stift, syd for Skive. Det var et helt nyt afsnit af mit liv, der nu begynd-

te. I 10 år havde jeg levet i hovedstaden og skulle nu ud i landlig ensomhed. Jeg var forlovet, men med brylluppet måtte det vente, da der var nådensår i embedet, så det var jo meget ensomt i den første tid. Jeg var tre måneder alene i Estvad præstegård, inden jeg fik det ordnet med formanden, at han gav tilladelse til, at jeg overtog gården og kunne holde bryllup. Dette stod d. 23. april 1901 i Holmens Kirke i København, hvor min hustru, Helga Rigmor Müller, datter af kontorchef i overformynderiet, Vilhelm Müller, og jeg blev viet af pastor Chr. Welding ved samme kirke. I Estvad er alle vore børn født, Einer i 1902, Laura i

Estvad by ca. 1910. Estvad Præstegård ses yderst til højre.

1904, Vilhelm Benedikt i 1909 (død i Estvad 1911) og Vibeke i 1912.

Men, som sagt, det var meget ensomt for mig, da jeg i januar 1901 kom til Estvad. Det var midt i vinterens hjerte, at jeg kom der, i den barskeste vintertid. Ensomt var der i præstegården. Menne-sker så jeg så godt som ingen af med undtagelse af forpagterens familie. De sørgede for min opvartning og forplej-ning, men det var jo kun ved måltiderne, at jeg så dem. Resten af dagen sad jeg alene. Vejr og føre var ikke indbydende til at gå ud og besøge folk i, så jeg kom i begyndelsen ikke videre ud mellem mennesker, uden når der var kirkegang og kirkelige handlinger.

Det var ikke underligt, at jeg kunne fristes til at tabe modet og se mistrøstigt på hele mit arbejde og min stilling, ja, det gik endog så vidt, at jeg for alvor

tænkte på at opgive det hele og søge min afsked fra embedet. Jeg husker tydeligt en formiddag, hvor jeg var så langt nede, at jeg havde besluttet mig til, at nu skulle det være, om eftermiddagen ville jeg skrive min afskedsansøgning.

Men så indtraf der noget, som jeg ikke kan forklare på anden måde, end at det var Gud, der greb ind i min skæbne.

Medens jeg sad i min stue, bankede det på døren, og ind trådte en yngre mand fra sognet, som jeg havde truffet nogle gange, og jeg forstod straks på hans optræden, at han havde det ligesom jeg og var sandelig langt nede. Han kom for at søge råd i sin vån-de, han syntes ikke, han kunne få fred med Gud i sit hjerte og kom nu til sin sognepræst for at få råd. Jeg blev forfærdet, thi jeg trængte jo ligeså meget som han til lys og klarhed, og han kom til mig! Men jeg var jo

hans sognepræst, og han kunne forlange hjælp af mig. I min nød foreslog jeg ham, om vi ikke skulle bede sammen. Vi knælede da ned ved siden af hinanden på gulvet og bad om hjælp og klarhed, og da vi stod op fra bønnen, følte vi os styrkede og hjulpne - og afskedsansøgningen blev aldrig skrevet.

Det var et ganske ejendommeligt sted, jeg var kommet til, Estvad og Rønbjerg sogne, både i henseende til natur og folkeliv.

Estvad sogn grænser til Karup Å med dens brede og frodige enge. Ovre på den anden side af åen lå Fly Kirke og sogn med Jeppe Aakjærs fødegård. Det var derfor ikke underligt, at hans digtning om Karup Å og hvad dertil hører, havde en vis aktualitet hos befolkningen på disse egne.

Når man stod udenfor Estvad Præstegård og så ud over engen på den anden side, mødte øjet først et stykke mørkt og øde hede, bag ved denne hævede den jyske højdyryg sig med stejle bakker. Jeg husker, at en herre, som engang besøgte præstegården og som havde set sig meget om i verdenen, ytrede, at når man stod og så ud over engen og åen over til den anden side med den dystre hede-strækning bag den frodige eng og bakkerne bag ved, mindede de om Nilen i Ægypten.

Den største del af Estvad Sogn var nogenlunde frugtbar jord, dog var der også i sognet megen hede og ikke at forglemme den ejendommelige og i sin art enestående Flyndersø, der havde udløb i Karup Å ikke langt fra præstegården. Flyndersø, der var 1 mil lang, var omgi-

vet af hede. Dybt nede i heden med meget høje skrænter ned til vandspejlet lå søen. Øde og vildt var landskabet med en egen dystre karakter over sig. Gik man oppe i heden et stykke fra søen kunne man ikke se den, først når man var kommen hen i nærheden af den, så man den ligge lige for sin fod. Selvom det var en øde natur, havde den dog sin skønhed, der var nogle pragtfulde solnedgange at se udover søen. På grund af de bratte skrænter og kløfter ned til søen, hvor vinden kunne blive presset ned igennem og fare over den som kastevind, var søen ikke ufarlig at sejle på. Når der færdedes en båd med sejl på ude på søen, kunne en sådan kastevind, der kom farende pludselig, godt vælte båden, og da var der jo fare for fiskeren i båden.

Søen minder i den henseende om, hvad vi kender til en sø langt herfra, nemlig Genesarethsøen i Jødeland. Den er også omgivet af kløfter, hvorigennem blæsten farer ud over søen og volder fortræd på de skibe, den træffer på, tænk på fortællingen om Jesus, der stiller stormen på søen.

Flyndersø er lumsk og kræver tit et offer. I de 13 år, jeg var i Estvad, druknede 3 mennesker i den. Den ene var en ung fisker, der sejlede med sin båd på søen. En kastevind ramte båden, som kæntrede, og manden faldt i vandet og druknede.

Den næste var en ung dame, som var på besøg i Flyndersø Møllegård. Mølleren var med familie og den unge gæst en dag på en rotur på søen. I ungdommelig kådhed stod bemeldte dame op på et af sæderne i båden og gyngede den fra den

Den østlige ende af Flyndersø, set fra nord ca. 1910. Forrest ses Ole Rømers milesten, der angiver, at afstanden til Holstebro er fire mil. Bag stenen ses ålekisten ved Koholm Å og Flyndersø Mølles bygninger. Man får et godt indtryk af de store heder omkring Flyndersø!

ene side til den anden. Da man gjorde hende opmærksom på det farlige heri, var hun stor på det og sagde, at hun flere gange havde sejlet til Amerika over Atlanterhavet, så hun regnede ikke denne »lille dam« for noget. I det samme tabte hun balancen og faldt i vandet. Da båden var i fart, var det umuligt at få fat på hende. Hun gik straks ned og var borte med det samme.

Den tredje gang var det en af mine konfirmander, det gik ud over. Det var en smuk solskinsdag i januar måned. Vejret var ganske stille. Da kom der pludselig bud til præstegården, at en af konfirmanderne, en dreng, var druknet på søen. Han var sammen med nogle kammerater på hjemvejen til Rønbjerg gået ned på søen for at skride på isen. Under dette var han gået ned i en nytil-

frosset våge og gik under med det samme. Hans kammerat, som kom bagefter ham, undgik med nød og næppe at lide samme skæbne. Da jeg kom ned til søen, kunne jeg straks se, hvor det var sket. Der var en del af hans præstekammerater og andre, blandt dem læreren fra den nærliggende Estvad Skole. Hvad skulle vi gøre for at få ham op?

Ja, der gik ude på søen i en ikke ret lang afstand nogle karle og stangede ål. Vi fik fat i en af dem med samt hans lange stang m. jern, og han begyndte så at stikke det lange skaft med jernet med modhagerne for enden ned i vågen for at få fat på drengen. Omsider lykkedes det for ham, og vi så først en sko, så et bukseben og derefter hele drengen blive halet op. Det var et sørgeligt syn at se den friske, unge dreng ligge der, som om han sov.

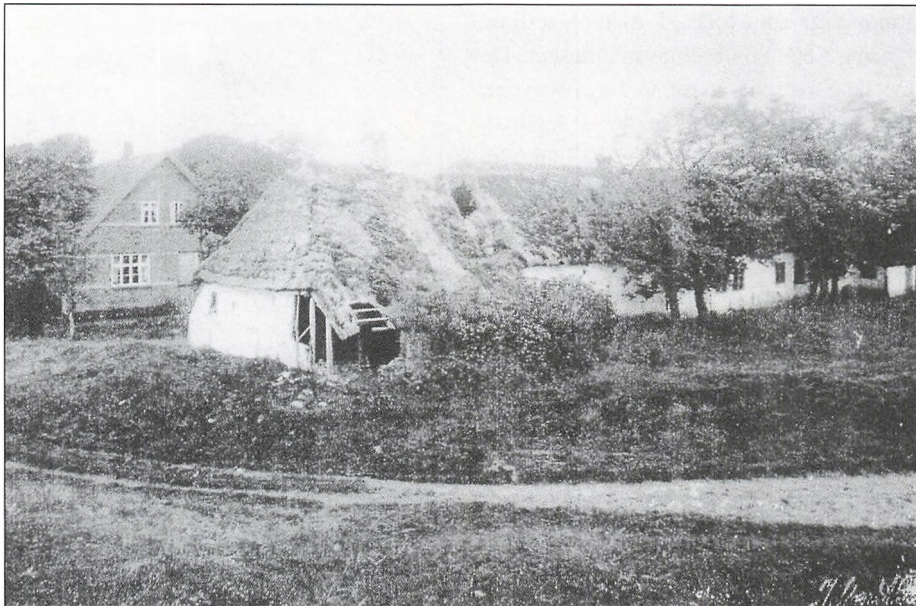
Godt 30 år er gået, siden forsøget på at udtørre Flyndersø blev opgivet, og afvandingskanalen er ved at gro efter. Postkort ca. 1910.

Vi gik straks i gang med oplivningsforsøg, så godt vi kunde, men da han allerede havde ligget over 1/2 time under isen, var livet ganske udslukt. Der var imidlertid gået bud efter hans forældre, og det var hjerteskrærende at se deres sorg, da de kom ned til søen og så deres dreng ligge der kold og stiv.

Selve søen er i sig selv et naturfænomen. Den menes, som alle dens omgivelser, at stamme fra istiden. Da isen trak sig tilbage, blev der en stor klump is liggende gemt under sandet, og da denne is omsider smeltede, dannedes søen heraf. Det er rimeligt, thi søens sider under vandet er kun sand med en bred fure fyldt med dynd på bunden.

Denne omstændighed opdagede man, da man i halvfjerdserne i forrige århun-

drede forsøgte at udtørre søen for at omdanne den til agerland. Et konsortium, hvoriblandt var en meget rig godsejer Neergaard fra Sjælland, der skulle finansiere foretagendet, købte hovedgården Estvadgaard med tilhørende Flyndersø Møllegaard, Flyndersø og heden deromkring. Søen skulle altså gøres til agerland, og for at opnå dette skulle vandet pumpes ud af søen. Der blev gravet en kanal langs med søens bredder for at tage trykvandet fra bakkerne, og en vældig pumpemaskine med tilhørende pumpeværk blev anbragt på udløbet af søen. Denne pumpe var også i gang, og man havde fået tørlagt en lille del af søen, men man opdagede da, at bundforholdene var dårlige, de bestod kun af sand med lidt mudder i bunden. Foretagendet

Estvad Præstegård ca. 1905-1910. I forgrunden ses den gamle præstegård i stærkt forfald, og bag den gavlen af den nye fra 1877.

var altså mislykkedes, og arbejdet blev opgivet efter at have kostet en masse penge. Endnu i min tid kunne man spore resterne af en bred kanal, der i sin tid var blevet gravet langs med bakkerne.

Terrænet omkring søen var på sine steder også ejendommeligt. Der fandtes spredt omkring i heden, enten lige ved søen eller i større afstand fra den, nogle ejendommelige huller i jorden. De var cirkelrunde, aftagende i diameter nedefter. Dybden var meget forskellig. Enkelte kunne være meget store og dybe med mose i bunden, andre mindre dybe, men altså cirkelrunde. De lærde har været meget uenige om, hvorledes de er opstået. En formodning er denne, at da isen smeltede, fossede vandet fra den smeltende ismasse ned i det underliggende

sand og frembragte, når faldet var begrænset til et bestemt sted, et cirkelrundt hul. Vandet faldt fra en betydelig højde og sprøjtede sandet op til alle sider, deraf fremstod den mærkelige formation. Den slags huller kaldes almindeligvis for »jordfaldshuller«.

Nu er en stor del af heden, den såkaldte Hjelm Hede, beplantet med gran, og derved er, synes mig, en stor del af hedens storladenhed og poesi gået tabt.

I Rønbjerg sogn var der også megen hede, men den var mere nyttig end den omkring Flyndersø, thi i heden i Rønbjerg ligger der en stor og god mose, der om sommeren giver arbejde til mange mennesker og frembringer udmærkede tørv.

Jeg var kommen til en egn med ejen-

dommelige naturforhold, men også til en egn med ejendommelige mennesker. De var ikke helt til at regne for vestjyder, men havde dog noget af deres sejhed. De var ikke særligt fremmelige i åndelig henseende, havde ikke mange åndelige interesser, skønt det åndeligt berigede Sallingland var nabo til kommunen. Nu var de økonomiske kår heller ikke blide, så det bidrog jo til, at interessen for udkommet gerne blev det alt overvejende. Der var megen fattigdom rundt om i hjemmene, og det prægede også hele livsførelsen og livssynet.

Men de ejendommeligste mennesker, som levede blandt befolkningen, var dog efterkommere af de gamle »natmænd« eller »tatere«.

I disse 2 sogne havde der fra gammel tid været en temmelig stærk invasion af tatere, hvilket ikke var lige behageligt for befolkningen. Der var et mundheld fra den tid, der lød således: »De Rønbjerg rakkere og de Kisum kjæltringer er ikke gode at bide med.« Kisum er en lille by i Estvad Sogn. I Estvad by lå et fattighus, som også måtte tage imod taterne, når de på deres tiggertogter kom til byen. De slog sig ned i fattighuset, hvor de gjorde sig det behageligt, og de indsamlede fødevarer fortæredes ved et forrygende gilde, hvor der heller ikke spares på drikkevarerne. Taterne ville gerne leve godt, og ved en sådan lejlighed som den ovennævnte var yndlingsretten flæskepandekage, men til en »Rakkerpandekage« skulle der bruges 24 æg!

Det kom altid til slagsmål under hujen og skrigen, så byens øvrige beboere blev vækket derved. Man sendte så bud til

»Memme« fra Estvad – den sidste Taterske. Gift 3 Gange – sidste Gang 2. Decbr. 1915, 83 Aar gl. – Død 1916.« Sådan skriver fotografen, træhandler Niels Sørensen, Lem, bag på dette postkort.

præstegården i byen for at hidkalde præsten. På den tid, da dette passerede, vel i 70'erne i forrige århundrede, var præsten også sognerådsformand og havde som sådan myndighed til at træde op overfor et sådant uvæsen. Han var også parat til at komme, men han vidste, at gik han over til fattighuset i sin daglige

dragt, ville urostifterne ikke bryde sig om, hvad han sagde, måske oven i købet give ham en dragt prygl, fordi han forstyrrede dem i deres gilde, nej, han kendte folkene og tog sin præstekjole på. Når han kom i sin embedsdragt, turde de ikke røre ham eller være hans befaling overhørig, de vidste, at det ville komme dem meget dyrt til at stå, dersom de foregreb sig på en embedsmand i funktion. Jeg kom selv engang til at prøve noget lignende med hensyn til deres respekt for kjole og krave, men herom senere.

Da jeg kom til Estvad og Rønbjerg, var der forskellige både ældre og yngre eksemplarer »aa æ' lan«, som taterne kaldtes, når man omtalte dem.

Jeg vil begynde med at fortælle om de ældre først.

Da jeg kom til Estvad, varede det ikke længe, inden jeg hørte om en gammel tatterkvinde, som levede der i sognet og bar det ualmindelige navn »Mimme Smut«. Hendes rigtige navn var Trine Aarestrup, gift med en gammel mand, Kræn Aarestrup. Hun var den gang ca. 70 år gammel, men ualmindelig rask og rørig. I sine unge dage havde hun sikkert været smuk, hun var lille af vækst, havde et skarptskåret ansigt med kroget næse og et par ualmindeligt levende og nysgerrige øjne. Som hendes navn tyder på, var hun let til bens, og hun var ikke bange for at vandre lange strækninger for at tigge. Hun var i besiddelse af en god del forstillingskunst, som hun brugte, når hun ville opvække folks medlidenhed. Jeg husker, at hun en gang var inde i præstegården for at tigge. Hun stod i køkkenet og foregav at være ilde medta-

get af gigt, sådan at hendes højre hånd rystede af svækkelse. Hun havde lagt denne på køkkenbordet, og den rystede så stærkt, at det lød som en stadig trommen på bordpladen, men da hun kom ud fra præstegården og var kommen et lille stykke bort, lagde vi mærke til, at da fejlede hverken hånd eller arm noget! Hun drog med sin kurv og pose viden om for at tigge, tog med toget fra Rønbjerg station til stationer både på Sallingbanen og Viborgbanen. Fra stationerne gjorde hun og måske endnu en kone »aa æ' slau« udflugter rundt omkring i egnen og hjemsøgte folk. Så gjaldt det jo om at opvække deres medlidenhed. Det var mest fødevarer, men også penge, de tiggede sammen. Om efteråret ved fåreklipningstid kom de og bad om »en køn to i Guds navn«, d.v.s. de bad om lidt uld. Dette hedder på jydsk »to«.

Når taterne var på deres tiggertogter, optrådte de ikke altid hensynsfuldt over for beboerne. De kunne, navnlig hvor de fik en anelse om, at konen var alene i gården, optræde meget fordringsfuldt, kunne forlange både det ene og det andet af fødevarer og tøj. En ældre gårdmand i Estvad har fortalt mig, at han i sine unge dage, da han var karl hjemme hos sine forældre, har oplevet følgende. Han stod en dag i laden og hørte og så da en lille flok tater komme ned i gården og begive sig hen til køkkendøren. Han vidste, at hans mor var ene i stuehuset, og han kunne på taternes opførsel mærke, at de havde opdaget dette og nu begyndte høj-røstet at stille fordringer til hans mor. Da han syntes, at det kunne være nok, gik han ud af laden med en fork løftet foran

Anders Hansen, »Røde Anders«, foran Mimmes hus i Estvad ca. 1915.

Bag på billedet skriver træhandler Niels Sørensen: »Den gamle Tiggerskes Bolig i Estvad. Hun er Enke anden Gang, og hendes »Træmand« Anders Hansen, sidder udenfor. Huset rummer kun en Stue samt Gang, Køkken og Spisekammer. I Stuen to Alkover. Af Husdyr haves Hund og Kat.«

sig som en fældet lanse og gik på denne måde hen mod banden, der blev forskrækket over hans pludselige og uventede fremtræden. Han lovede dem, at han ville gå løs på dem med forken, hvis de ikke snart forsvandt ud af gården. Da de hørte dette, forsvandt de skyndsomst.

Men tilbage til »Mimme Smut«. Hun forstod som sagt godt at spille komedie.

Jeg havde dengang en søster boende som præstekone i Vroue Præstegård et par mil fra Estvad. Også dertil udstrakte hun sin virksomhed, og når hun optrådte i Vroue Præstegård, var der ingen ende på hendes ros over mig. Hun vidste, at præstekonen var min søster, og derfor

gjaldt det om at gøre det mest mulige ud af denne omstændighed, og skønt hun aldrig kom i Guds hus og aldrig havde hørt mig prædike, var hun fuld af lovord om mine gode evner på »æ stuel«. Alt sammen for at gøre et godt indtryk på min søster, så hun ville betænke Mimme med en rigtig almisse!

Da jeg kom til Estvad, boede Mimme og hendes mand gamle »Kræn Aarestrup« i Kisum by i Estvad Sogn. En dag kom en alvorlig udseende mand ind i præstegården. Han var ikke just skøn, høj og ranglet med ildrødt hår og ditto skæg. Da han var i kristklæderne, formodede jeg, at hans ærinde var af højtidelig

art. Det passede også. Han kom som ud-sending fra Trine og manden, om jeg ikke ville følge med vedkommende bud og tage gamle Kræn Aarestrup til alters. Han var meget syg, og Trine frygtede det værste. Nu hørte jeg bagefter, hvad jeg ikke vidste dengang, at manden, der kom som bud, hed Anders, populært kaldet »Røde Anders«, og var kæreste med Mimme og egentlig kun ventede på Kræn Aarestrups død for at kunne gifte sig med Trine. Da jeg kom op til den gamle mand, stod Trine ved hans sygeleje med et meget ulykkeligt og bedrøvet ansigt. Det så jo alt sammen meget troværdigt ud, men var det altså ikke i virkeligheden. Jeg berettede den gamle mand og begav mig hjem igen.

Derefter hørte jeg i lange tider intet til den gamle Kræn Aarestrup. Endelig hørte jeg, at han skulle være død, men de nærmere omstændigheder kendte jeg ikke. Jeg tænkte mig, at det ville vel ikke vare længe, inden »Røde Anders« igen meldte sig i højtidelig antræk i præstegården for at melde den gamle mands død, men der gik mange dage og jeg undrede mig derved, han skulle jo dog be-graves. Endelig kom Anders, og det første han sagde, efter han var kommet til sæde, var dette: »Ded var da løwn«. Hvad der var løgn, sagde han ikke, hvorpå jeg spurgte ham om det. Forinden jeg fortsætter, må jeg indskyde, at gamle Kræn Aarestrup ikke døde dengang, jeg berettede ham i hans hus i Kisum. Det havde Trine håbet, og der måtte nu gribes til stærkere forholdsregler. Hun søgte hjælp hos en spåkone i Rønbjerg, og denne rådede Trine til at flytte med

Kræn Aarestrup til et andet sted, det skulle nok hjælpe! Trine flyttede så med manden til Rønbjerg, og der døde han virkelig kort efter. Da den døde nu skulle klædes i ligklæder, havde Trine fået nogle nabokoner til at hjælpe sig, og under arbejdet kom disse gode madammer så heftigt op at skændes, at den ene af dem i stridens hede fremkom med den kriminelle beskyldning mod Trine, at hun havde forgiven Kræsten for at komme af med ham. Det var jo en frygtelig anklage, og da den blev bragt videre af tjenestivrige koner, kom den også sognefogeden for øre. Han måtte nu tage sig af sagen, øvrigheden blev alarmeret, og føl-gen blev, at gamle Kræn Aarestrups af-sjælede legeme blev obdiceret for om muligt at opdage nogen gift i ham. Det viste sig imidlertid, at der intet var, han var død en naturlig død, og beskyldningen altså løgnagtig. Det var dette, Anders kom og fortalte mig med den korte bemærkning som foran nævnt: »Ded var da løwn«.

Nu skulle den gamle Kræsten da be-graves, og da han tidligere havde boet mange år i Kisum, Estvad Sogn, ønskede Trine ham begravet på Estvad Kirkegård, og begravelsen blev fastsat til den følgende søndag før sidsttjenesten d.v.s. kl. 1 1/2. Søndagen kom, og klokken blev 1 1/2, men endnu var kisten og ligfølget ikke kommen. Dog lidt efter kom de, de medfølgende folk begav sig ind i kirken, og kisten blev sat op foran kordøren. Den sørgende enke sad i stolen nærmest ved kisten, og efter hendes fortvivlede gråd og sørgmodige ansigtsudtryk at dømme måtte man antage, at hvad der

»Den gamle Tiggerske, Else Katrine Pedersen, ligger syg«, skriver fotografen, træhandler Niels Sørensen, bag på dette fotografi fra ca. 1915. Om det er i huset i Estvad eller på Kisum Fattiggård, »Mimme« ligger syg, vides ikke.

var sket, gik hende i særlig grad til hjertet, hun græd, som hun var pisket! Noget af den mulige medfølelse hos de tilstedeværende måtte imidlertid forsvinde, da man fik at vide, at hun, inden manden var lagt i kiste, havde været hos sognerådet for at få lov til nu at gifte sig med Røde Anders!

Jeg kunne godt mærke, da jeg kom ind i kirken, at følget ikke var det almindelige begravelsesfølge, thi afsyngelsen af salmen var noget uregelmæssig, snart lød den dæmpet, snart løftede den sig næsten til et brøl, men den gamle mand kom da ellers hæderligt i jorden.

Den næste søndag fik jeg forklaringen af læreren i Rønbjerg. Han fortalte, at da

han henimod middagstid på begravelsesdagen var gået ud til dødsstedet for at »synge liget ud« og selv mente, at han var kommen i god tid, opdagede han, at følget allerede selv var gået i gang med den forretning. Mange af deltagerne sang med af fuld hals, men kunne knap holde balancen, og forklaringen var den, at traktementet havde bestået af brændevin og wienerbrød.

Flere af følget var så medtagne af »gravøllet«, at de måtte blive på pletten og ikke kunne følge med til Estvad Kirke. Resten fulgte så med kisten, men eftervirkningen af gildet sporedes altså i deres sang i kirken!

Efter Kræn Aarestrups død flyttede

Trine til Estvad By sammen med Røde Anders og boede i en hysling ved vejen til Rønbjerg. Hun vedblev med sine tiggertogter, og undertiden op mod jul kunne det indtiggede sul blive så stor en bunke, at det ikke kunne rummes i deres eget sulekar. En gang måtte de have bud ind til en nabogårdmand om at låne et kar hos ham, da deres eget ikke kunne slå til! Trine og Anders ville vedblivende gerne giftes, men da de begge til stadighed havde fået af kommunen, kunne det jo ikke uden videre lade sig gøre uden sognerådets samtykke. Egentlig skulle parret først betale al den modtagne understøttelse tilbage, forinden der kunne blive tale om giftermål, men så ubillig var sognerådet heller ikke.

Det stillede kun som betingelse for tilladelsen, at de tilsammen betalte kommunen 50 kr. Det var jo nådigt sluppen, og det var en let sag for Trine i løbet af forholdsvis kort tid at få de 50 kr. tigget sammen. Så betroede hun da summen til Røde Anders for at han kunne gå til sognerådet dermed og få den ønskede tilladelse til at blive smedet i hymens lænker, men »ak og ve«, Anders tog fejl af vejen. I stedet for at gå til sognerådet drog han til Skive og satte alle pengene til i en vældig rus. Så var de ovre! Jeg tænker, at Trine ikke har været særlig god af sig, da han kom hjem fra den ekspedition.

Hun kunne bruge en rigtig grim mund og skælde frygteligt ud. Det fik jeg en gang at mærke. Jeg må dog sige, at jeg kom helt uskyldig ud for det. En dag kom jeg ganske fredeligt gående hen til hendes hus. Jeg skulle have noget at vide

af hende, en ganske almindelig besked, som hverken angik hende eller Anders eller deres indbyrdes forhold, men jeg kunne godt se, straks jeg trådte ind i den lille forstue, at hun var meget ophidset. Hun stod med begge hænder plantet i siden og råbte op, så det kunne høres langt udenfor, jeg skulle ikke komme og sige Anders noget på, han var god nok osv. osv.. Hun troede altså, dreven af sin onde samvittighed, at det var deres indbyrdes forhold, at jeg var kommen for at dadle.

Hvor hun skældte ud! Og så kom hun midt i det hele med denne ejendommelige bemærkning: »Nu tør a godt sej' de te Dem, for nu hår Di ett' kjowl og kraw' på«. Trine mente altså, at nu kunne hun uden risiko skælde mig ud. Hun bedyrede i høje toner, at jeg aldrig skulle komme til at vie hende og Anders, hvilken trussel jeg besvarede med at sige til hende, at der var intet jeg hellere ville være fri for end dette! For øvrigt blev Anders og Trine virkelig gift nogle år efter, at jeg var flyttet fra Estvad. Da var hun over 80 år og han langt oppe i halvfjerdserne.

En anden gammel tater, der hed Frederik Andersen, levede med sin kone der i byen. Nu var han bleven gammel og så nogenlunde skikkelig, men havde i sine unge dage været noget vild af sig. Således kom han en gang galt af sted på et marked. Han var, som så mange andre, gået ind i et telt, hvor der optrådte en neger som stærk mand. Her gerådede han i sandt raseri, da han opdagede, at negeren var smeden fra hans egen by! Frederik syntes, at han var blevet skammelig nar-

ret og smadrede hele teltet, og da politiet kom til, skamslog han betjenten. Man kan i grunden godt forstå, at han blev rasende. Han troede at have en vildmand for sig, og så var det smeden fra hans hjemegn!

Blandt de ældre mænd af »æ slau« var der også en, der hed Abraham Jørgensen. Han boede i et lille hus ved Rønbjerg Station. Han var af en anden type end f. eks. »Mimme Smut«. Han var fedladen i ansigtet med utallige små fine rynker i huden. Farven var nærmest mørkebrun. I sine yngre dage havde han måske også været en lystig svend, men nu i sin ældre alder var han blevet et ordentligt menneske og var en meget flittig kirkegænger. Han havde en smuk sangstemme, og det benyttede jeg mig en gang af. Kirkesangeren i Rønbjerg Kirke havde sommerferie, og jeg havde lovet at tage kirkesangen for ham de par søndage, han var borte. Men nu manglede jeg en til at give mig messesvarene under gudstjenesten. Når jeg messede fra alteret: »Herren være med eder«, skulle der jo være en blandt menigheden, der sang for på svaret: »Og med din ånd«. Jeg kom da til at huske på gamle Abraham, mon han ikke ville påtage sig dette hverv for disse søndage. Jeg spurgte ham, og han svarede ja. Om søndagen, da jeg ved gudstjenesten havde messet: »Herren være med eder« rejste den gamle mand sig op og sang for med sin sprøde gammelmandsrøst: »Og med din ånd«. Det gik udmærket.

Samme Abraham havde en søn, som var en stor, stærk mand, men som lignede sin slægt godt nok i dette, at han var

ikke meget for regelmæssigt arbejde, ville egentlig hellere have så lidt som muligt at bestille, så han måtte fra tid til anden en tur på arbejdsanstalten for at lære arbejde og disciplin. Den gang det skete, var jeg sognerådsformand, og jeg måtte da sørge for, at hans kone, Stine, og hans børn blev anbragt midlertidig på fattiggården. Under hendes ophold der oplevede jeg en pudsig episode. Der var kommen en ny bestyrer på fattiggården, og Stine og han kunne slet ikke enes. Hun var meget hysterisk og han måske for ungdommelig, i al fald fik han skyld for at ville drille hende. Måske var hun et taknemmeligt objekt med sit uligevægtige sind. Der udkæmpedes svare bataljer, dog kun i ord, mellem de to mennesker. En eftermiddag, da jeg sad ved mit skrivebord med noget skriftligt arbejde, hørte jeg, at en person kom op ad stentrappen uden for huset, ind gennem indgangsdøren i en fart, bankede på min dør, lukkede den op uden videre, og ind styrtede »Stine Abrahams« synlig ophidset og bærende sit spæde barn på armen, hvilket hun med et tydeligt bump satte ned på skrivebordet foran mig, idet hun råbte: »Nu må De tage hende, hr. pastor, a' ka' itt længer«. Det så jo ud til allehånde, men jeg forsøgte at berolige hende, hvilket også lykkedes for så vidt, at hun med nogenlunde fatning kunne forklare sin mærkelige adfærd. Det kom da ud, at hun ikke kunne lide den nye bestyrer og var blevet fornærmet på ham, og nu skulle jeg som sognerådsformand tage affære og få barnet anbragt et andet sted. Vi talte imidlertid lidt frem og tilbage om sagen, og da jeg lovede at skrive et

Pastor Bruun med sin familie i Estvad Præstegård ca. 1910. Fra venstre står datteren Laura Henriette, ved klaveret pastor Bruun, fru Helga Bruun med enten sønnen Vilhelm Benedikt eller datteren Vibeke, sønnen Einar Christian og fru Bruuns søster, Ingeborg Ehrencron-Müller.

brev til bestyreren, som hun kunne få med sig og overrække ham, faldt hun fuldkommen til ro og var tilfreds. Jeg skrev så til bestyreren og fortalte ham tildragelsen og bad ham vise overbærenhed mod Stine. Da hun havde fået brevet, tog hun igen barnet på armen, og straks efter så jeg fra mit vindue, at hun synlig tilfreds kørte af sted mod Kisum med barn og barnevogn.

Dette var det sidste møde, jeg havde med taterne og deres slægt. Kirkelig set var de, på en enkelt undtagelse nær, nærmest ligegyldige. Dog sørgede de for at få børnene døbt og i skole. Efterhånden, som børnene voksede til, kom de ud at tjene og kom derved sammen med andre folks børn, og derved udviskedes efter-

hånden den særstilling, de havde indtaget i folkebevidstheden, men det varede længe. Endnu i min tid i Estvad kan jeg erindre, at der hos præstegårdsforpagteren tjente en dygtig og flink pige, men alligevel hun var »å æ slau«, og så var hun jo ikke så estimeret som andre unge piger. Dog er dette synspunkt sikkert ganske forladt nu.

Som allerede nævnt var de åndelige interesser blandt befolkningen ikke store. I religiøs henseende var der foruden en gammeldags vedhængen ved de kirkelige traditioner ikke meget bevidst kirkeligt liv, og det der var, var præget af Indre Mission.

Navnlig i Rønbjerg sogn og også i en del af Estvad sogn var det ikke så få, de

samlede i missionshuset ved Rønbjerg Station; og i hjemmene og i de forskellige kredse for indre- og ydremission søgte man at virke for Guds Rige. De var ikke ukirkelige i al almindelighed, mange, langt de fleste, søgte kirken. Skønt jeg ikke hørte til Indre Mission, stod jeg altid i et godt forhold til bevægelsen og talte som regel ved indledningsmøderne til deres missionsuger. Grundtvigianere var der kun enkelte af, og de var ganske uden indflydelse.

I de 13 år, jeg var sognepræst i Estvad og Rønbjerg sogne, holdt jeg gerne bibellæsninger hver vinter i sognets skoler, og der var godt besøg.

Jeg var kommen en del med i det offentlige liv. Bl.a. var jeg i en årrække tilidsmand for Foreningen til Tuberkulosens Bekæmpelse, og i perioden fra 1909-13 medlem af og formand for Estvad-Rønbjerg sogneråd. Dette sidste var ikke nogen let opgave, da kommunen var økonomisk dårligt stillet, så skatterne var store. Jeg var foruden at være formand tillige regnskabsfører og kasserer, så det gav forøget arbejde.

Som sognerådsformand kom jeg til at lede folketingsvalget i Vinderupkredsen i 1909 og 10.

Dengang havde man endnu valg på et bestemt sted i kredsen, hvor alle vælgere fra kredsen skulle stemme. Valget med dertil hørende afstemning foregik i Vinderup Stationsby, således at der var indrettet særskilt stemmerum for hver kommune i kredsen. Kredsens sognerådsformænd dannede valgbestyrelsen, som selv valgte sin formand. Gennem sognepræsten i Vinderup havde jeg no-

gen tid i forvejen fået at vide, at man tænkte på at vælge mig til formand, og jeg fik da efter hans råd i en fart anskaffet mig en valglov, som jeg lærte udenad for i påkommende tilfælde at kunne beherske situationen, hvad der også viste sig at være formålstjenligt, da jeg virkelig blev valgt til valgbestyrelsens formand.

Indledningen til valget foregik på en åben plads, hvorpå der var rejst en tribune. På denne havde kandidaterne samt deres stillere plads. Formanden for valgbestyrelsen indledte med en tale, der sluttede med et leve for konge og fædreland, hvorefter kandidaternes og deres stilleres navne blev oplæst. Dernæst fik først kandidaterne og dernæst deres stillere ordet, og først derefter gik man over til afstemningen, der som sagt fandt sted forskellige steder i byen. Først hen på aftenen var stemmeafgivningen færdig, og så skulle optællingen af de afgivne stemmer foretages, så det blev meget sent, inden det endelige resultat forelå.

Jeg havde både i 1909 og 10 den glæde at proklamere dr. phil., senere minister, L.J. Moltesen som folketingsmand.

Medens jeg var i Estvad, var endnu den form i brug med hensyn til betjening af pastorater, hvor præsten var forflyttet, at herredspræsterne efter tur skulle besøge de kirkelige forretninger i de ledige sogne, selvom disse kunne ligge 3 á 4 mil borte fra den vikarierende præsts bopæl.

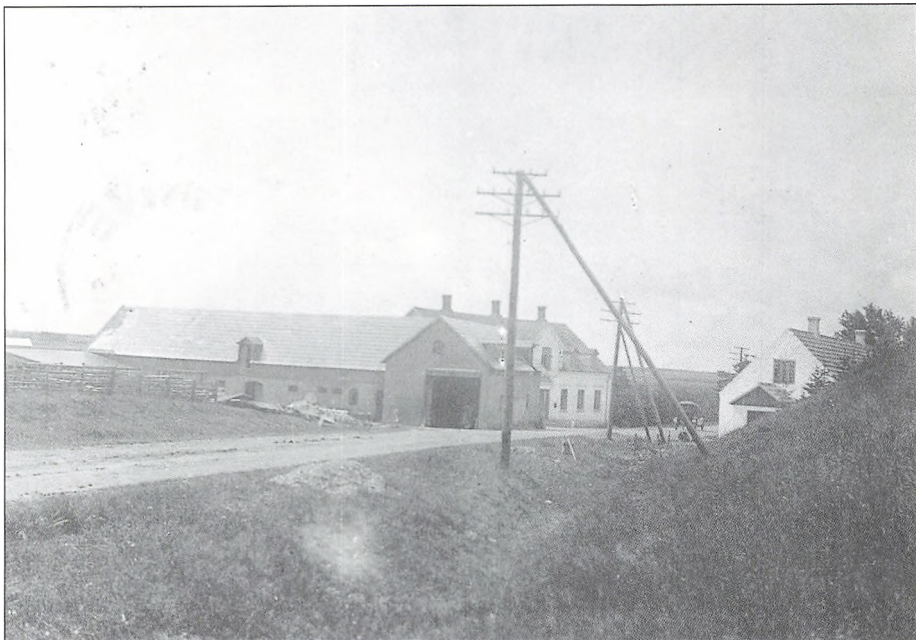
Det kunne, navnlig hvis det indtraf om vinteren, være nogle i allerhøjeste grad ubehagelige ture. Jeg mindes således 3 sådanne i min Estvadtid.

Pastor Bruun i sit studerekammer i Estvad Præstegård ca.1910. Måske er det sognerådets sagsmappe, der ligger på skrivebordet?

Præsten i Grove og Simmelkær, vel 3 1/2 mil fra Estvad, var bleven forflyttet, og nu skulle altså de øvrige præster i herredet prædike på tur i det ledige pastorat. Det tilfaldt mig at prædike derude søndag mellem jul og nytår, altså i årets mørkeste tid. Jeg havde selv en hest og forpagteren i præstegården havde lånt mig en af sine, så jeg havde 2 heste for vognen, hvilket også var nødvendigt på sådan en tur. Forpagterens søn var kusk for mig. Han havde ganske vist kun højre arm, den venstre var i sin tid revet af i et tærskværk, men det gik udmærket. Vi måtte af sted lørdag eftermiddag fra Estvad for at kunne nå Grove præstegård inden aften. På en dag kunne turen ikke gøres frem og tilbage, når der skulle prædikes i 2 kirker om søndagen.

Vi bedede undervejs i Hagebro Kro i nærheden af Haderup, og da vi havde passeret denne by, forlod vi de sidste spor af civilisation og gav os heden i vold. Det var en eventyrlig tur. Heldigvis var det tørvejr, men meget tåget, så udsigten var ikke den bedste. Vi kørte gennem den øde hede, der var ingen banet vej, kun et eneste dybt hedespor, som vi var nødt til at følge, da det var umuligt at komme op deraf, ingen mennesker så eller hørte vi. Vi var aldrig kommen den vej før, men kyndige folk havde sagt os, at den var den eneste, der førte til målet, så der var jo intet andet at gøre end at blive ved. Det var efterhånden bleven aften, men heldigvis var det måneskin, og som sagt en del tåget. Endelig så vi en gård rage op på en bakketop, og vi håbe-

Hagebro kro var et populært overnatningssted for rejsende på vej ned over hederne mod syd. Kroen er nedbrændt flere gange. I 1905 brændte krobygningen fra 1855. Den genopførte kro, som ses på billedet her, brændte i 1939, hvorefter den nuværende kro blev bygget.

de så småt, at nu måtte vi vel snart være ved målet. Vi holdt ind i gården og fik at vide, at gården hed »Barslund«, og at der stadig var 1/2 mils vej til Grove præstegård. Vi fik da en lang forklaring om, hvordan vi skulle køre, først ligeud og så til højre og så skulle vi dreje igen. Ret klogere af det blev vi ikke, men vi skulle jo videre. Vi blev ved med at køre i en uendelighed, og endelig skimtede vi gennem tågen noget højt rage op i luften. Vi var enige om, at det måtte være kirketårnet på Grove Kirke, og da vi også kunne skimte en gård, måtte det da være præstegården. Imidlertid viste det sig, at den høje genstand var en vindmotor, og at gården, vi kørte ind i, ikke var præste-

gården. Vi fik så at vide, at vi var kørt 1/2 mil af vor vej og skulle denne halve mil tilbage for at komme til Grove. Vi vendte så om og kom langt om længe til Grove præstegård.

Den næste dag skulle jeg prædike i Simmelkær Kirke om formiddagen, og præstegårdens befordring skulle da køre mig. Jeg husker, at det var skolens lærer, der var kusk, og han havde kun 1 hånd, så mine kuske på den tur var unægtelig lidt defekte, den ene manglede en arm, den anden en hånd, men det gik rigtig godt. Om eftermiddagen var der gudstjeneste i Grove Kirke. Den ligger oppe på en hedebakke uden menneskelige boliger omkring sig, så man bliver forundret,

når man ser, at der dog kommer mennesker til kirke. Den søndag var der kommen en hel del. Efter kirketid tog vi, så snart det kunne lade sig gøre, af sted tilbage til Estvad. Det gjaldt jo om at komme ud af heden, inden det blev mørkt, og det lykkedes os også, og vi nåede velbeholdne hjemmet efter ligesom på udturen at have bedet i Hagebro Kro.

En anden gang skulle jeg prædike i vakance i omtrent samme egne. Det var nytårsdag, jeg skulle have tjeneste i Hoager Kapel og Borbjerg Kirke c. 25 km fra Estvad i sydvestlig retning. Jeg skulle prædike i Hoager Kapel kl. 10 og måtte køre Kl. 7 morgen fra Estvad Præstegård for at kunne nå til tiden.

Da jeg på tilbagevejen skulle overnatte i Sevel Præstegård hos pastor [Johannes Knud] Rützou, min gode ven, kørte jeg kun med min egen hest og havde ikke kusk med. Det var en lang og kold tur. Så vidt jeg husker, var der ikke sne på jorden, men det var bar frost, så der var ingen vanskeligheder med føret, men koldt var det. Jeg husker, at jeg kom til Hoager skole Kl. 9 1/2, der skulle jeg spænde fra, og jeg havde så småt ventet, at læreren, hos hvem jeg skulle spise til middag, havde haft en kop varm kaffe til mig, da jeg kom til skolen efter 2 1/2 times køretur i kulden, men det havde han ikke, så jeg måtte tage fat straks.

Efter middag kørte jeg til Borbjerg Kirke, hvor jeg havde sidsttjeneste kl. 2. Her var jeg også inde hos læreren, som modtog mig på det bedste, og hvor jeg fik min eftermiddagskaffe, forinden jeg startede på tilbagevejen for at stoppe op i Sevel Præstegård. Hertil ankom jeg hen

ad aften i mørke og kulde, men nu var det ingen sag, nu var jeg hos gode venner. Pastor Rützou og vi i Estvad kom tilsammen. Når jeg nu tænker tilbage på de køreture over til Sevel må jeg sande, at de ikke altid var så behagelige. Jeg havde gerne min hustru og børn med, og jeg havde kun en hest. Vejen gik som tidligere nævnt 10 km over den mest øde hedestrækning, man kan tænke sig, uden menneskelig bolig i nærheden. Vi kørte vejen både om dagen, og når det var mørk aften, jeg var ene mand på vognen, og hvad skulle jeg have gjort, hvis der på turen gik noget i stykker på seletøjet, og man havde stået der langt fra hjælp og måske i mørke, men Gud'ske lov skete der aldrig noget.

Som sagt var heden meget ensom, midt ude i den lå der en række høje, uvist af hvilken oprindelse, og vejen gik imellem disse. Naturligvis var der knyttet sagn til sådan en ensom hedevej mellem bakker. Der fortæltes jo, at i gamle dage havde røvere ligget på lur efter de vejfarende og havde spændt en snor over vejen for at kunne mærke, når der kom nogen forbi. Så sprang de frem fra bakken, hvor de havde været skjult og overfaldt de rejsende. Det var derfor intet under, at dette sted ved de »Grimmebakker« langt ned i tiden ikke havde noget godt ry på sig, ja, selv mens jeg var i Estvad, ymtede man noget om, at der var en gårdmand i byen, som når han kom ad nævnte vej om aftenen og skulle forbi bakkerne, tog han træskoene i hånden, og så løb han alt, hvad han orkede, forbi det slemme sted!!

Heden var som sagt ensom, men dog

unik. Når man passerede den om dagen, kunne der være en egen højtidsfuld stemning derover. Jeg husker således en gang, vi kørte til Sevel. Det var en stille varm oktoberdag med tindrende sol over landskabet. Det havde frosset lidt om natten, og lyngbuskene stod fulde af rim. Da solen nu skinnede, smeltede rimen og blev til regndråber, som hang ved buskene, og solens stråler spejlede sig i dråberne. Det så nydeligt ud, for efterhånden som vi kørte frem, tændtes ved siden af vejen ude i lyngen den ene lille lygte efter den anden, først blå, så rød, så gul, så grøn, sluktes og begyndte forfra igen, efterhånden som vi kørte frem. Det var sollysets forskellige farver, der spejlede sig i dråberne, der virkede som prismes. Det var, som om heden illuminerede for os, efterhånden som vi kom frem.

Endelig mindes jeg en tredje vakantur. Det var i vinteren 1913/14, at jeg en søndag i februar skulle prædike i vakance i Haderup-Feldborg Pastorat. Det var også sydpå, men knapt så langt som til Grove og Simmelkær. Jeg skulle prædike kl. 10 i Feldborg Kapel, så jeg måtte tidligt om morgenen af sted fra Estvad. Da det var meningen, at jeg på tilbagevejen ville overnatte hos min søster og svoger i Vroue Præstegård, der ligger halvvejs mellem Estvad og Haderup, havde jeg ingen kusk med, men jeg havde dog i betragtning af vejens længde lånt en hest hos forpagteren, så jeg var godt kørende med to heste. Da jeg kom op søndag morgen, kunne jeg se, at der var falden et lag sne om natten, det lå ganske jævnt over det hele. Ganske vist var vejen, jeg

skulle køre ad, en gruset sognevej, men der var ingen grøfter, så man kunne ikke se, hvor vejen holdt op, og marken begyndte. Jeg trøstede mig imidlertid med, at jeg kunne da i al fald vel nok se grusbunkerne, der lå langs med vejen og ved deres hjælp holde mig på den, så jeg kørte trøstigt af sted. Jeg var imidlertid ikke kommen mere end ca. 300 alen fra præstegården, før jeg var borte fra vejen, grusbunkerne var fuldstændig skjulte af sne, og jeg anede til sidst ikke, hvor jeg kørte. Det var endnu mørkt, og skønt sneen lyste, turde jeg dog ikke køre længere, men vendte om. Jeg kunne lige skimte mine egne spor, og fulgte dem tilbage til præstegården. Da det blev lyst, telefonerede jeg til Haderup, at jeg ikke kunne komme til formiddagsgudstjenesten i Feldborg Kapel på grund af ufremkommeligt vejr, men først kom til sidsttjenesten i Haderup. Vejret var imidlertid slået om til tøj, så da jeg kørte af sted til Haderup ved middagstid, var det meget ubehageligt, da sneen klampede under hestenes hove. Selve turen gik godt, og det var dejligt at komme om aftenen til min kære søster i Vroue.

Den næste dag, mandag, var vejret slået om til frost, og hen på formiddagen begyndte det at blæse op og fyge med sneen, så jeg blev betænkelig ved at trække hjemturen alt for længe ud, og da der samtidig kom telefonbesked fra Estvad om, at forpagterkonen var bleven dødssyg og ønskede, at jeg kom hjem, tog jeg straks af sted, og godt var det. Der var samlet megen sne på vejen. Afstanden fra Vroue til Estvad er ca. 2 mil, så inden jeg kom hjem, kunne der være

hobet mange snehindringer op. Det kneb også mange steder, navnlig da jeg kom i nærheden af Estvad, hvor vejen går mellem 2 diger. Da jeg kom dertil, blev jeg betænkelig, thi sneen lå i digernes højde tværs over vejen, men igennem skulle jeg jo. Jeg kørte så ganske langsomt og forsigtigt, sneen gik hestene til op over bugen, og vognen mere sejlede end kørte gennem driverne. Min stadige tanke var, bare nu seletøjet holdt. Det kunne nemt springe, når hestene måtte gøre et pludseligt ryk for at få vognen af sted. Hvis det var sket, havde jeg ganske været prisgivet tilfældigheder, jeg sad i pels godt spændt ind i en fodpose og var ene på vognen, men heldigvis skete der intet, og jeg kom velbeholden gennem driverne. Glad var jeg, da jeg kort efter var hjemme igen efter den kolde og spændende køretur.

Under min lange præstetid både i Estvad og senere her i Langaa var jeg under udøvelsen af min gerning 2 gange i livsfare, hvoraf den første gang indtraf, da jeg var i Estvad, den anden gang var her i Langaa.

Det var en forårsaften i Estvad, at jeg blev kaldt ud til Rønbjerg for at berette en ung seminarist, som var hjemme på besøg og var bleven syg af tuberkulose og var døden nær.

Der kom vogn efter mig, og da der kun var en agestol i vognen, sad jeg ved siden af kusken. For nemheds skyld havde jeg taget min præstekjole på og taget en lang kappe på ovenover. Min præstekraveæske og berettigetøj lå i en taske bag i vognen. Udturen gik godt, men på hjemturen gik det galt. Det var meget

mørkt, og for at lyse lidt op sad jeg med en tændt lygte i hånden. I nærheden af Estvad går vejen ned over en eng, hvorigennem der løber en vel stor bæk, som nu ved forårstide var svulmet meget op. Vejen går på en dæmning over engen, og netop hvor den er ført over bækken, er den smallere end ellers. Da vi på tilbagevejen var nået til det smalle sted af bækken, er vognen formodentlig kommen for nær ved yderkanten på højre side af vejen, thi pludselig skred bagenden af vognen ned i bækken, og følgen var, at både kusk og jeg gled baglæns ud af agestolen ned i vandet. Lygten slukkedes ved faldet, men heldigvis blev hestene stående på vejen; havde vognen trukket dem ned med sig, var de jo falden oven på os. Vi kom i en fart op af det ufrivillige bad, og kusken fik virkelig lygten tændt igen og gik på jagt ned af bækken efter tasken med præstekraven og berettigetøj, som var falden i vandet, da vi væltede. Det lykkedes også kusken at få vognen på ret køl igen, og mens han holdt hestene, kravlede jeg op på vognen, våd som jeg var. Der var ikke så langt til Estvad, så det varede ikke længe, inden jeg kom hjem og fik andet tøj på. Et held var det, at jeg havde taget en kappe udenover min præstekjole, thi den tog det værste stød af, da jeg faldt ned i bækken, som var fuld af mudder. Den næste dag opdagede jeg, at kappen var stiv af mudder; mine støvler blev aldrig støvler mere! Dog var jeg taknemmelig over, at det gik, som det gik, dersom både vogn og heste var kommen ned over kusken og mig, var vi rimeligvis bleven kvalte i vand og mudder.

Forinden jeg forlader beskrivelsen af årene i Estvad, er der endnu et par småting, som jeg gerne vil berette, ting som virkede oplivende, da de forefaldt. Der var i Estvad en meget myndig og i sit embede meget samvittighedsfuld jordemoder. Hun boede lige over for kirken og kom jævnlig deri. Hun havde en lille plejedatter, som på den tid, da følgende passerede, kunne være 7 å 8 år gammel. Barnet var hjemme, når jordemoderen var i kirke, for at kunne sige besked, hvis der under gudstjenesten skulle komme en vogn efter jordemoderen. Det var da meningen, at hun skulle gå op i kirken og sagne lukke døren op og give tegn til jordemoderen, der altid havde sin bestemt plads, om at hun skulle komme ud. En søndag midt under prædikenen blev døren til kirken revet op, og pigebarnet kom ind, og råbte af fuld hals: »Mower, mower, der er en forrætningsvogn«. Folk kunne ikke lade være at trække på smilebåndet, men jordemoderen fortrak ikke en mine, men rejste sig op fra sin plads og skred med værdighed, vel vidende om sin ansvarsfulde gerning, ud af kirken!

Den anden lille episode forefaldt i Rønbjerg. I begyndelsen af århundredet skulle der oprettes menighedsråd rundt om i sognene, så vidt jeg husker, skulle medlemsantallet være 3 i hvert sogn. Der skulle altså vælges 3 medlemmer også i Rønbjerg. For at udforske stemningen blandt sognets beboere om, hvem de enkelte mente var særligt egnede til menighedsrådsmedlemmer, blev der holdt menighedsmøder rundt om i sognene, hvor man spurgte hver af de mødte, hvil-

ke 3 personer i sognet han helst ville stemme på til medlemmer af de nye råd.

Et sådant møde blev også sammenkaldt i Rønbjerg Skole, hvor jeg som sognepræst ledede mødet. Jeg spurgte så hver enkelt, hvilke 3 personer han eller hun nu syntes bedst egnede sig til stillingen, og svarene blev tegnede op. Når så alle havde udtalt deres ønsker, kunne man let se, hvilke personer, der formåede at samle stemmerne om sig.

Jeg begyndte da at spørge forsamlingen, der var ret talrig, både mænd og kvinder. Blandt mændene var sognefogeden, en tør og vittig gammel ungkarl, der nok holdt af at have folk lidt til nar, hvis det kunne lykkes. Blandt kvinderne var der en djærv og stovt gammel bondekone, Karen Kristensen, forkortet »Ka' Krænske«, en retsindet og retlivet, men måske lidt bestemt karakter. Da jeg kom til hende med mit spørgsmål: »Og hvem stemmer så De først på Karen?« svarede hun: »A stemmer å mi' bror Søren«. »Nå, og så?« »Så stemmer A å mi' søster Rikke«. »Og hvem så som den tredje?« »Så stemmer A å mi' bror Otto å æ Kjær«. Da hun havde udtalt sine ønsker som anført, hørte man gennem stilheden sognefogedens knirkende stemme: »Jow, ded ka' A' forstå Kaaren, the do holder de ti di familie.« Hvorefter Karen nok så afvæbnende svarede: »Den kinner A å bøjst.« Så skulle han ikke have mere sagt!

Da jeg havde været 12 år i Estvad, tænkte jeg på at søge andet steds hen, og i efteråret 1912 blev jeg kaldet til Vilslev og Hunderup menigheder ved Ribe. Jeg kom imidlertid aldrig derned. Der kom

så mange forhold, der gjorde sig gælden-
de, så jeg hellere ville blive, hvor jeg var,
og da jeg efter års søgning blev betragtet
som ikke kaldet til dette embede, forblev
jeg endnu 1 år i Estvad. Vinteren
1912/13 var ikke så let at komme igen-
nem, jeg havde opgivet embedet i Vil-
slev, havde jeg nu handlet rigtigt, det var
jo pekuniært set et meget bedre embede i
Vilslev end i Estvad, handlede jeg ufor-
svarligt overfor min familie ved at sige
nej, var det ikke forkert handlet over for
den menighed, som havde valgt mig, var
det ikke som at svigte dem. Alle disse
spørgsmål trængte sig ind på mig, og
gjorde tiden svær at komme igennem.
Først da jeg fik at vide, at den præst,
som var kaldet i mit sted, fik en god ar-
bejdsmark i sognene dernede, faldt jeg
lidt til ro.

Imidlertid blev embedet som sogne-
præst i Langaa-Torup-Sdr. Vinge ledigt i
efteråret 1913 ved pastor Valeurs død.

Det var et embede, som jeg meget ger-
ne ville have. Det lå i Viborgegnen,
hvortil min familie var knyttet på så
mange måder. Egnen var tillige meget
smuk, hvad jeg så ofte havde lagt mærke
til, så lysten til at komme hertil var stor.
Men desværre viste det sig, at ansøg-
ningsfristen til dette embede udløb på et
sådant tidspunkt, at jeg kom til at mang-
le 1 måned i anciennitet til at kunne søge
det. Men så skete det mærkelige, at fri-
sten blev forlænget 1 måned, så jeg ak-
kurat fik anciennitet nok til at kunne
søge det. At Gud var med i dette, var
mig ganske klart. Jeg søgte det, og efter
et par måneders spænding kom efterret-
ningen til mig i Estvad, at jeg var indstil-

let som nr. 1. Samtidig fik jeg underret-
ning om fra Sjælland, at jeg ligeledes var
indstillet som nr. 1 til et embede derovre,
som jeg søgte, nemlig Dalby og Tureby
ved Haslev, men da jeg helst ville blive i
Jylland, blev det altså Langaa, der blev
foretrukken af mig. At jeg her var blevet
indstillet som nr. 1, tror jeg, at jeg for en
stor del har biskop Poulsen i Viborg at
takke for. Han havde kendt mig fra tidli-
gere tid og altid været mig god, og det
varede da heller ikke længe, inden min
udnævnelse forelå. I marts måned 1914
blev jeg kaldt til Langaa-Torup-Sdr. Vin-
ge, som var et 1. klasses embede, hvad
der jo betød en stor økonomisk frem-
gang for os.

Så begyndte da de afsnit af min
præstegerning, som faldt på dette sted,
her, hvor jeg fik lov til at virke, indtil ok-
tober 1941. Da jeg fyldte 70 år den 13.
december 1941, kunde jeg være bleven
ved indtil 31. december s.å., men da jeg
nødig ville flytte midt i vinterens hjerte,
tog jeg min afsked pr. 1. oktober.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2003-2004

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Historisk vandring til Virksund-Strandet-Ørum Kirke og Ørums 8-kantede forsamlingshus

Årets udflugt til Nordfjends var tilrettelagt af arkivar Niels Mortensen og Fjends' lokalhistoriske forfatter Bodil Hansen. Ad en rute via de gamle veje gennem Stårup, Hald og Ørslevkloster kørte bussen fra Skive gennem det natur-skønne Fjends til Virksund.

Ankommet til den idylliske lille fjordhavn i Virksund påhørte forsamlingen på 40 personer Bodil Hansens veloplagede fortælling om sundets kgl. privilegerede færgeri, som fra 1500-tallet havde base i »Sundhuset« og »Færggården«. Herfra skulle de vejfarende i gamle dage give signal, hvis de ville sættes over vandet, i dagtimerne ved at hejse et signal, om natten og i tåge ved høje råb eller et geværskud fra »Sundhuset«. Fra 1839 har den samme slægt bestridt arbejdet med færgeri og kroværtskab. I folkemunde betegnedes det på egnen som et godt gifte at få datteren viet til den dygtige færgemand, der f.eks. engang måtte slide ved årene i 4 timers storm for at opfylde sine forpligtelser og sætte 4 halstarige skibonitter over det smalle sund.

I 1930'erne var forholdene så beskedne, at man kun havde en en-mandsbetjent jolle, der overførte kreaturer, svømmende i tøjrbag jollen. Velkomment var

det derfor, at trafikministeren ankom i 1966 - ganske vist (i forhold til det planlagte) fra den forkerte side - for at klippe snoren til dæmningen over Virksund.

Området er senere udbygget med en populær campingplads fra 1968, lystbådehavn fra 1973 samt med tiden 300 sommerhuse.

Forsamlingen beså til sidst det nyeste initiativ i det dejlige havneområde - et privat egnsmuseum i et nybygget fiskerhus - med fine lokalhistoriske billeder samt gamle fiskeredskaber, alt sammen skabt på frivilligt initiativ med Ivan Bertelsen som primus motor.

Med bus fortsatte turen nu til Strandet, en skønt beliggende kvæggård ved Hjarbæk Fjord. Den lille herregård er nævnt allerede 1493. Af gårdens historie havde Niels Mortensen valgt at fortælle om to ejere, hvis mindsten står ved gården. Jens Chr. Tvergaard, der ejede gården fra 1923-72, var stærkt optaget af jordforbedringsarbejder og fik bygget dæmning og afvandingskanaler i Strandet-Borup Enge i 1943. Arbejdet blev til dels udført af unge arbejdsløse på Tårupgård. Dem var Tvergaard ikke tilfreds med. I oktober 1943 forårsagede de unge mennesker efter Tvergaards mening dæmningsbrud ved at nægte at arbejde i weekenderne. 150 tdr. land blev dog indvundet. En bedre forretning for ejeren

var det senere at sælge jord fra Strandet til ca. 150 sommerhusgrunde.

En kendt forpagter var den fra Frankrig indvandrede huguenot Pierre la Cour, stamfader til den kendte la Cour slægt i Danmark. Pierre la Cour sad på Strandet fra 1759-79. Strandet havde dengang hovedgårdsjord samt 60 fæstegårde, vandmølle og tre kirker.

Den ene kirke, Ørum, ligger tæt ved Strandet. Kirken var oprindeligt i 1100-tallet omgivet af vand fra en i dag tørlagt fjordarm. I den romanske kvadrestenskirke fortalte Bodil Hansen bl.a. om kirkens kraftfulde tårn, hvor 30 Ørumboere under 30-årskrigen i 1627 blev ihjelslagne af Wallensteins landsknægte. De arme bønder havde ellers søgt tilflugt på kirkeloft og i tårnet, men blev forsøgt brændt ud. Svendne bjælker fra begivenheden er stadig at se på loftet, og i *Jens*

Langkniv har Aakjær digtet om begivenheden.

Ørum kirke har spændende gammelt inventar, bl.a. Fjends næstældste kirkeklokke, der stammer fra 1200-tallet og gamle udskårne stolestader med 1700-tals allegoriske malerier, såkaldte Emblemata Sacra fra pietismens tid.

Efter kaffe med boller og lagkage samt generalforsamling fortalte Niels Mortensen afsluttende om stedet, hvor vi var, nemlig i det 8-kantede forsamlingshus i Ørum. Det blev bygget som egnens tredje af slagsen i året 1883. Fra husets protokoller citerede Niels, at de 58 grundtvigianske sindede andelshavere fra begyndelsen havde to mål med huset, dels at holde kristelige møder med talere, idet »vort jordeliv er et liv i troen«, og dels, at skytteforeningen kunne bruge huset til gymnastik og skytteballer. Her-

Deltagere i årets Historiske Vandring diskuterer den mystiske skaktavle på Ørum Kirkes mur. Foto: Kjeld Hansen.

til kom, at naboen, Ørum skole, kunne leje huset til gymnastiksal.

I de forløbne 125 år har huset været brugt flittigt til disse formål, suppleret med nye aktiviteter som kortspil, dilettant, rejsebiograf og ikke mindst familiefester, ligesom det siden 1938 har været populært at afholde andespil. Lærer Hans Jacobsen (1884-1912) startede her aftenskole og husflidskole.

I dag er det 8-kantede forsamlingshus i Sdr. Ørum landsbyens eneste samlingssted, og de godt 200 beboere betaler trofast 200 kr. om året for at fastholde det.

Generalforsamling

Formanden kunne berette, at det i år er 50. gang, foreningen afholder Historisk vandring. Bestyrelsen ser frem til foreningens 100 års jubilæum i 2008 og er begyndt at tænke på ideer til at festligeholde denne begivenhed.

Som sædvanlig har der været et tilstrækkeligt antal manuskripter til rådighed for »Skivebogen«, så en alsidig bog såvel emnemæssigt, tidsmæssigt som geografisk kan foreligge i december.

I samarbejde med Skive Museum og Folkeuniversitetet arrangerede foreningen et foredrag på Skive Museum den 26. april 2004 med docent Tony Martin fra Skotland: *»I fodsporene af Robert Burns - suppleret med glimt fra H. C. Andersens besøg i Skotland i 1847«*. Vor egns digter Jeppe Aakjær var en stor beundrer af Skotlands nationalskjald Robert Burns og har f.eks. fra hans tekst gendigtet *»Skuld gammel venskab rejn forgo«*.

Bestyrelsen har i det forløbne år enga-

geret sig i planerne om Skive Museums udbygning og placering. Vor forening, der i 1940-41 stod bag opførelse af museet på Havnevej, har stadig en bestyrelsespost i museet. Den har vi benyttet til at argumentere for, at museets tre afdelinger (arkæologi, historie og byhistorisk arkiv) skal samles i et renoveret og udbygget museum midt i byen, nemlig der, hvor det ligger nu.

Valg

På valg til bestyrelsen var Bodil Hansen, Lund (Ørslevkloster), Niels Bonnesen, Skive og Poul Tolstrup, Skive. De har alle ønsket at fortsætte i bestyrelsen. De blev valgt, da der ikke var andre forslag.

Der var ligeledes genvalg til revisorerne Per Mouritsen, Roslev og Oda Thomsen, Kjeldbjerg.

Oplaget for Skivebogen 2003 var 1200. Vort personlige medlemstal er 458, hvortil kommer institutioners medlemskaber, så i alt 475 bøger aftages i abonnement.

Medlemstallet er faldet 10% over de senere år. På generalforsamlingen opfordrede formanden til, at alle prøvede at få bekendte til at tegne medlemskab. Man får jo meget for kontingentet (75 kr.), nemlig ca. 150 siders lokalhistorie, skrevet uden vederlag. Endvidere evt. foredrag samt bidrag til Historisk vandring. Fra forsamlingen blev der givet udtryk for støtte til opfordringen.

Kontingentet blev vedtaget uændret: 75 kr + porto for udsendelse af Skivebogen.

Regnskab

Foreningens kasserer lektor Niels Bon-

nesen forelagde et årsregnskab, som balancerede med 87.409 kr. Årets underskud var på ca. 2.000 kr. Formuen udgjorde pr. 31.7.2004: 51.310 kr., hvortil kommer Bostrup Tinghøj, der er sat til en værdi af 77.300 kr. Det reviderede regnskab blev godkendt på generalforsamlingen.

Årets lokalhistoriske bogudgivelser

Siden sidste generalforsamling er udgivelsen af trebindsværket »Skive Kommunes historie« på i alt 1360 sider afsluttet. Værket beskriver livet i Skive og de landkommuner, som indgik i Skive »storkommune« i 1970. Flere bestyrelsesmedlemmer har ydet bidrag også til bind 3.

Desuden er af lokalhistorisk interesse udkommet:

Baunsbak Jensen, Asger: *Radikale Profiler* (med kapitel om mødet med Bertel Dahlgaard). Poul Kristensens Forlag., 76 s.

Dyrberg, Mette: *Torben Harder Rasmussen*. Skive Kunstmuseum, 44 s., ill.

Holmsted Olesen, Christian: *Danske designere – Jacob Jensen*. Forlaget Aschehoug, 84 s., ill.

Høvsgaard, Thomas: *Spøttrup – en borg til alle tider*. Spøttrup Borgmuseum, 40 s., ill.

Kjems, Rud: *Anders på Hvolris. Arbejderen, der blev museumsmand*. Forlaget Hikuin, 119 s., ill.

Mortensen, Morten: *Idræt som kommunal velfærd*. Mentalitet, velfærd og idrætspolitik i København, Ballerup og

Skive 1870-1970. Ph.d. afhandling ved Institut for Idræt, Københavns Universitet, 498 s., ill.

Mortensen, Niels: *Skive Handicap Idræts Forening 1979-2004*. SHIF, 12 s., ill.

Shanon, Lene: *Alle mand på bænken: biografen kommer til byen; fortællinger fra Salling Rejsebio 1948-2002*. Forlaget Visdal, 176 s., ill.

Skiveegnens jul 2004. Udgivet af de lokalhistoriske arkiver i Salling, Fjends og på Fur. 64 s., ill.

Indhold

Niels Møller Sørensen:

Lærling hos smedemester Sigurd Christensen, maskinfabrikken Trio, 1942-1946	5
--	---

Einar Nielsen:

Jeppes Aakjær og Henrik Pontoppidan	20
---	----

Asbjørn Thomsen:

Kildernes larmende tavshed - historien om et mystisk dødsfald i Lille Torum i det Herrens år 1778	50
--	----

Poul Tolstrup:

Rokoko-inventaret i Resen Kirke	59
---------------------------------------	----

Knud Toft Mouritsen:

Skippergård i Hvidbjerg	74
-------------------------------	----

Knud Hendriksen:

Mendelssohns klaverkoncert - eller da Jegstrup var en del af luftkrigen	124
--	-----

Christian Anton Reinhold Bruun:

Erindringer fra tiden som sognepræst i Estvad-Rønbjerg 1901-1914	134
--	-----

Poul Tolstrup:

Historisk Samfund for Skive & Omegn 2003-2004	156
---	-----

